

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

שלח

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ד

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

הלכות שמונה עשרה

דיני סוף העמידה

יהיו לרצון אמרי פי

א. אחר סיום ברכת שים שלום, יאמר מיד "יהיו לרצון אמרי פי". וקודם שאומר פסוק זה, אין להפסיק אפילו לקדיש וקדושה וכיוצא, כי פסוק זה הוא מכלל תפילת העמידה. אבל אחר פס' "יהיו לרצון" יפסיק לכל דבר קדושה, ואפילו לאמנים דברכות^א. ודעת מו"ר מופת הדור, שאינו רשאי לענות אמן אחר ברכות, בין ברכות המצוות, בין ברכות הנהנין, ובין ברכות חזרת השליח ציבור, כל עוד שנמצא באמצע "אלהי נצור". ובקדיש, יענה חמשה אמנים ראשונים של הקדיש^ב.

עיונים והארות

לאמן דברכות], כי אין להם דמיון כלל לתפילת שמונה עשרה. אבל הרגיל בתחנונים ועשאים עליו קבע, דמי קצת לתפילת שמונה עשרה. עד כאן. והחיד"א הנ"ל הביא דברי הט"ז כמקור לדבריו. ואם כן, נמצא דכיום שאומרים "אלוקי נצור" בסוף תפילת שמונה עשרה בקביעות, אף להט"ז אין לענות אלא קדיש וקדושה בלבד (ועיין למהר"י עייאש במטה יהודה קכב, א). וכן פסק מו"ר מופת הדור בשו"ת יביע אומר (ח"ט סי' ק"ח אות ס"ב), שאינו רשאי לענות אמן אחר ברכות, בין ברכות המצוות, ובין ברכות הנהנין, ובין ברכות חזרת השליח ציבור, כל עוד שנמצא באמצע "אלהי נצור". והוסיף, דבשומע קדיש, יענה חמשה אמנים ראשונים של הקדיש, ויענה "יהא שמהי רבה" עד "עלמייא יתברך", ולא יענה עד "דאמירן בעלמא". ואם שמע קדושה, יענה פסוק "קדוש" ופסוק "ברוך" בלבד. ואם שמע "ברכו", יענה עם

א. בן פסקו החיד"א (קשר גודל סי' ט אות יז) ובא"ח (ש"א פרשת בשלח אות כד) והכה"ח (סי' קכב ס"ק א), והאול"צ (ח"ב פ"ז, תשובה לד) וז"ל: מותר לענות אמן ופסוק ימלוך לאחר יהיו לרצון הראשון, ומכל מקום טוב שיפסע מעט לאחוריו קודם שיענה.

ב. אבל יש חולקין על האחרונים הנ"ל, שהרי כתב מרן השלחן ערוך (סי' קכב סעי' א), שהרגיל לומר תחנונים בסוף תפילת שמונה עשרה ושמע קדיש וקדושה, מקצר ועולה. ואם לא קיצר, יכול להפסיק בדבר שמפסיק בברכה של קריאת שמע אפילו באמצע, ע"ש. והנה, בקריאת שמע וברכותיה אינו פוסק לאמן דברכות כלל, נמצא אם כן דלדעת מרן אין להפסיק באמצע "אלהי נצור" לאמן דברכות.

ועיין בט"ז (סי' קכב ס"ק א), דאם אומר תחנונים לפרקים, מפסיק כמו שירצה [דהיינו אף

אלהי נצור

ב. כתב האריז"ל בשער הכוונות, שקודם אלהי נצור, יאמר מזמור למנצח בנגינות בצורת המנורה^ג. ורבנו הרמ"ע מפאנו ז"ל, ורבי משה זכותא, כתבו שטוב לומר קודם

עיונים והארות

וברוך שמו". ואם עדיין לא אמר פסוק יהיו לרצון [הראשון], אינו רשאי להפסיק כלל אפילו לקדיש וקדושה וברכו, שפסוק יהיו לרצון הוא מכלל התפילה עצמה. ואם סיים פסוק יהיו לרצון אמרי פי השני, אף על פי שעדיין לא עקר רגליו, רשאי להפסיק ולענות כל דבר שבקדושה, ואפילו "ברוך הוא וברוך שמו". עכ"ל.

ועיין עוד בשו"ת ישכיל עבדי (חלק א' סי' ה') במה שכתב להשיג על דברי החיד"א וכה"ח הנ"ל.

ודע, שבתבות יהיו לרצון וכו' יש כוונות גדולות וכמו שכתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף לה ע"ב) שצריך לכון תיבת "יהיו" גימטריא א"ל, וראשי תיבות לרצון אמרי פי אַלְף, ושם שדי מלא ש"ין דל"ת יו"ד גימטריא תת"ד ועם שם אל מלא אל"ף למ"ד הכל גימטריא אַלְף, נמצא שתכוין בשני שמות אל שדי מלאים. עוד תכוין, שפסוק זה יש בו עשר תיבות בכל אחת יש אות י' חוץ מתיבת לרצון, אבל בתיבת יהיו יש שתי יוד"ין להשלים לעשרה, אבל בפועל יש יו"ד רק בתשע תיבות והם כנגד תשע יוד"ין שיש בהויו"ת דע"ב [יוד הי ויו הי] ס"ג [יוד הי ואו הי] מ"ה [יוד הא ואו הא] וב"ן [יוד הו וו הא]. ותכוין שעל ידי כן בפסוק זה נרמזים ונכללים ארבע הויות אשר כל סודות התפילה תלויים בהם עכ"ד. וכן כתב בפע"ח (שער העמידה פ"כ) ועיין ביסוד ושורש העבודה (שער ה, פרק ה) שיש לכון ביהיו לרצון מאוד.

ג. מקורו בשעה"כ (דף יד ע"ב) שכתב, תאמר בכל יום אחר תפלת ערבית ומנחה ושחרית אחר

הציבור. וסיים, דאם רצה לענות "אמן" אחר ברכות באמצע "אלקי נצור", יפסיק ויפסע שלוש פסיעות, ויענה אמן.

והוסיף עוד מו"ר בהליכות עולם (ח"א פר' בשלח הלכה ט בהערות) ודע, דמה שכתבנו כאן שהשומע קדיש באמצע אלהי נצור עונה חמשה אמנים. וכן הוא בשו"ת יחיה דעת ח"ה (סי' י). ואילו בהליכות עולם בהל"ק ש"ש וברכותיה (עמוד צח) מבואר שעונה שלשה אמנים, דהיינו אחר "שמיה דקב"ה", ואחר "דאמירן בעלמא", וכן כשמתחיל לומר "יהא שמיה רבה" יאמר מקודם אמן. יש מקום לחלק בין קריאת שמע וברכותיה, שהם חמורים ביותר, משא"כ באלהי נצור שאינו חמור כ"כ, פשט המנהג לומר חמשה אמנים. וכיו"ב כתב הרב טהרת המים, שלא יענה בקדושה פסוק "ימלוך" באמצע קריאת שמע וברכותיה, ואילו באלהי נצור פסק שיענה גם פסוק "ימלוך". ומכל מקום העונה חמשה אמנים יש לו על מה שיסמוך.

וב"כ מו"ר הראשל"צ בילקוט יוסף (סי' קכב סעי' א) וז"ל: אחר שסיים ברכת שים שלום, ואמר פסוק "יהיו לרצון", רשאי להפסיק לעניית דברים שבקדושה, כדרך שמפסיק בקריאת שמע וברכותיה. דהיינו, חמשה אמנים ראשונים של הקדיש, ו"יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך", ולא יותר. ולא יענה אמנים דברכות, ואפילו אמן שאחר ברכת האל הקדוש ושומע תפילה שאומר השליח צבור. ובקדושה עונה קדוש וברוך בלבד, ולא שאר נוסח הקדושה. וכל שכן שאין לו לענות "ברוך הוא

אלהי נצור מזמור שיר למעלות אשא עיני, וכל אחד יעשה כפי מנהגו בזה ז.

ג. ידקדק באמירת "אלהי, נצור לשוני מרע", ויבין מה שאומר, ולמקללי נפשי תדום, ונפשי כעפר "לכל" תהיה, שתיבת לכל כוללת בין גדול בין קטן, בין עני בין עשיר, בין חכם בין טיפש, ואיך אח"כ יקפיד ויכעס^ה.

עיונים והארות

החמה לא תקרה לו שום גזירה רעה ויהיה חשוב לפני בורא עולם הקדוש ברוך הוא כאילו הוא מדליק נרות בבית המקדש ע"כ. ויעויין עוד בהפלגת מעלת למנצח בצורת המנורה בספר שמן ששון על שעה"כ (דף קיד ע"ג) בשם ספר חסידים ובמדבר קדמות להחיד"א (אות ד' סי' ב"ו).

ד. הרמ"ע מפאנו ז"ל בספרו עשרה מאמרות כתב, ויש לומר קודם אלהי נצור, שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו', ואז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה כשיאמר אותו ביראה גדולה, ולא לצפות לשום טובה חלילה רק לעשות נחת רוח ליוצרנו כי אין טובה גדולה הימנה, ע"כ. ובמקום אחר כתב, למי שרוצה למצוא בת זוג הגונה, יאמר מזמור זה בסיום כל תפילה משלש תפלות וטוב לו, ע"כ. והעתיקו דבריו הרב חסד לאלפים (סי' קיד אות כב) ומורנו המקובל רבי מאיר פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים (סי' כו אות ד). וכ"כ הבא"ח (ש"א פר' בשלח אות כג) וז"ל: קודם אלהי נצור יש נוהגים לומר מזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, ומטו בה משם הרמ"ז ז"ל, ובדברי רבנו האר"י ז"ל לא נזכר זה.

ה. **בגמרא** (ברכות זי.), מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי, אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום וכו', ע"כ.

ובספר חרדים (פרק ס"ז) כתב, ורבותינו ז"ל בסוף תפלותינו סדרו לנו אלהי נצור לשוני

העמידה קודם אלהי נצור מזמור (תהלים ס"ז) והוא למנצח בנגינות מזמור שיר, אלהים יחננו וגו' ויכוין שיש בו שבעה פסוקים זולת פסוק ראשון ויש בו מ"ט תיבות וכוונתם במזמור נרמזה בכוונת העומר. ועוד יכוין כי ראשי תיבות שלשת הפסוקים הראשונים הם אל"י, וראשי תיבות וסופי תיבות פסוק האמצעי הם י"ה, וראשי תיבות שלשה פסוקים האחרונים הם יא"י כמנין שם אהי"ה, וסופי תיבות שלשה פסוקים הראשונים הם הכ"ם כמנין שם אדנ"י, וסופי תיבות שלשה פסוקים האחרונים הם מו"ץ כמנין קול, הרי נתבאר כי שבעה פסוקים הנזכרים ראשי תיבות הוא אליי"י ועולה כמנין שם ע"ב, וסופי תיבות כל הששה פסוקים זולת פסוק האמצעי הם גימטריא קול אדני, וראשי תיבות וסופי תיבות פסוק האמצעי הוא י"ה, נמצא קול אדני י"ה ע"ב. גם תכוין כי מספר כל האותיות של זה המזמור הוא רי"ו אותיות שבשם ע"ב הנזכר, ע"כ.

והגאון חיד"א בצפורן שמיר (סי' נב אות יח) כתב, מה מאוד הפליגו באמירת למנצח בנגינות בצורת המנורה. והניף ידו שנית בספרו כף אחת (אות כו), וז"ל: מצאתי כתוב שיאמר קודם שיסיים העמידה מזמור למנצח בנגינות בצורת המנורה כתובה על קלף ע"כ. ובספר מנורת זהב טהור (בסוף ספר חנוכת הבית), הביא מתוך כתב יד קודש לרבנו שלמה לוריא ז"ל וז"ל: אמרו חכמים כל מי שיתפלל זה המזמור למנצח בנגינות בצורת המנורה בכל יום בנץ

ד. אחרי שיאמר "וכל הקמים עלי לרעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם", יוסף ויאמר, יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה, קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא ויכוין בשם היוצא מראשי תיבות שהוא קר"ע שט"ן.

ה. הרגיל והנהדר לומר ארבעה דברים אלו זוכה ומקבל פני שכינה: "עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך". ואין תפלתו חוזרת ריקם ונהגו לדלג בהם. גם יאמר פסוק מהתנ"ך שהאות הראשונה שבו היא אות

עיונים והארות

והיה זרעך כעפר הארץ. עכ"ל.

ו. **בפרי** עץ חיים (שער העמידה פ"כ) מובא שהרב יוסף דן כתב ששמע מהרב [האר"י] ז"ל דקודם יהיו לרצון יאמר פסוק יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה, ויכוין כי ראשי תיבות הפסוק עולה פ"ר, שהוא [גימטריא] סנדלפון והוא גימטריא ר"ו ד"ן, וסופי תיבות גימטריא קמ"ד, ושניהם ביחד גימטריא כה"ת שבזה השם הרג משה רבנו את המצרי. ע"כ.

ז. **כ"ב** בחסד לאלפים וז"ל: אחר שיאמר ומלאך ה' דוחה יאמר קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא, ויכוין בר"ת בשם קר"ע שט"ן.

ח. **שו"ע** (סי' ככ סעי' ג). כתב הרוקח (סי' שכג) באגדת שמואל כל הרגיל בארבעה דברים הללו זוכה ומקבל פני שכינה ואלו הן: עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען משיח צדקך, עשה למענך ולא למעננו. ע"כ.

ובספר המנהיג (דיני תפילה אות סב) כתב, אמר שמואל, כל האומר אחר תפילה אלו ג' דברים עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען משיח צדקך, אין תפילתו חוזרת ריקם.

ועיין ביסוד ושורש העבודה (שער ה פר' ה) שכתב, שיכוין באמרו עשה למען שמך, יתפלל בלב נשבר על שמו הקדוש המחולל בין הגויים עובדי פסילים שונים. ולמען ימינך יכוין, כי

מרע וגו', לפי שעוון לשון הרע הוא עוון פלילי ואמרו (ב"ב ססה): שאין אדם ניצל מעוון אבק לשון הרע בכל יום אם לא יהיה על משמרתו כארי, לפיכך סידרו לנו לשון זה שמשמעותו על עוון לשון הרע.

ובסדר היום (תפלת עמידה) כתב, כי אנו מתפללים על הלשון ועל השפתים שבהם התפללנו תפלינו, ואפשר שלא התפללנו כראוי, ולכן אנו מתפללים שלא יחשב לנו עוון ופשע אם לא כיונו כראוי כי אין בלשונונו עולה ולא בשפתינו רשע, לרמות ולהיות אחד בפה ואחד בלב כי פינו ולבנו שוים ושפתותינו וכליותינו אחד ואם לא עשינו הראוי לא במרד ולא במעל חס ושלום. ואנו מתפללים שינצור לשוננו מכל דבר מרמה ושיהיו פינו ולשונונו מכוונים עם לבנו, וגם אם באזנונו שמענו דבר שלא כראוי, נפשנו תדום ולא יצא מפינו רע, ואפילו בנפשנו לא ישאר רישומה ומשטמה, אלא ונפשנו כעפר לכל תהיה, שלא תרגיש עלבונה לא מעט ולא הרבה, אבל כל ענין פינו ושפתותינו לא יהיה כי אם בעסק התורה והמצוות" עכ"ל. והחיד"א במורה באצבע (אות לא) פירש לכל, עני ועשיר, גדול וקטן, חכם וטיפש ע"כ. ובתוס' (ברכות יז. ד"ה ונפשי כעפר) פירשו פירוש מחודש וז"ל: "ונפשי כעפר לכל תהיה", מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם כמו שהוא אומר

ראשונה משמו, והאות האחרונה שבו היא אות האחרונה משמו, וסגולתו של א ירכיב שמו ליום הדין וינצל מחיבוט הקבר^ט. ואח"כ יאמר פסוק למען יחלצון ידידיך

עיונים והארות

בהגה"ה) כתב בטעם הדבר וז"ל: דטבע האיש שהולך בדרך הרשע לדבר ולהתלוצץ מאנשים שהולכים בדרך האמת והצדק. וממילא ידוע שהעונות שיש על פלוני במה שהתירשע מעבודתו, על ידי זה נרשמים על שמו, אף ששם פלוני הוא שם יעקב והיה רשום העוון של שם יעקב והוא שמו עכן, הולכים המקטרגים לעכן, אף שצועק, אני לא עשיתי העוון, שאני שמי עכן ולא יעקב, המשחיתים ההולכים בשליחות בית דין של מעלה אין מסתכלים על זה כלל, ומשיבים לו, אין אנו יודעים דבר. אנו הזהרנו בשליחותנו לילך אליך ולהענישך, מסתמא שמך יעקב, ותוכרח לקבל העונש. והנה האיש הזה שמוכרח לקבל העונש חושב בנפשו, אולי באמת שמי יעקב, ושכחתי על ידי המיתה את המעשים ואת שמי. והנה האיש שדרכו לבזות לאנשים ולצערם באונאת דברים והלבנת פנים ולשון הרע וליצינות, בודאי לא פעם אחת נכשל בזה בימי חייו, בודאי כמה מאות פעמים עשה כזה לכמה מאות אנשים, וממילא נחשבים עליו עונותיהם וכל איש ואיש יש לו שם אחר והוא מוכרח לסבול מכולם. וממילא הוא מבולבל מאד שכל משחית בא לו בפני עצמו בשם אחר, ועל כן אינו יודע כלל, איך הוא האמת, כששואלים אותו שיגיד שמו. ולזה יעצו שיאמר בכל יום את הפסוק המרמז על שמו, שעל ידי זה יזכור היטב. וגם על ידי זה יתבונן, איך ליזהר מחטא הלשון כדי שלא ישנה שמו האמתי. ונראה עוד שלזה יעצו לומר הפסוק אחר "אלהי, נצר לשוני מרע", וכאומר, שעל ידי זה יזכר שמו האמיתי ולא ישתנה. עכ"ל.

וסגולה זו מובאת בהוספות שברש"י על הפסוק (מיכה ו' ט') "תושיה יראה שמך", מכאן

בגלות השיב אחר ימינו. ולמען תורתך יכין, כי בימינו נמסרו רזי תורה וסודותיה לחיצונים ויכניס בלבו צער גדול על זה. ולמען קדושתך יכין שקדושתו מחוללת עתה בעוונותינו. ע"כ.

ט. ומקורו טהור מדברי הזוה"ק (זהר חדש רות מב.) גבי רבי זמירא שיצא לשדה באונו וראה בקיעות באדמה, ואמר לו ערבי אחד בא ואראך פלאות והרכין אזנו ושמע צועקים וי וי והבין שזה אחד מפתחי גיהנם. והנה ראה איש אחד שדנים אותו המלאכים בדינים קשים, נרדם וראהו בחלום ושאל אותו מה היו מעשיו והשיבו שלא הניח עבירה שלא עבר, ושאל אותו מה שמו והשיבו, הרשעים שוכחים שמי ע"כ, וכן שנו רבותינו במסכת חיבוט הקבר פרק ב' (מובא בספה"ק ראשית חכמה ענין היראה פ"ב), וכן הוא בדברי האריז"ל בשער הגלגולים (הקדמה כ"ג) וזה לשונו: כי אחר שנקבר האדם, אז בא מלאך אחד על קברו ושאל לו מה שמך, והוא משיב לו, גלוי וידוע לפניו יתברך שאיני יודע שמי ע"כ. וכ"כ האלשיך (קהלת ט, ח) שהרשעים שוכחים שמי. ועיין בזה בספר ערבי נחל על התורה פרשת פנחס (דרוש ב').

והטעם שהרשעים שוכחים שמי פירושו והמקובלים וכתב מזה באור החיים (דברים לא, א) כי היות ששמו של האדם הוא נשמתו כנודע והרשע הולך בשרירות לבו ואחרי תאוותיו ושוכח בחייו שמו היא נשמתו שאינו דואג להאירה ולהכתירה, הרי כשמת נמחקים אותיות שמו ונשברים כי אברי נשמתו מפוזרים הם, ולכן תיקנו לומר הפסוק שיגביר כח נשמתו ורוחניותה ותאיר.

והח"ח בספרו שמירת הלשון (חלק ב' סוף פרק ח'

הושיעה ימינך וענני.

1. כשיאמר למען יחלצון ידידיך יכוין ר"ת שם קדוש יל"י. והוא המברר והמעלה ניצוצות. ואחר שיאמר הושיעה ימינך וענני יאמר תכף יהיו לרצון אמרי פי השני, ויש נוהגים לומר תפלת רב שיש בה י"א פעמים חיים י"א.

עושה שלום

2. קודם שיאמר עושה שלום, כורע עד שיתפקקו חוליותיו. ובעודו כורע, עוקר רגל שמאל תחילה, ומניחה בצד העקב של רגל ימין. ואח"כ עוקר רגל ימין, ומניחה בצד העקב של רגל שמאל. ושוב עוקר רגל שמאל ומניחה בצד העקב של רגל ימין, ועוקר הימין שתהיה בשוה עם רגל שמאל. ובעוד רגליו צמודות, זוקף והופך פניו לשמאלו שהוא כביכול ימין הקב"ה, שהמתפלל רואה עצמו כאילו השכינה למול פניו, שנאמר: "שויתי ה' לנגדי תמיד", וכורע ואומר: "עושה שלום במרומו", ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע ויאמר: "הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו", ויזקוף ויכרע מול פניו

עיונים והארות

וביפה ללב (ח"א, קונטרס יושר ללב קכב, ג) כתב שנכון לאמרו בכל שלש תפלות שביום קודם יהיו לרצון אחרון, ואחר עשה למען שמך וכו', וכ"כ רבנו אברהם פלאג' ז"ל בספרו וימהר אברהם (מערכת ש אות שצח) וכן פשט המנהג בזה.

י. **כ"ב** האריז"ל בשעה"כ (דף לח ע"ב).

יא. **כ"ב** בשעה"כ (דף לח ע"ב) וז"ל: אחר שתאמר אלהי נצור כו' קודם שתאמר פסוק יהיו לרצון אמור פסוק למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני ותכוין בר"ת למען יחלצון ידידיך אל שם יל"י שהוא שם א' משמו' ע"ב דויסע ויבא ויט ושם זה הוא המעלה ומברר ניצוצין של ז' מלכי אדום כמבואר אצלנו בקבלת שבת בפסוק ה' למבול ישב כו' שגם הוא שם יל"י הנז' וע"ש. ותכוין להעלות כל ניצוצות העולים ע"י שם זה הנז' ע"כ.

שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו, התורה מצילתו מגהינם. ומובא בא"ר (סי' קכב סק"ג) ובעוד הרבה אחרונים על פי סידורי תפילה קדמונים. והמשנה ברורה לא הביאו אך סמך ידיו על סגולה זו בספרו שמירת הלשון (שם), ובקיצור של"ה מובאת סגולה זו בזה"ל: "סגולה שלא ישתכח שמו ליום הדין שיאמר בכל יום קודם יהיו לרצון פסוק אחד המתחיל באות מתחילת שמו ומסיים באות מסוף שמו, והיינו אותו השם שנקרא בו לספר תורה וכו', ולמי ששמו נמצא בפסוק עצמו, כגון גד או נח או צדוק אין צריך לכל זה". וכתב בספר שיח תפילה (שער ו' סי' ה') ומי שיש לו כמה שמות יאמר על כל שם פסוק אחר. ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' נ"ב) כתב שגם הנשים נוהגות בסגולה זו.

כעבד הנפרד מהמלך, ויאמר: "ועל כל עמו ישראל ואמרו אמון" י.

עיונים והארות

יב. גמ' ביומא (ג): אמר רבי יהושע בן לוי, המתפלל צריך שיפסע שלוש פסיעות לאחוריו וליתן שלום, כעבד הנפרד מהמלך שנוטל רשות קודם שיצא.

ובתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות תפילה ה"י) וז"ל: כשגומר התפילה, כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו, וכשהוא כורע נותן שלום משמאל עצמו ואחר כך מימין עצמו ואח"כ מגביה ראשו מן הכריעה, ע"כ. עוד כתב (בהלכה יב) כל הכריעות האלו צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ויעשה עצמו כקשת, ע"כ.

ובן כתב מרן בבית יוסף (או"ח סי' קכג) בשם הרי"ף והרא"ש דהיינו שיכרע גופו ויפסע הפסיעות, ובעודו כורע יהפוך פניו לשמאלו ויאמר עושה שלום במרומיו ושוב יהפוך פניו לימינו ויאמר הוא ברחמינו יעשה שלום עלינו, ויהפוך פניו לאמצע ויאמר ועל כל עמו ישראל ואמרו אמון. ע"כ.

ובשיעור הכריעות, הנה הבא"ח כתב "כורע מעט" ולא כמו שכתבנו שכורע עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה וכן כתב בחסד לאלפים (קכג, כד) דקודם אמירת "עושה שלום" כורע מעט. אבל מו"ר מופת הדור כתב (הליכות עולם ח"א פר' בשלח הלכה י), שאין די בכך שיכרע מעט, אלא צריך לכרוע עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה, וכמבואר מדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות תפילה הלכה י), והובא להלכה במשנה ברורה (בבאה"ל סי' קיג סעי' ד' ד"ה המתפלל). ועיין בספר דב"ש לידידנו הרה"ג המקובל ר' אבנר עפג'ין שליט"א (ח"ב סי' קכג) שכתב, דמדברי קודשו של הרי"ח הטוב שכתב שיכרע מעט, משמע שלא יכרע באופן שיתפקקו כל החוליות שבשדרה, ובמתכוון כתב כן, כי כריעה כזאת היא

רק בעת שממשיכים מוחין כמו בברכת אבות ובמודים שאז כורעים ממש וממשיכים מוחין, אבל היכא דאין ממשיכים מוחין אין צריך לכרוע כריעה כזאת עד שיתפקקו כל החוליות שבשדרה עיין עליו. ולא הבנתי את דבריו שכתב שרק כאשר ממשיכין מוחין כורעים עד שיתפקקו וכו' והרי יש ברכות וכוונות של המשכת מוחין ואין בהם כריעות, ולא קשור המשכת מוחין עם הכריעות והזקיפות, ונכון הדבר שכאן בתפילה יש המשכת מוחין בכריעות ובזקיפות אבל אין זה בדוקא אלא שכאן הסדר כך, אבל ראינו שיש המשכת מוחין ואורות במטבע ברכה וכן בכל מצוה ומצוה וכן עוד מקומות בתפילה כמו בק"ש או בתיבת באהבה ואין שם כריעות, וא"כ המשכת המוחין לא שייך לכריעות, וכן יש השתחויות שלא יש שם המשכת מוחין כמו בעלינו לשבח, וכן בהשתחויות ביוה"כ ולכן אפשר לכרוע עד שיתפקקו כל החוליות והיע"א.

ומ"ש הבא"ח "ויזקוף ויכרע לפניו" כן דעת הזה"ק, דלפני כל כריעה יש זקיפה. אבל מרן השלחן ערוך (סי' קכג סעי' א) לא כתב שצריך זקיפה לפני כל כריעה. אלא כתב שבעודו כורע הופך פניו לצד שמאל כשאומר "עושה שלום במרומיו" וכו', ע"ש. ועיין בהמשך דברינו מ"ש עוד בזה בשם העוד יוסף חי ועוד.

ודע, כי על פי הקבלה נוהגים לעשות שלש פסיעות דהיינו שלש עקירות שלימות שהם עקירת שמאל עקירת ימין עקירת שמאל ועוקר ימין ומשוה לשמאל כמו שכתב בשעה"כ (דף לה ע"ב) וז"ל: אח"כ תפסע שלש פסיעות לאחורין והיו פסיעה אצל פסיעה ואל תרחיב רגליך יותר מכדי שיעור פסיעה ממש, והכונה היא כי הנה בתפלת העמידה היית שושבין המזווג חתן וכלה שבעולם האצילות ועתה שהוא

עיונים והארות

ועי' במש"כ מו"ר הבא"ה בספרו עוד יוסף חי (ש"א פרשת בשלח הלכה ט"ז) וז"ל: בענין שלש פסיעות כתב הרב ברכ"י ז"ל בסי' קכ"ג אות וא"ו, מצאתי הגה"ה כ"י לאחד קדוש שמדברי הגאונים בתשובה כ"י נראה, דשלש פסיעות אלו שיעורן ארבע אמות ע"כ. וכתב בארוחות חיים דף ט"ו משם גדול אחד, דלכתחלה יפסע פסיעה קטנה, ואח"כ יפסע פסיעה גדולה, ואח"כ יפסע באופן שיהיו רגליו שוות עכ"ל ברכ"י ז"ל. ואנו אין לנו אלא דברי המקובלים ז"ל שיעשה שלש פסיעות באופן שיהיו שלשתן שוות גודל בצד עקב, עכ"ל. וא"כ נלמד מדבריו שלדעתו צריך שיהיו כל שלשת הפסיעות גודל לצד עקב ממש ואח"כ ישוה הימין לשמאל.

והמשיך שם בעוד יוסף חי בשם הרב הגדול חסידא קדישא מהר"א מני זלה"ה על ענין שלש פסיעות של העמידה, הנה רוב העולם עושין כמ"ש חס"ל סי' קיב סעי' כד, ועיין שלמי ציבור דף קלה ע"א. אמנם, בסידור רבנו הרש"ש זלה"ה כתוב וז"ל: ויפסע לאחריו ג' פסיעות וכו' ואח"כ יפנה לשמאלו ויאמר עושה שלום במרומיו ויזקוף, ויפנה לימינו ויכרע ויאמר הוא יעשה שלום עלינו ויזקוף, ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל ויזקוף, כנראה שהוא ס"ל כסברת זוה"ק שהביא שלמי ציבור שם, אמנם שם כתב הכריעות והזקיפות לימין ולשמאל, וכפי הסידור הנז"ל הוא לשמאל ולימין ולפניו, וצ"ע, ומ"מ אני נוהג כסידור. ואתיא זכירה שכן כתוב בספר הקנה דהיינו אכרע ואעשה ג' פסיעות ובעודי כורע מחזיר פני לשמאל ואומר עושה שלום במרומיו ואזקוף ואפנה לימיני ואכרע וכו', ועיין תפלת כל פה (סי' קכג) שישב דברי השלמי ציבור שעשה מחלוקת בין זוה"ק לרבנו יונה ז"ל, שהאמת, רבנו יונה ז"ל כמו זוה"ק עכ"ל. עכ"ל העו"ח.

עת זיווגם וירידת הטפה אין דרך ארץ לעמוד שם ואתה מתרחק מהם שלש פסיעות כנגד שלשה עולמות ב"ע, ע"כ. וכן הוא בסידור הרש"ש (ח"א קיא. ח"ג ק"ו) וז"ל: לפי שהיית שושבין לזווג יעקב ורחל חתן וכלה, ועתה שהוא זמן זיווגם וירידת הטיפה אין דרך ארץ לעמוד שם, ולכן יתרחק ויפסע לאחוריו ג' פסיעות, כנגד עובי ג' עולמות ב"ע המלבישים לאצילות, ויהיו פסיעות בינוניות עקב בצד גודל ממש ולא יותר, ויעקור רגליו, והשמאלית תחילה אחרונת כנגד הבריאה, ואח"כ הימנית כנגד היצירה, ואח"כ השמאלית עד העשיה, ע"כ. משמע מדבריהם שצריך לעשות שלש פסיעות ממש עקב בצד גודל ואח"כ ישוה את רגליו כי כתבו האריז"ל והרש"ש שהפסיעות הן כנגד ג' עולמות, פסיעה ראשונה עוקר רגל שמאל לעקב רגל ימין אז יורד מאצילות לבריאה, ואח"כ עוקר רגל ימין לעקב רגל שמאל ויורד מהבריאה ליצירה, אח"כ עוד עקירת גודל שמאל כנגד עקב ימין מהיצירה לעשיה, ואם הוא רק ישוה רגליו נמצא שהוא עדין ביצירה ולא ירד לעשיה, ודו"ק.

ובן משמע מדברי הבא"ח (ש"א פר' בשלח הלכה כד) שכתב, אחר יהיו לרצון האחרון יפסע שלש פסיעות לאחוריו, ולא ירחיק רגלו יותר משיעור עקב בצד גודל ממש, דיש סוד בדבר דאלו הם כנגד ג' עולמות ב"ע, דהאדם בעמידה חושב כאלו עומד באצילות, ואם המקום צר יקצר הפסיעות, אך לכתחלה לא יתפלל במקום צר שאינו יכול לעשות בו שלש פסיעות שכל פסיעה היא עקב בצד גודל, ויכרע מעט קודם הפסיעות, ובעודו כורע אחר השלש פסיעות יפנה לשמאלו ויאמר עושה שלום במרומיו, ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע קצת ויאמר הוא יעשה שלום עלינו ויזקוף ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל ויזקוף, וכנז' בסידור רבנו הרש"ש ז"ל.

ח. "עושה שלום במרומיו", נלקח מהפסוק באיוב (כה, ב) "הַמְשֵׁל וּפָחַד עִמּוֹ עוֹשֵׂה שְׁלוֹם בְּמַרְוֵמָיו", ואין לפרש שעושה ה' שלום בין המלאכים, שהרי אין קנאה ביניהם. אלא שהרקיע הוא מים, והכוכבים הם אש, ואין המים מכבים את האש, שכן הוא יתברך עושה שלום ביניהם".

עיונים והארות

עולמות בריאה יצירה עשיה, כי בעמידה היינו באצילות (עי' ב"י סי' קג).

יג. פירוש זה מהירושלמי במסכת ראש השנה (יב): תני רבי שמעון בר יוחאי לפי שהרקיע של מים והכוכבים של אש והן דרים זה עם זה ואינן מזיקין זה את זה לפיכך עושה שלום במרומיו. ע"כ. וביאור נוסף נאמר שם בשם רבי יוחנן שמימיה של חמה לא ראתה פגימתה של לבנה. ופירש קרבן העדה דלעולם חלק המאיר של הלבנה נוטה לצד השמש והחלק הפגום נוטה לצד האחר, ומתחילת הבריאה נעשה כן מפני דרכי שלום שלא תהיה קנאה ביניהם.

ובספר הבהיר (אות יא) פירש, עושה שלום במרומיו מלמד שמיכאל שר הימני של הקב"ה מים וברד, וגבריאל שר שמאלו של הקב"ה אש, ושר שלום ביניהם מכריע, והיינו דכתיב עושה שלום במרומיו, ע"כ.

ובאבות דר' נתן (נוסחא א פרק יב ד"ה רודף שלום) שנו, אף הקדוש ברוך הוא עשה שלום במרום. ואיזה שלום עשה הקדוש ברוך הוא במרום שלא קרא עשרה גבריאל, עשרה מיכאל, עשרה אוריאל, עשרה רפאל, כדרך שבני אדם קורין עשרה ראובן, עשרה שמעון, עשרה לוי, עשרה יהודה, שאלמלא עשה כדרך שבני אדם עושין, כיון שקרא לאחד מהם באין לפניו ומתקנאין זה בזה, אלא קרא גבריאל אחד מיכאל אחד, כיון שקרא לאחד מהם בא לפניו ומשגרו לכל מקום שירצה. ע"כ.

ומה שכתבנו שזוקף והופך פניו לשמאלו אפי' שמו"ר הבא"ח לא כתב על זה שזוקף, הנה מורנו הכה"ח (סי' קכג ס"ק ז') כתב שכאשר פונה לשמאלו צריך ג"כ לזקוף ואז לכרוע וז"ל: אמנם בזה"ק פרשת פנחס (דף רכט ע"א) כתב די'עשה בעושה שלום במרומיו כריעה וזקיפה לשמאלה וכריעה וזקיפה לימנא והאי איהו נותן שלום לשמאלו וימינו לשמאל רבו וימין רבו עכ"ד. וכ"כ בסידור הרש"ש ז"ל שפוסע ג"כ לאחוריו בכריעה אחת יפנה לשמאלו ויכרע ויאמר עושה שלום במרומיו ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע ויאמר הוא יעשה שלום עלינו ויזקוף ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל ויזקוף ויעמוד, עכ"ד. ממה שכתב הרש"ש לשמאלו וכורע משמע שזקף לפני כן ולכן כתוב פונה לשמאלו וכורע, ולכן כתבנו בהלכה שכאשר גמר לעשות הפסיעות יזקוף ויכרע לצד שמאלו וכו'.

ובמה טעמים נאמרו באלו השלש פסיעות: א. כנגד שלשה מילין שהתרחקו ישראל בהר סיני. ב. כנגד שלש מחיצות שבהם נכנס משה רבנו אל השכינה שהם חשך ענן וערפל. ג. שבתפילה האדם נמצא במקום קדוש ושכינה מעליו וצריך לשלש פסיעות לצאת למקום חול. ד. כנגד שלשה רובדים מאבן שהיו בין כבש למזבח. ה. מחיות הקודש שנאמר בהם ורגליהם רגל ישרה ודרשו רבותינו רגליהם שתיים רגל שלש. ו. משום דרך ארץ כתלמיד הנפטר מרבו ופוסע לאחוריו. ז. ועל פי הקבלה כנגד שלשה

ט. במקום שסיים ג' פסיעותיו, יעמוד ויאמר, "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתבנה בית המקדש במהרה בימינו, ותן חלקנו בתורתך, לעשות חקי רצונך ולעבדך בלבב שלם".^{י.} ולא יחזור למקומו, עד שיגיע הש"צ לקדושה, או לפחות עד שיתחיל החזרה. ואם סיים תפילתו לאחר הקדושה, יעמוד מעט כדי הילוך ארבע אמות, ואז יחזור למקומו. ואם בדיוק כשסיים את הפסיעות הגיע הש"צ לקדושה, יחזור למקומו מיד לומר הקדושה.^{טו.}

י. זקן או חלש שקשה לו לעמוד עד שיתחיל הש"צ את החזרה, רשאי לשבת במקום שסיים את ג' הפסיעות, וכשיגיעו לקדושה, יעמוד.^{טז.}

יא. אסור לדבר שיחה בטלה בין תפילת הלחש לחזרת הש"צ אבל פסוקים ודברי תורה מן הדין מותר, מלבד השליח ציבור עצמו שמותר לו בהרהור בלבד. וטוב שגם שאר

עיונים והארות

יששכר שאמרו אחר שיבנה ביהמ"ק בב"א יקריבו בו כל תמידין ומוספין של שבתות וימים טובים וראשי חדשים שלא הקריבו ישראל בהיותם בגלות בחורבן, ובזה המדרש עשה ישוב הרב הנז' על מה שאומרים ביעלה ויבא חג הסוכות הזה וכן חג המצות הזה וכן בחג השבועות ויום הזכרון ושמיני עצרת ור"ח, דבזה נתיישבה מלת הזה ועל כן בבקשה זו של תמידין ומוספין יכוין על זה, עכ"ל.

טז. שו"ע (סי' קכג סעי' ב'). וביאר הט"ז (סי' ק"ג) שאם חוזר מיד, מראה שלא נוח לו בתפילתו ורוצה לחזור ולהתפלל שנית את מה שהתפלל כבר, נמצא שמבזה את תפילתו. וימתין עד הקדושה או עד תחילת חזרת הש"צ, שאז ניכר שחוזר בשביל הקדושה או לכוון למה שאומר הש"צ.

טז. מו"ר הראשל"צ ילקוט יוסף (תפילה ב' סי' קכג הלכה ד).

יד. ובטעם הדבר כתב הד"מ (הקצר ס"ק ז) משום שאמרו והשב העבודה לדביר ביתך וכו' ועל כן אנו מבקשים אחר כך על בנין בית המקדש גם אמרו ברכנו כלנו באור פניך וכו' והיא התורה כדלקמן סימן קכ"ז (אות ה) על כן אומרים גם כן ותן חלקנו בתורתך, ובמשנ"ב (סי' קכג ס"ק ב) כתב כי הוא בשביל שלש פסיעות שפסע נבוכדנצר לכבוד הקב"ה (עי' סנהדרין צו.) עלה לגדולה והחריב את בית המקדש, והוא ובנו ובן בנו משלו בכיפה במשך שבעים שנה. על זה אנו מתפללים, שאם הוא בשלש פסיעות החריב את בית המקדש, אנחנו שבכל יום ויום כמה וכמה פוסעים ג' פסיעות, נזכה בקרוב לבנין בית המקדש. ובעוד יוסף חי (שם הלכה יז) כתב, אחר שיגמור עושה שלום והפסיעות יאמר יה"מ ה' או"א שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. ונ"ל שיכוין בזה ע"פ מדרש רז"ל שהביאו הרב בני

הציבור יתרהרו רק בדברי תורה ולא ידברו כלל".

יב. מי שהשלים תפילתו ואדם אחר עודנו מתפלל לאחריו בתוך ד"א, לא יעשה שלש פסיעות עד שזה ישלים תפלתו, דאם פוסע נמצא הוא עובר כנגד המתפלל י"י.

עיונים והארות

להפריד בין העולמות זכחדא נפקין והוכיח מדברי רבנו האריז"ל בעץ חיים (ש"כ פ"ט) ומשעה"כ (דף ב ע"א) גבי חיבור בין ברכת אשר יצר לאלקי נשמה שהם רומזים לאותה בחינה שאין להפריד בה, ע"כ.

ועיין בפתח הדביר (ח"ב סי' רלו אות ד), שהביא תשובה שכתב הגאון רבנו חיים נסים אבולעפייא ז"ל שהיה מנהגו להתפלל במנין המכוונים בישיבת בית אל בירושלים העתיקה וכשסיים תפילת לחש היו המכוונים מאריכים בתפילתם בכוונות הידועות היה קורא חק לישראל בין לחש לחזרה ויש ימים שמשתרבב עד גמר ברכת אבות בחזרה וכתב "ולא טוב אני עושה להפריד בין שני היחודים כידוע וכמו שכתב השלמי ציבור (שם) ובראותי דבריו הנעימים פשפשתי במעשי וראיתי שהיסורים הבאים עלי הם מעוון זה, וכמאמרם ז"ל (ברכות ה.) פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, שהייתי חייב לבטל הלימוד הזה בעת החזרה", עכ"ד.

יה. בא"ח (ש"א פרשת יתרו הלכה יח.) וכ"כ הכה"ח (סי' קב ס"ק ל.) אמנם הגאון הגדול הנאמן ר' מאיר מאזוז ר"י כסא רחמים כתב (בשו"ת בית נאמן ח"א האו"ח סי' י) דכיון דנמצא תוך ד' אמותיו של המתפלל אינו נקרא עובר כנגד המתפלל ושכן המנהג פשוט בחו"ל ובצירוף דעת רש"י (ברכות דף כז סע"א) שמותר לפסוע ג"כ אף צריך לעמוד שם ולא לעבור לפניו הוי ספק ספיקא לקולא. ע"ש.

ובעוד יוסף חי (שם הלכה טז) כתב בשם שיורי כנה"ג, אותם שנהגו להקפיד שלא יעבור

יז. מו"ר מופת הדור בהליכות עולם (ח"א פרי תרומה הלכה ח). ומו"ר הראשל"צ בילקוט יוסף (שם הלכה י). ואנכי הרואה למו"ר הגאון המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זיע"א שהציבור היו מאריכים בעמידה כמו חצי שעה והוא היה גומר העמידה בעשר דקות, היה יושב ולומד שו"ע על הסדר בהרהור בלבד בלי להוציא מהשפתים, והיה שם את אצבעות ידיו במשך זמן זה בתוך הפה כדי שידעו שהוא לא מוציא את התיבות מפיו, ודע כי מו"ר הרב חיים פלאג'י כתב שאפשר בין לחש לחזרה לקרא תהלים בלבד ולא כדאי להוציא תיבות הלימוד מהפה.

ועל פי הקבלה אין לעשות שום הפרדה בין לחש לחזרה ואפילו בדברי תורה, וכמו שכתב בשלמי ציבור (דף קלו ע"ג) וזה לשונו: ומה גם לידועי דעת ומביני מדע סודם של דברים שהם שני יחודים, ובחזרת התפילה הוא יחוד משובח מהקודם, ואין להפריד שני יחודים אלו בשום דיבור אחר כי אם בעניית אמון המורה על היחוד גימטריא יא הד ונ הי" ע"כ. והענין מפורסם בכל חיבורי הקבלה ורבנו האר"י כי החזרה והלחש גוף אחד הם ואין להפריד ביניהם בשום דבר אחר כלל וכנזכר בשעה"כ (דף לח ע"ב ודף נט ע"ב) וגם מפורש בשעה"כ (דף קב ע"ג) בענין תפילת נעילה ביום הכיפורים שהיינו צריכים לומר ה' הוא האלהים בסיום תפילת לחש דנעילה ומשום שלא להפסיק בין לחש וחזרה אנחנו אומרים אותו אחר החזרה, ע"כ.

וב"ב בשו"ת דברי שלום (סי' מ"ח), שיש איסור להפסיק בין לחש לחזרה כדי שלא

עיונים והארות

אדם לפנייהם כשעומדים במקום שכלו השלש פסיעות עד שישובו למקומן, יש סמך לדבריהם מסברת ה"א שהביא הב"י שגם בחזרתו למקומו יפסע ג' פסיעות לפניו כמו אותן השלש פסיעות שהיו לאחוריו כי היכי דלהוי שש פסיעות, אבל אלו שנוהגין דכשרואין לאדם שרצה לעבור לפנייהם למהר לשוב למקומם בטרם שממותינים הישעור המפורש טועים הם. עכ"ל.

וכתב הגאון הגדול הראשל"צ רבה הראשי לירושלים כמוה"ר שלמה משה עמאר (בשו"ת שמע שלמה חלק ב' סי' ו' אות ד'), דאנשים שמאריכים בתפילה, טוב להם שיעמדו במקום שלא גורמים עיכוב לאחרים, כי פעמים רבות שהם עומדים אחרי מתפללים אחרים שהם זריזים בתפילתם, וגורמים להם עיכוב וצער. וראיה לכך מהירושלמי (הובא בבית יוסף סוף סי' קב), דאחר שסיים רבי חייא בר אבא תפילתו, עמד במקומו ולא פסע ג' פסיעות לאחוריו כדי שלא לעבור לפני רב כהנא שהיה מאריך בתפילתו. ורבי חייא בר אבא הקפיד עליו עד ששאלו אם כך הם נוהגים לצער את גדוליהם. עיין שם. וכתב, דאף שיש לדחות ולומר דשאני רבו דחייב בכבודו, מכל מקום האיסור לצער אחרים הוא שוה בכל. (ועיין בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח בהשמט' סי' ב דין ג).

ומ"ש הבא"ח נמצא הוא עובר כנגד המתפלל - כתב בשו"ת אול"צ (ח"ב פ"ז תשובה כג), דמכל מקום, מותר לעבור כנגד מי שסיים

תפילתו אלא שלא עקר רגליו מחמת שהעומד אחריו לא סיים, שהרי עיקר טעם איסור לעבור כנגד המתפלל הוא משום שמבטל כוונתו על ידי זה, ולכן כל שסיים תפילתו, אף שלא עקר רגליו, שוב אין חשש זה ומותר לעבור כנגדו. ומבואר בהערה שם, דאף שבכה"ח (סי' קב ס"ק כא) כתב דכל שלא עקר רגליו אין לעבור, כיון שעומד לפני המלך. וסמך על מה שכתב במג"א (סי' צ"ט ס"ק ב) שהאיסור לרוק בשעת התפילה הוא אף אם עומד בתחנונים שלאחר התפילה, דכל זמן שלא פסע הוה ליה כעומד לפני המלך. מכל מקום נראה דאין להשוותם, דלענין רוק בשעת התפילה, כל שעומד לפני המלך אין לו לרוק. אבל לענין לעבור לפני המתפלל, שעיקר הטעם מפני שמבטל כוונתו, כל שסיים את תפילתו הרי אינו מבטל כוונתו. עיין שם. ועיין עוד להגר"ש עמאר בשו"ת שמע שלמה (שם), דמלשון מרן שכתב (סי' קב סעי' ה) ולא יפסע ג' פסיעות "עד שיגמור מי שאחריו את תפילתו", משמע דבתפילה תליא מילתא. וכתב, דאף שאפשר לדחות ולומר שגם זה נכלל במה שאמרו עד שיגמור תפילתו, והיינו עד שיגמור ויפסע לאחוריו. מכל מקום פשוט לשונו נראה דתלוי בתפילה, ועל כן זה שסיים תפילתו ורק שוהה שם לאיזו סיבה, כיון שאינו עוסק בתפילה, כבר נסתלק איסור זה. עיין שם שהאריך בדבר, וכתב דלפי הזוהר שאין לעבור כמלא עיניו, אף כאן אסור וראוי להחמיר. ע"ש.

מאמרי הזוה"ק

פרשת שלח

בענין לשון הרע

המרגלים בשעה שדיברו לשון הרע נלקח מהם נשמות י"ב השבטים שהיו בהם

שלח לך דף קנח.

וַיִּשְׁלַח אֶתְכֶם מֹשֶׁה וגו' ממדבר פארן על פי ה' **כָּלֶם אַנְשִׁים** ראשי בני ישראל
המה (במדבר יג, ג). **כְּלָהוּ וּכְבֹּאִין הָיוּ, וַרִּישֵׁי דְיִשְׂרָאֵל הָיוּ** כולם
צדיקים היו וראשי בני ישראל היו אלה המרגלים. **אָבֵל אֲנֹנִין דְּבִרּוּ לְגַרְמִייהוּ**
עֵיטָא בִּישָׂא אבל הם הנהיגו לעצמם עצה רעה, ואז פרחה מהם נשמת השבטים, כמש"כ
רבנו האר"י (בשער הפסוקים) ששנים עשר מרגלים אלה הם כנגד י"ב שבטים. **אִמָּאֵי נְטָלֵי**
עֵיטָא דָּא ומדוע לקחו עצה רעה זו. **אֵלָא אָמְרוּ, אִי יִיעֲלוּן יִשְׂרָאֵל**
לְאַרְעָא, נְתַעֲבַר אֲנִין מְלַמְּהוּי רִישֵׁין אם יעלו ישראל ויכנסו לארץ ישראל
יעבירו אותנו מלהיות ראשים כי א"י היא בחינת רחל, והם היו בחינת דור המדבר בחינת לאה,
וַיִּמְנִי מֹשֶׁה רִישֵׁין אַחֲרֵינִין וימנה משה רבנו ראשים אחרים שהם בחינת רחל,
דְּהָא אֲנִין וְכִינָן בְּמַדְבְּרָא לְמַהוּי רִישֵׁין שהרי אנחנו זכינו להיות ראשים
במדבר, **אָבֵל בְּאַרְעָא לָא נִזְבִּי** אבל בארץ ישראל לא נזכה להיות ראשים. **וְעַל**
דְּנְטָלֵי עֵיטָא בִּישָׂא לְגַרְמִייהוּ ועל שלקחו עצה רעה לעצמם, **מִיתוּ אֲנֹנִין,**
וְכָל אֲנֹנִין דְּנְטָלָן מְלִייהוּ מתו הם וכל אותם שקבלו את דבריהם.

כשחטאו ישראל במרגלים ננסה בהם זוהמת הנחש ולא יכלו ליכנס לארץ עד שיוסר מהם

שם דף קסא.

רְבִי שִׁמְעוֹן אָמַר, אֲלֶמְלָא הוּוּ עֵיילין יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא, בְּסִימְנָא

(דף קסא ע"א) (נ"א באומנא) **דְּלִישְנָא בִישָׂא** אם היו עולים ונכנסים עם ישראל

לארץ ישראל בסימנים ובאמונתו של הנחש שהיא לשון הרע שריכלו המרגלים על א"י, **לָא**

הָוָה קָאִים עֲלֵמָא רְגַעָא תַד לא היה עומד העולם אפי' רגע אחד, ולכן נשארו

במדבר ארבעים שנה כדי לתקן חטא לשון הרע. **מָאן אַמְנָא דְּלִישְנָא בִישָׂא** ומי

הוא האומן הגדול בלשון הרע [א], **נַחֲשׁ** הוא הנחש, שהוא הראשון שדיבר לשון הרע וזה היה

על הקב"ה כידוע. **וְרוּזָא דְּמַלְתָּה** וטוד הדבר, **מְדַאָתָא נַחֲשׁ עַל תְּוָה אַפִּיל**

בְּוָה זוּהָמָא משבא הנחש על חוה והטיל בה זוהמה כי א"י היא סוד המלכות הנק' חוה ועם

ישראל קיבלו הזוהמה מהנחש דרך המרגלים שדיברו לשון הרע ואז היה נחשב כאילו בא הנחש

על חוה.

עיונים והארות

[א] **לשון** - גימט' בו אהבה בו שנאה.

ובן מות וחיים ביד הלשון, פי' שידוע שנקצב לאדם כמה ידבר במשך שנות חייו, על כן אם ידבר בדברי תורה יאריך את ימיו, ואם ח"ו ידבר דברים בטלים או לשון הרע יקצר ימיו, הרי מות וחיים ביד הלשון.

יד ולשון - גימט' ת', הרומז תחיה או תמותה, לרמוז שמות וחיים ביד הלשון.

לשון יש בו דין ויש בו מידת רחמים ש' דלשון גימט' ברחמי"ם. לון דלשון גימט' אלהי"ם שהיא מידת הדין. וז"ש רבותינו מות וחיים ביד הלשון כלומר אדם בלשונו יכול לפעול במידת הדין ולהרוג, ויכול בפיו לפעול במידת הרחמים ולהחיות.

על הכל הקב"ה מוחל חוץ מעוון לשון הרע

**אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, וְעַל כָּלָּא מַחֵל קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא, בַּר מִן
לִישָׁנָא בִישָׁא** על כל העוונות מוחל הקב"ה חוץ מהעוון של לשון הרע. בְּגִין
דְּכִתִּיב הֵיטָב וְכַתּוּב (תהלים יב, ה), **אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשׁוֹנֵנוּ נִגְבִּיר שְׁפָתֵינוּ
אֲתָנוּ מִי אֲדוֹן לָנוּ.** לשון המדברת גדולות ונעלה על הכל, היות וזה ברשותינו ונוכל
לדבר מה שנרצה ואז כופר בעיקר.

כמה רעות וצרות נסכבו על ידי לשון הרע של המרגלים

תָּא חַזִּי בא וראה, **כַּמָּה עֲבַד הַהוּא לִישָׁנָא בִישָׁא** כמה רעות עשה אותו
לשון הרע של אותם המרגלים, **נָזַר עַל אַבְהַתְנָא דְּלָא יִיעוּל לְאַרְעָא**
נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ הקודש **וּמִיתוּ אֲנֹנִי דְּאָמְרוּ** ומתו אותם המרגלים
שאמרו לשון הרע. **וְאֲתַנְזַר בְּכִיָּה לְדַרְי דְּרִין** (בל שכן הכא דאפיקו לישנא בישא
על כלא) ונגזר בכי על עם ישראל לדורי דורות. **כְּבִיכּוּל כִּיּוֹן דְּאִפִּיקוּ עַל אֲרַעָא
קְדִישָׁא** כיון שהוציאו לשון הרע על ארץ הקודש, **כְּאִילוּ אִפִּיקוּ עָלֶיהָ** כאילו
הוציאו כביכול על הקב"ה. **בְּגִין כִּי קִנִּי קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא עַל דָּא**, בשביל
כך קינא הקב"ה על זה (בלומר קני לשמיה) **וְקִאִמוּ יִשְׂרָאֵל כְּלָהוּ לְאַשְׁתַּצָּאָה
מִעֲלָמָא**, וחי' עמדו כל ישראל כולם להכלות ולהשמד מן העולם **אֲלִמְלָא בְּעוֹתִיהָ
דְּמִשָּׁה** אם לא תפילתו ובקשתו של משה רבנו שביטל את הגזרה ובמקום שימותו בפעם אחת
כולם מתו במשך ארבעים שנה ורק אותם שמגיל עשרים עד ששים.

יש ממונים שלוקחים דיבורים לא טובים שמדברים בנ"א, וב"מ מטמאים בזה אח"כ לדברי תורה שמדברים אותם

אנשים

פקודי דף רסג:

וַיְהִי רֹחַא בִּישָׁא וּמוּזָה הַרוּחַ הָרַע, תְּלִיין פְּמָה גְרַדִּינִין אַחַרְנִין
 תְּלוּיִים בַּעֲלֵי דִינִים אַחֲרִים, דְּאֲנֹן מְמַנֵּן לְאַחַדָּא מְלָה בִּישָׁא שֶׁהֵם
 ממונים לאחוז דיבור רע של לשון הרע, או מְלָה טְנוּפָא דְאַפִּיק בַּר נָשׁ
 מְפִיָּה או דברי טינוף של ניבול פה שמוציא האדם מפיו, וְלְבָתָר אַפִּיק מְלִין
 קְדִישִׁין ואח"כ כאשר מוציא האדם מפיו דברים קדושים של תורה ותפילה, או בעלי הדינים
 מטמאים בדיבורים הללו את דברי התורה והתפילה. וְוִי לֹזֵן, וְוִי לְחִיָּהוּן אוי להם אוי
 לחייהם, אֵלִין אֲנֹן בְּנֵי נָשָׂא דְגַרְמֵי לְאֵלִין גְּרַדִּינִין אַחַרְנִין
 לְשִׁלְטָאָה אלה אותם בני האדם שגורמים שאלה בעלי דינים אחרים ישלטו, לְמַפְגָּם
 אַתָּר קְדִישָׂא כדי לפגום במקום הקודש של השכינה. וְוִי לֹזֵן בְּהֵאֵי עֲלָמָא, וְוִי
 לֹזֵן לְעֲלָמָא דְאַתֵּי אוי להם בזה העולם, אוי להם לעולם הבא. בְּנִין, דְּאֵלִין
 רוּחִין מְסֻאָבִין, נְטֻלִין הֵאֵי מְלָה מְסֻאָבָא היות שאלו הרוחות הטמאות
 לוקחות את המלה והדיבור הטמא שמוציא מפיו, וְכֵד אַפִּיק בַּר נָשׁ לְבָתָר מְלָה
 קְדִישָׂא וכאשר מוציא האדם אח"כ דיבור קדוש מפיו, אַקְדִּימוּ אֵלִין רוּחֵי
 מְסֻאָבֵי, וְנְטֻלֵי תְּחִיא מְלָה מְסֻאָבָא, וּמְסֻאָבֵי לְתַחִיא מְלָה
 קְדִישָׂא, וְלֹא זְכִי בִּיהַ בַּר נָשׁ, וְכֵבִיכּוּל תְּשֵׁשׁ חִילָא קְדִישָׂא.

מקדימות אלו הרוחות הטמאות ולוקחות את אותה מילה ודיבור טמא ומטמאות את אותו דיבור

קדוש בכח דיבור הטומאה שיצא קודם מפיו ואינו זוכה בו האדם שיעלו תורתו ותפילתו למעלה וע"י זה כביכול נחלש כח הקדושה ב"מ.

רוח אחת ישנה שכאשר מתעוררים בני"א לדבר לה"ר, מתעוררת היא ומביאה ב"מ מות לגויי הארצות

פקודי דף רסד:

תַּחֲזוֹת אֱלִיִּן תחת אלו הב' רוחות שהם אף וחמה, **אֵית רוּחָא תְּדָא** יש רוח אחת, **דְּקַיִמָא עַל כָּל אַנּוּן מְאִירי דְּלִישָׁנָא בִּישָׂא** שעומדת על כל אותם בעלי לשון הרע, **דְּכַד מְתַעְרִי בְּנִי נְשָׂא בְּלִישָׁנָא בִּישָׂא** שכאשר מתעוררים בני אדם לדבר לשון הרע, **אוּ תְּהוּא כִּר נֶשׁ דְּאֶתְעָרִי בְּלִישָׁנָא בִּישָׂא** או אותו אדם יחיד שמתעורר לדבר לשון הרע, **כְּדִין אֶתְעָר תְּאִי רוּחָא בִּישָׂא מְסֻלָּא דְּלַעֲיָלָא**, או מתעורר זה הרוח הרע הטמא שלמעלה **דְּאֶקְרִי שְׁנַקְרָא סַכְסִיכ"א**, וְאִיהוּ שְׂאִירִי עַל תְּהוּא אֶתְעָרוּתָא דְּלִישָׁנָא בִּישָׂא והוא שורה על אותה ההתעוררות של הלשון הרע, **דְּשְׂאִירִי בִּיה בְּנִי נְשָׂא** שהתחילו בו בני אדם לדבר, **וְאִיהוּ עָאֵל לְעִילָא** והוא עולה למעלה ומקטרג, **וְגָרִים בְּתְּהוּא אֶתְעָרוּ דְּלִישָׁנָא בִּישָׂא** וגורם ע"י אותה התעוררות של לשון הרע, **מוֹתָא וְחֲרָבָא וְקַטּוּלָא בְּעֵלְמָא** (דף רסה ע"א) מיתה וחרב והרג בעולם. **וְוִי לְאַנּוּן דְּמְתַעְרִי לְהִיא סְטְרָא בִּישָׂא** אוי לאותם אנשים שמדברים לשון הרע ומעוררים לאותו צד הרע, **וְלֹא נְטָרִי פְּמִייהוּ וְלִישָׁנְהוּן** ולא שומרים פיהם ולשונם, **וְלֹא חֲשִׁישִׁי עַל דָּא** ולא חוששים על איסור לשון הרע, **וְלֹא יִדְעִי דְּהִיא**

בְּאַתְּעָרוּ דְלִתְתָא, תְּלִיא אַתְּעָרוּ דְלְעִילָא, בֵּין לְטַב בֵּין לְבִישׁ

ולא יודעים כי בהתעוררות שלמטה תלויה התעוררות של מעלה לטוב ולרע.

מעלת עסק תורתינו הקדושה

מבאר והולך שע"י עסק התורה ועבודת ה' משיגים הצדיקים שכר רב בגן עדן ורומז כל זה בפרשת המרגלים

שלח לך דף קנט:

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, מִפְּרִשְׁתָּא דָּא אוֹלִיפְנָא רוּא דְחֻכְמָתָא אמר

רשב"י מפרשה זו דמרגלים למדנו סוד החכמה, **וְאַשְׁתַּמְעוּ מִנָּה רְוִין**

עֲלָאִין וַיִּקְרִיִן והבנו ממנה סודות עליונים ויקרים. **תָּא חוּי, קַדְשָׁא בְּרִיךְ**

הוּא מְשַׁבַּח בְּאוֹרֵייתָא וְאָמַר, אֲזִילוּ בְּאוֹרְחֵי, אֲשֶׁתְּדָלוּ

בְּפוּלְחָנֵי בא וראה הקב"ה משתבח בתורה ואמר לעם ישראל, בבקשה, תלכו בדרכי והשתדלו

והתדבקו בעבודתי, **וְהָא אָנָּא מְעִיִּל לְבוֹן לְעֲלָמִין טְבִין, לְעֲלָמִין עֲלָאִין**

ואני אכניס אתכם לעולמות טובים ולעולמות עליונים שהוא ג"ע העליון. **בְּנֵי נָשָׂא דְלָא**

יָדְעִי, לָא מְהִימְנִי, וְלָא מְסִתְפְּלִי בני אדם שאינם יודעים בתורה ולא מאמינים

ולא מתבוננים בתורה ובזכות של ג"ע ועוה"ב, **קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָמַר, אֲזִילוּ**

אֲלִילוּ הַהוּא עֲלָמָא טְבָא, תְּהוּא עֲלָמָא עֲלָאָה דְכְּסוּפָא אמר הקב"ה,

לכו ורגלו את אותו עוה"ב עולם דכולו טוב אותו עולם שכולם נכספים ומתאווים לזכות בו. **אֲנָוִן**

אָמְרִי, אִיךְ נִיכּוּל לְאֲלָלָא לִיָּה, וְלִמְנַדַּע כָּל תְּאִי הם אומרים איך נוכל

לרגל את אותו עולם ולדעת ולהכיר בזכות הגדולה של עוה"ב שיינתן לצדיקים לעתיד לבא הרי אנחנו כאן בעוה"ז ואין לנו קשר לאותו עולם שכולו טוב [ב].

מַה בְּתִיב מה כתוב שם. **עָלוּ זֶה בְּנֶגֶב** שהוא בימין ששם התורה כמ"ש מנורה בדרום הרוצה להחכים ידרים, לכן כתוב, "מימינו אש דת למו", **אֲשֶׁתְּדָלוּ בְּאֹרְיֵתָא**, **וְתַחְמוֹן דְּהָא הִיא קַיִימָא קַפְיִיכוּ**, **וּמִנָּה תִנְדְּעוֹן לִיָּה** השתדלו מאד ללמוד ולעסוק בתורה הקדושה ולא תתעסקו בהבלי העולם ותאוותיו ותהיו מנוגבים מזה ואז תזכו ע"י הלימוד ותשיגו מה זה עוה"ב והשכר של הצדיקים שהרי התורה היא עומדת לפניכם ולא בשמים היא כמו גן עדן, וממנה תדעו ותשיגו בעולמות העליונים. **וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ**

עיונים והארות

פארן, מהדיבור המפואר שהוא דרושי התורה הנתונה. על פי ה'. וכל אותם החוקרים צריך שיהיו אנשים באים בימים מלומדי מלחמה בתורה לחקור המחקר הזה. וז"ש ראשי בני ישראל, מאלף שנכנסו למקרא יצא אחד להצליח בתורה. ואחר כך כשיתקבצו שנים עשר מפוזרים למשפחות, על כרחין לא כולם יצליחו להנצל מן הטעות כענין ארבעה נכנסו לפרדס אם לא על ידי אחד משני עניינים, האחד זכות התורה שהיא מסייעת הרבה כשעוסק בה לשמה. וז"ש ויקרא משה, שר התורה. ליהושע, תלמיד ותיק אל תורה. והענין השני, זכות אבות דהיינו כלב שנשתטח על קברי אבות והיינו סוד רמז המרגלים. אמנם העשרה מצאו עשר פרצות פרוצות לצאת מהתורה, כי לא רבים זוכים אל העטרה להתעטר בסוד עולם הבא כאומרו ראיתי בני עליה והם מועטים וכו' שאפילו שזוכים אל התורה, אינם זוכים להשיג הטוב הצפון.

[ב] **מתחיל** בפסוק שלח לך אנשים, והכוונה שהקב"ה פונה לאלה שאינם לומדים תורה ולא יודעים חכמתה ולכן אינם מאמינים, להם אומר הקב"ה לכו לרגל אחר העולם הטוב ההוא. וז"ל הרמ"ק: היינו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען. רצה לומר ארץ שמקבל שם האדם שכר על מה שנכנע בעבודה. אמנם אין הכל זוכים לעמוד על ענין התורה כדכתיב אחד מאלף מצאתי וכדפי' רז"ל. ולהכי איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו, שאין עולים אלא אחד לאלף לעמוד על חקירת הענין על ידי עסק העיון בתורה. ואפילו אותו שזוכה, אינו אלא אותו שנגזר עליו חכם מלמעלה, שעל ידי החכמה יוכל לחקור חקירת העיון.

וזהו שאמר כל נשיא בהם. וישלח אותם משה, על ידי התעוררות רוחו של משה המתנוצץ בחכמי ישראל להצליחם בלימוד התורה, ממדבר

מה היא וגו'. תחמונ מנה הווא עלמא דהיינו תראו ותשיגו מהתורה שהיא רוחנית, את העולם הרוחני ג"ע וכל אשר בו, דהא ירויתא דאחסנא, דאנא עייל לבו בה שהרי היא ירושת נחלה אשר אני מביא אתכם בה, וכתב הגר"א זה מש"כ שהקב"ה נשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ היא ארץ העליונה ארץ החיים הנצחיים. ואת העם היושב עליה, אנון צדיקייא דבגנתא דעדן, דקיימן שורין שורין ביקרא עלאה, בדרגין עלאין אלה הצדיקים שבג"ע שנהנים מזיו השכינה שעומדים שורות שורות בכבוד עליון ובמדרגות עליונות כל אחד כפי הטרחה שטרח בזה העולם.

החזק הווא הרפה, בה תחמו אי זכו לכל האי כד אתקפו על יצריהון, ותברו ליה, אי לא ע"י התורה שתלמדו תדעו ותראו כי כל מה שזכו הצדיקים בעולם הבא לכל אותו הכבוד היות והתגברו על יצרם הרע, וגם שברו אותו שלא יוכל יותר לקום ולכן מקבלים שכר ג"ע כי נצחו היצה"ר ועזבו את החטא. או כד אתקפו באורייתא, למלעי בה יממא וליליא או שמקבלים שכרם מחמת שהתחזקו בתורה לעסוק בה יומם ולילה. או אי ארפו ידייהו מנה. וזכו לכל האי או ח"ו הרפו ידיהם מן התורה ובכל זאת זכו לכל זה ובודאי שאם רפו ידיהם מן התורה לא זוכים לג"ע. המעט הוא אם רב, אי סגיאין אנון דאשתדלו בפולחני, ואתקיפו באורייתא, פגין דזכו לכל האי אי לא התבוננו אם היו הרבה צדיקים שהשתדלו בעבודתי והתחזקו בתורה בשביל שזכו לכל זה או לא

היו הרבה צדיקים כי אתם חושבים שאין הרבה בדור שזוכים לזה ועתה תלמדו ותראו שיש הרבה מאוד שזוכים ע"י לימוד התורה לג"ע.

וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הִיא אִם רְוָה. מִדְּאֹרְרֵייתָא תִּנְדְּעוּן מִהַתּוֹרָה תִּכְרִו וְתִדְעוּ מַה הִיא אוֹתָהּ הָאָרֶץ הַעֲלִיּוֹנָה. מַה הִיא עֲלֵמָא אִי אֲסִי טִיבוּ עֲלָאָה לְיִתְבַּהָא, אוֹ אִי אֲזַעִיר מִנָּה פְּלוּם מַה הוּא אוֹתוֹ עוֹלָם הֵיינו גַּן עֵדֶן הַעֲלִיּוֹן אִם מִרְבָּה חֶסֶד עֲלִיּוֹן לְיוֹשְׁבִים בּוֹ אוֹ הַחֲסִיר וְהַמַּעִיט, וְאִיזָה שֶׁכֶר מִגִּיעַ לְצַדִּיקִים. הֵיִשׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין, הֵאִית בָּהּ אֵילָנָא דְחַיִּי, לְעֵלָם וְלְעֵלְמֵי עֲלָמוֹן, אוֹ אִי צְרוּרָא דְחַיִּי אֲשֶׁתִּכַּח בְּגִנוּוָה, אִם לָא הָאִם יֵשׁ בָּהּ עֵץ חַיִּים שֶׁהוּא ז"א וּמֵאִיר לְכָל הָעוֹלָמוֹת לְעוֹלָם וְלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, אוֹ אִם צְרוּר הַחַיִּים מִצָּא בָּהּ שֶׁהִיא רַק הָאֵרֶת הַמִּלְכוּת אוֹ שְׂאִין בָּהּ שׁוּם הָאֵרֶה.

(דף קס ע"א) וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֵא עַד חֶבְרוֹן. וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב, פִּי בְּנֵי נָשָׂא סֶלְקִין בְּגִנוּוָה בְּנֵי אָדָם נִכְנְסִים בְּלִימוּד הַתּוֹרָה בְּנֵגֶב, בְּלִפְאֵ עֲצָלָא, כְּמֵאן דְּאֲשֶׁתִּדְלַל בְּמִנְנָא, בְּנֵגִיבוּ, דְּחָשִׁיב דְּלִית בָּהּ אָנָר בְּנֵגֶב כְּמוֹ שֶׁהִנְגַב יֵבֶשׁ וְאֵין בּוֹ לְחִלּוּחִית שֶׁל שִׂמְחָה וְזִרְיוֹת כֵּן הֵם נִכְנְסוּ לְתוֹרָה בְּלִב עֲצָל וְכִבְד כְּמוֹ מִי שֶׁעוֹסֵק בְּאִיזָה דְּבַר בְּחִינָם וּבִיּוֹבֶשׁ שְׁחוֹשֵׁב שְׂאִין בָּהּ שֶׁכֶר, חָמִי דְּהָא עוֹתָרָא דְּהָאִי עֲלֵמָא אָבִיד בְּגִינָה, חָשִׁיב דְּכֵלָא הוּא כִּי הוּא רוֹאֵה שֶׁהַעוֹשֵׁר שֶׁל זֶה הָעוֹלָם אֲבָד בְּשִׁבְלָהּ, כְּלוֹמֵר בְּגַלְל לִימוּד הַתּוֹרָה וְחוֹשֵׁב שֶׁהַבְּלִי הַעוֹה"ז וְהַעוֹשֵׁר זֶה הַעִיקָר. בְּנֵגֶב, כְּמָה דְּאֵת אָמֵר (בְּרַאשִׁית ח, יג) חָרְבוּ הַמַּיִם, וּמִתְרַנְּמִינָן נְגִיבוּ וּמִבִּיא רֵאִיָה שֶׁנֶּגֶב פִּי יוֹבֶשׁ כִּי הַתְּרֻגוֹם מִתְרַגֵּם עַל הַתִּיבָה חָרְבוּ הַמַּיִם יֵבֶשׁוּ הַמַּיִם.

לְבַתָּר אַח"כ כשמגיע לאמת כתוב **וַיָּבֵא עַד חֶבְרוֹן, עַד דְּאֵתִי לְאֶתְחַפְּרָא בְּהַ, קְאָרִי וְשְׂאֵנִי בְּהַ** פי' שבא להתחבר בתורה ולהדבק בשי"ת ולכן קורא

בתורה שבכתב ושונה בתורה שבע"פ ואמר בלשון יחיד כי הרי אפי' אלף בני אדם נכנסים למקרא אחד יוצא להוראה. **וְשֵׁם** אלה הענקים שהיו חזיים מלאכים וחזיים בני אדם **אַחִימֶן** פי',

כולם אחים ואעפ"כ חולקים יחד **וְשֵׁשִׁי** ו' מיני חלוקות בתורה – טמא טהור אסור מותר, כשר פסול **וְתִלְמִי** דקדוקי תורה, כמ"ש על ר"ע שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות,

תִּמְן חָמִי פְּלִיגֵן סְנִיאִין פי' ששם ראה שיש בתורה הרבה מאד חילוקים, **טָמֵא וְטָהוֹר, אָסוּר וּמִוֹתֵר,** (נ"א כָּשֶׁר וּפְסוּל) **עוֹנְשֵׁין וְאַגְרִין** ויש עונש ושכר.

אַלִּין אֲנִין אֲרָחִי דְאֹרִייתָא, דְקָרוּקִי אֹרִייתָא אלו הם דרכי התורה ודקדוקי התורה ע"פ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. **יְלִידֵי הָעֵנָק, דְאֶתִּילִידוּ**

מִסְטָרָא דְגִבּוֹרָה שנולדו מצד הגבורה, כמ"ש הזוהר לקמן שאורייתא מסטרא דגבורה.

המשתדל בתורה נקרא חבר לקוב"ה

וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה, פי' **אַלִּין אֲנִין שְׁבַעִין אֲנָפִין דְאֹרִייתָא, שְׁבַעִין פְּנִים אֵית לָהּ, לְכָל סְטָרָא עֲשָׂרָה**

הם שבעים פנים שבתורה שהיא בחי' ז"א הכלול ו"ק עם המלכות הם שבע ספירות שכל ספירה כלולה מעשר ולכן התורה יש בה שבעים פנים ופירושים, כי כל צד מאותם ששה קצוות דז"א כלול

מעשרה. **וְחֶבְרוֹן, דָּא אֹרִייתָא, מֵאֵן דְאֶשְׁתַּדַּל בְּהַ אֶקְרִי חֶבֶר** וחברון

היא התורה כי כל מי שמשתדל בה נקרא חבר לקב"ה. **לְפָנֵי צוּעֵן מְצָרִים,** פי' **תְּנִינֵן**

היינו בא לרמוז על מה שלמדנו **אֹרִייתָא אֵית לְקַבֵּל אֹרִייתָא** יש תורה כנגד

תורה. וְהִינּוּ תוֹרָה שְׁבַכְתָּב, וְתוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה שהם סוד זו"ן והם זה כנגד זה פב"פ בעת היחוד. וְהָאֵי (מַלְכוּת) חֶבְרוֹן, מִתוֹרָה שְׁבַכְתָּב נִפְקֵת וְזוֹ החברון שהוא התורה שבעל פה, דהיינו המלכות יוצאת מתורה שבכתב שהוא ז"א. כְּמָה דְאֵת אָמֵר כמו שנאמר (משלי ז, ד) אָמֹר לְחֻכְמָה אַחֲתֵי אֵת דהיינו ז"א אומר למלכות הנקראת חכמה תתאה, אחותי את. וְהָאֵי נִבְנְתָה שְׁבַע שָׁנִים, דְּבָגִין בְּךָ אֶקְרִי בַת שְׁבַע והיא נבנתה שבע שנים, כלומר משבע ספירות של ז"א, ומשום כך היא נקראת בת שבע. ומש"כ לְפָנַי צִעַן מִצְרַיִם, היינו כְּמָה דְאֵת אָמֵר כמו שנאמר (מלכים א' ה, י) וַיִּתְּרַב חֻכְמַת שְׁלֹמֹה מִחֻכְמַת כָּל בְּנֵי קָדְם וּמִכָּל חֻכְמַת מִצְרַיִם כלומר התורה שבעל פה הבאה ממלכות הנקראת חכמת שלמה, היא חשובה ומשובחת יותר מכל חכמות חיצוניות.

דברי האגדה והדרשות וסודות התורה כולם ממקום אחד וממקור אחד באו

וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכּוֹל הִינּוּ, אֵלֶיךָ אֲנֹנִים מְלֵי אַגְדָּה, דְּרָשָׁה, דְּתַלְיִין מִסְטָרָא דְמְהִימְנוּתָא אלה הם דברי אגדה ודרשה שדורשים על דרך הסוד, שהאדם יכול לדרוש בה כפי הכנתו, שתלויים מצד האמונה כמו ענבים התלויים באשכול, כלומר כפי הכנת האדם באמונה יכול לדרוש בסתרי תורה, ומי שאין אמונתו שלימה הוא דורש בתורה דרשות של דופי. וַיִּבְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְגו' ואשכול ענבים אחד, היינו אוֹלְפִין מִתַּפְּזֵן רְאִישֵׁי פְּרָקִין, רְאִישֵׁי מְלִין לומדים משם רק ראשי פרקים וראשי דברים, כי אין מוסרים להבא ללמוד סתרי תורה אלא ראשי פרקים, והם כעץ אשכול אחד יש בו כמה גרגרי ענבים, אֲנֹנִים דְּבָנֵי מְהִימְנוּתָא, תְּדַאֵן בְּמְלִין אלו בני אמונה

השלימה, שמחים באלה הדברים. בני אמונה הם כנגד יהושע וכלב, שהם כרתו את האשכול, והם שמחים, כי מאשכול ענבים נעשה יין המשמח לבב אנוש, וּמִתְבָּרְכַן מְלִין בְּגוֹיֵיהוּ ומתברכים ומתרבים הדברים בקרבם, וּמִסְתַּכְּלִין שְׂרָשָׁא חַד וְעֵקְרָא חַד, וְלֹא אֲשַׁתַּכַּח בְּהוּ פִּירוּדָא ומסתכלים ויודעים שכל התורה שבכתב ושבעל פה, כולם משורש אחד וממקור אחד יצאו, ואין פרוד ביניהם, כי הם סוד זו"ן שאין פרוד ביניהם.

ישנם בנ"א שמפרידים בין תורה שבכתב לשבע"פ ואינם בני אמונה

אֲנֹוֹן דְּלֹא מְשַׁתְּבְּחֵי בְּנֵי מְהִימְנוּתָא, וְלֹא אֹלְפֵי אֹרְיִיתָא לְשִׁמָּה, שְׁוִין לִיָּה לְמְהִימְנוּתָא בְּפִירוּדָא אבל אותם בני אדם שאינם נמצאים בני אמונה, ואינם לומדים תורה לשמה, הם שמים ועושים את האמונה שהיא המלכות בפרוד מז"א, על ידי שמפרידים בין התורה שבכתב לבין התורה שבעל פה, הָדָא הוּא דְּכַתִּיב וְיִשְׁאוּהוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים, בְּפִירוּדָא דהיינו שמפרידים בין ב' התורות, וגם כשלומד דומה לו שהמאמרים סותרים זה את זה. ושואל מַהוּ בְּמוֹט מהו במוט איך נרמזו כאן ענין פרוד. ואמר בְּמָה דְּאֵת אָמַר כמו שנאמר (תהלים קכא, ג) אֵל יִתֵּן לְמוֹט רִגְלֶךָ שמתמוטט ונפרד מן אמונה. וּמִן הַרְמוֹנִים וּמִן הַתְּאֲנִים, כִּלְאֵ שְׁוִין לְהֵי מִיִּלֵּי לְסַטְרָא אַחְרָא, לְסַטְרָא דְּמִינְאֵי, לְסַטְרָא דְּפִירוּדָא היינו, כל אלה שאינם בני אמונה שמים ומפרשים את דברי התורה לצד אחר לצד המינים ולצד הפרוד, ואלה דורשים בה דברי מינות, ודרש מלת רמוני"ם שהיא נוטריקון ר"ע מיני"ם, ומלת תאני"ם, כמו תואנה הוא מבקש, בזה שדורשים בתורה דרשות של דופי.

מבאר חמש טענות שטוענים אותם שאינם עוסקים בתורה כראוי

הָרָא הוּא דְכָתִיב זהו שכתוב **וַיֵּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ**. ומפרש **וַיֵּשְׁבוּ** מצד הקדושה, **תִּיַיְבִין לְסִטְרָא בִישָׂא**, ו**תִּיַיְבִין מֵאַרְחָא דְקְשׁוּמַ** דהיינו, הם שבים וחוזרים לצד הרע, וחוזרים ממדרך האמת. **אַמְרִי, מַאי אֲכַפְתָּ לָן** ואומרים מה איכפת לנו אם אנו לומדים או לא, הלא **עַד יוֹמָא לָא חֲמִינָא טַב לְעֵלְמָא, אַעֲמִלְנָא בֵּהּ, בִּיתָא רִיקָם. יְתִיבְנָא בְּקִלְנָא דְעַמָּא** עד היום לא ראינו טוב בעולם, עמלנו בתורה, ועם כל זה ביתנו הוא ריקם מכל טוב. ועוד אנו יושבים ונחשבים בין המבוזים בעם, **וְלַהּ הוּא עֵלְמָא מֵאן יוֹבִי וּמֵאן יִיעוּל לְגִוּוּיָהּ, טַב לָן דְּלֵא אַטְרַחְנָא כּוּלִי הָאִי** ולעולם הבא מי יזכה ומי יכנס ויבא לתוכו, שהרי עסק התורה והעבודה כל כך קשה, מוטב היה לנו אם לא היינו מטריחים עצמנו בתורה כל כך. **וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ וְגו'** באנו אל הארץ אשר שלחתנו, כלומר אלה הפורשים מלימוד התורה לעסקי עולם הזה אומרים, **הָא אַעֲמִלְנָא וְלֹאִינָא, בְּגִין לְמַנְדַּע חוּלְקָא דִּיהוּא עֵלְמָא** הרי עמלנו ויגענו לדעת החלק של עולם הבא. **וְגַם זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ הִיא, טַב הוּא הָהוּא עֵלְמָא עֵלְמָא, בְּמָה דִּי־עֵנָא בְּאִזְרֵי־תָא, אֲבָל מֵאן יְכִיל לְמוֹכְרֵי בֵּיהּ** היינו טוב הוא אותו עולם העליון כמו שידענו מן התורה, אבל מי יכול לזכות בו.

אַפִּם כִּי עָז הָעָם, תִּקְיָה הוּא כלומר, מי שרוצה לזכות לתורה צריך להיות תקיף ועז וחזק בעשירות, **דְּלֵא יַחֲשִׁיב כָּל עֵלְמָא בְּלָל** שלא יהיו חשובים אצלו כל דברי העולם כלום, **בְּגִין דִּיהוּא לִיהּ עוֹתְרָא סְגִיָא לֹא־שְׁתַּדְּלָא בֵּיהּ** לכן

צריך שתהיה לו עשירות גדולה, שיוכל להשתדל בתורה בלא דאגות, אם כן **מֵאֵן הוּא דְיוֹבֵי בַּהּ** מי הוא שיכול לזכות לתורה ולעולם הבא. **וַדָּאֵי אָפֶס בִּי עוֹ הָעַם הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ, מֵאֵן דְּבַעֵי לְמוֹזְבֵי בַּהּ, בְּעֵי לְמַהוּי תִּקְוָה בְּעוֹתֵתָרָא** היינו מי שרוצה לזכות בה צריך להיות חזק בעשירות, **בְּמַח דְּאֵת אָמַר** כמו שנאמר (משלי יח, כג) **וְעֵשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת** כלומר הוא עונה עזות בשביל חוזק עושרו, הרי "עו" הכונה בעשירות. **וְהַעֲרִים גְּדוֹלוֹת בְּצוּרוֹת. בְּתִין מְלִיִּין כָּל טוֹבָא, דְּלֹא יַחְסְרוּן מִכְּלָא** ועוד באים בטענה כי הלומד תורה צריך שיהיו לו בתים מלאים כל טוב, שלא יחסר בהם כלום, כמו שבמבצרים אינו חסר בהם כלום, כי מכינים שם הכל. **וְעַם כָּל דָּא** ועם כל זה שהוא עשיר ולא חסר כלום **וְגַם יְלִידֵי הָעֲנָק רְאִינוּ שָׁם, בְּעֵי גּוֹפָא תִּקְוָה, גִּיבָר בְּאֶרֶי.** (דאשתכח תמן תדירא) **בְּגִין דְּהִיא מִתְּשֵׁת חִילִּיה דְּבַר נֶשׁ** היינו, שצריכים גוף חזק גבור כארי, בשביל שהתורה מתשת כחו של אדם **לְאַשְׁתְּדִּלָּא בְּהַהוּא אִיסוּר וְהַתֵּר, טָמֵא וְטָהוּר, כְּשֵׁר וּפְסוּל** כאשר הוא עוסק בענין איסור והתר, טמא וטהור, כשר ופסול, שהם שלושת ילידי הענק כמבואר לעיל. אם כן **מֵאֵן יִיכּוֹל לְזַבְּאָה בַּהּ** מי יכול לזכות לתורה ולעולם הבא.

וְעוֹד אומרים אלה הפורשים מדרכי התורה, כדי לתרץ את עצמם, שאפילו מי שכבר יהיה עשיר, גם כן קשה לו לעסוק בתורה, כי **עֲמִלְק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנְּגִבַּה** היינו, **אִי יִימָא בַר נֶשׁ, דְּאֵפִילוּ בְּכָל דָּא יוֹבֵי** אם יאמר האדם שאפילו בכל זה יזכה להתגבר וללמוד תורה, הרי **עֲמִלְק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנְּגִבַּה, הָא יַצְרָא בִּישָׂא, קִשְׁיִגּוּרָא, מְקַטְרְנָא דְּבַר נֶשׁ, דִּישְׁתַּבַּח תְּדִיר בְּגוֹפָא** עמלק שהוא

היצר הרע המקטרג, שמקטרג תמיד על האדם, נמצא תמיד בגוף, לכן מכנה את היצר הרע בשם עמלק, כי הוא השונא היותר גדול לישראל. **וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְגו'** והיבوسی שהם ג' ממונים תחת המלאך דומה הרי, **כַּמָּה מִקְטָרָנִי מִשְׁתַּכַּחִי תַּמָּן** והיבوسی שהם ג' ממונים תחת המלאך דומה, הרי כמה מקטרגים נמצאים שם. (בגין) **דְּלֹא יָכִיל בְּרַ נֶשׁ לְמִיעַל בְּהִהוּא עֲלָמָא בְּלָל** נמצא שלא יוכל האדם ליכנס לעולם הבא כלל, אם בן **מֵאן יִזְבִּי לִיה, וּמֵאן יִיעוּל בְּנִייה** מי יזכה אליו, ומי יכנס בתוכו, **בְּמִלִּין אֵלִין, וַיִּנְיֵאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** באלה הדברים הניאו ומנעו את לב בני ישראל מלעסוק בתורה. **בְּגִין דְּאִפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עֲלָה, כַּמָּה דְּאֵת אָמֵר וַיּוֹצִיאוּ אֶת דְּבַת הָאָרֶץ** לפי שהוציאו שם רע עליה, כמו שנאמר ויוציאו את דבת הארץ שהוא הגן עדן שדיברו עליו לשון הרע, לומר שאי אפשר להגיע אליו.

תשובות בני האמונה המשתדלים בתורה לטענות הזוכרים

אֲנֹנִן בְּנֵי מְהִימְנוּתָא מֵאִי קָא אָמְרִי אבל אותם שהם בני אמונה, מה הם אומרים ומשיבים להם, **אִם חֲפִיץ בָּנוּ יְהוָה וּנְתַנָּה לָנוּ. כִּיּוֹן דִּישְׁתַּדַּל בְּרַ נֶשׁ בְּרַעוּתָא דְּלָבָא לְגַבִּי קְדִישָׁא בְּרִיךְ הוּא** היינו כיון שאדם משתדל ברצון הלב בעבודת הקב"ה, נותן לו הקב"ה חשק ללימוד התורה, **כִּי לָא בְּעִי מִנָּן אֵלָא לָבָא** אין הקב"ה מבקש מאתנו אלא לב טוב, **וַיִּסְתַּמְרוּן תְּהוּא רְשִׁימָא קְדִישָׁא** ועוד שישמרו את הברית קודש, **דְּבַתִּיב** שכתוב (ישעיה ס, כא) **וְעַמְךָ כָּלָם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ** היינו אותם השומרים את ברית קודש

הנקראים צדיקים, הם יירשו את ארץ החיים העליונה, כי ללימוד התורה צריכים הנהגה קדושה בכל הענינים.

אבל, (דף קס ע"ב) כתוב אחר כך **אך ביהוה אל תמרדו, בעי דלא ימרדון באורייתא** היינו שצריכים להזהר שלא ימרדו בתורה, כי התורה היא שמו של הקב"ה, והמורד בתורה מורד במלכות שמים, והיינו שלא יוציאו עליה שם רע לומר שאי אפשר לעסוק בתורה רק מי שיש לו עשירות וכל טוב, אלא **דאורייתא לא בעי עותרא, ולא מאני דכספא ודקבא** שהתורה אינה צריכה עשירות, ולא כלי כסף וזהב, כי כל אחד יכול לזכות בה, אבל כמה מעלות טובות לתורה הקדושה. **ואתם אל תיראו את עם הארץ, דהא גופא תכירא, אי ישתדל באורייתא, ישפח אסוותא בכלא** כי גוף שבור וחולה אם יעסוק בתורה, ימצא רפואה בכל אבריו. **הדא הוא דכתיב** זהו שכתוב, (משלי ג, ח) **רפאות תהי לשדך ושקוי לעצמותיך** התורה תהיה רפואה לכל גופך, ותשקה ותתן מוח ולחלוחית לעצמותיך. **וכתיב** וכתוב עוד על התורה (משלי ד, כב) **כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא** התורה היא חיים ומרפא לכל בשרו של אדם, (כמחז"ל עירובין נד. חש בכל גופו יעסוק בתורה). **וכל אנון מקטרני, אנון מכרזאן ואמרי** וכל אותם המקטרגים שיש לאדם מתהפכים לו לאוהבים עד שמכריזים עליו ואומרים בעודו בעולם הזה, וכן אחר הסתלקותו בשעולה לגן עדן, **פנו אתר לפלנייא עבדא דמלכא** פנו מקום לפלוני עבד המלך, כדי שיוכל לעלות בלי שום עכוב ומונע.

הלומד תורה, האויבים מתהפכים לאוהבים ועוזרים ומסייעים לו בכל דבריו

בְּגִין כִּךְ ולכך כתוב **אַל תִּירָאוּ** את עם הארץ, שהם השונאים בעולם הזה, והמקטרגים בעולם הבא, ועוד **כִּי לַחֲמֵנוּ הֵם**, אֲנֹנִים בְּגִרְמֵיהֶם מְזַמְּנֵי מִזְוֵי **בְּכָל יוֹמָא לְאַנּוֹן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרֵייתָא** היינו, אלה המקטרגים בעצמם מכינים מזון בכל יום לאלה שעוסקים בתורה. **כְּמֹה דְאַתְּ אָמַר** כמו שנאמר באלהיו הנביא (מלכים א' יז, ד) **וְאֵת הָעוֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֵּלְךָ**. ו**כְּתִיב** ועוד כתוב שם (שם שם, ו) **וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר** הגם שהעורבים הם עופות טמאים מסטרא אחרא, עם כל זה היו מביאים מזון לאלהיו הנביא. **סָר צֵלָם מֵעֲלֵיהֶם. מֵאֵן צֵלָם** שואל מי הוא צלם, ומשיב. **דָּא תְּוֹקְפָא דְדִינָא קִשְׁיָא** זהו התוקף של דין הקשה, שממש יונקים החיצונים, וכיון שסר צלם שהוא כת הדין, ממילא נעשו אנשי שלומו של האדם להטיב עמו. **מֵאִי טַעְמָא אֲעִדִי** מהו הטעם שסר ונסתלק מהם דין הקשה. **מִשּׁוּם דִּיהוּזָה אֲתָנּוּ אַל תִּירָאוּם**. **כִּלְאָ אֲעִדִּיאוּ בְּגִין אוֹרֵייתָא** היינו שכל כחם מתבטל בזכות לימוד התורה. **וְכַאֲהַךְ חוֹלְקֵיהוֹן דְּאַנּוֹן דְּמִשְׁתַּדְּלֵי בְּאוֹרֵייתָא לְשִׁמְהָ**, **דִּהָא מִתְקַשְׁרִי בְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא מְפָשׂ** ומסיים רבי שמעון דרוש זה ואומר כי אשרי חלקם של אותם העוסקים בתורה לשמה, כי הם מתקשרים בקב"ה ממש. **וְאַקְרוּן אַחִים וְרַעִים** ונקראים לו אחים ורעים. **הֲדָא הוּא דְכְּתִיב** זהו שכתוב שאמר הקב"ה לישראל, (תהלים קכב, ח) **לְמַעַן אַחֵי וְרַעֵי** **אֲדַבְּרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ** כמחז"ל (בסוף ברכות). תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'

שנאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, ואחים הם בלימוד התורה שבכתב ובעל פה, ורעים הם בלימוד סודות התורה.

מאמרי הפרשה

”שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלְחוּ כָל נָשִׂיא בָהֶם” (יג, ב).

מוסר המרגלים

זהוהוה בפרשתנו, מפרט את כל התהליך שעברו המרגלים, ממנו ניתן ללמוד כיצד האדם צריך להתנהג עלי אדמות.

והדבר הראשון הוא - השתיקה: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כא, כג). וכבר ראינו בשלהי הפרשה הקודמת, מה שקרה עם מרים הנביאה שדברה לשון הרע על משה רבנו כדי להוכיחו ולהדריכו, ואף שדיברה רק עם אהרן אחיה קדוש ה'. ועוד, שלפי דעתה אמרה דברים טובים, עם כל-זה נענשה בעונש הצרעת, שהוא עונשו של המדבר לשון הרע, ולא הועילו לה צדקות ומעשים טובים ומדרגת הנבואה לה זכתה להצילה מהעונש. וזו אחת מעשר זכירות שאנו חייבים לזכור בכל יום.

ובסדר עולם רבה (פ"ח) אמרו, כי ביום כ"א בסיון ב' אלפים תמ"ט ליצירה, דיברו מרים ואהרן על משה רבנו על כך שנהג בפרישות, וטענתם היתה, והלא גם אנחנו נביאים, גם לאהרן יש אשה, ואני מרים יש לי בעל ובכל-זאת מתנהגים אנו בדרך כל העולם. וא"כ, גם משה צריך לנהוג כמנהג כל הארץ, ולא לפרוש מאשתו.

והטעם שחשבו כך, מפני שהם היו נביאים במדרגה גבוהה מאוד שאין לנו שום השגה במעלתם, והיו מקיימים את המצוות במדרגות רמות, והיו להם סודות גדולים בכל דבר, ובוודאי

שחיהם של אהרן עם אשתו אלישבע בת עמינדב, וכן של מרים עם בעלה כלב בן יפונה - לא היו חיים רגילים כדרך העולם, אלא היתה בהם קדושה גדולה מאוד שאין כמותה בעולם, וללא ספק היו מייחדים העולמות העליונים, ולכן התפלאו על כך שמשה פרש מאשתו, שהרי יש בזה סודות עליונים, ולא הבינו מה שעשה משה. ועל אף שכוונת מרים היתה לשם שמים במה שדיברה לשון הרע - נענשה בחומרה.

סמיכת מעשה המרגלים למעשה מרים

כתב רש"י, כי פרשת שלח לך הייתה צריכה להיות לכאורה אחרי פרשת קורח, כי קודם היו "בחצרות" ושם היה המעשה עם קורח ועדתו, ורק אח"כ היה מעשה המרגלים בפארן. וא"כ מדוע הקדימה התורה את פרשת המרגלים לפרשת קורח?

אלא, רצתה התורה להסמיך את פרשת המרגלים למעשה מרים, לומר שהמרגלים ראו מה שקרה עם מרים ולא לקחו מוסר, ודיברו לשון הרע על ארץ ישראל.

ואע"פ שהמרגלים דיברו רק על עצים ואבנים, עם כל זה נענשו, כיון שלארץ ישראל יש נשמה, כמו שכתוב (ישעיהו מב, ה): "נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה". וכידוע, מעלת ארץ ישראל גדולה עד מאוד, שהרי היא כנגד השכינה הקדושה, וממנה הושתת העולם. ומפורסמת היא בכל העולם, כמו שכתוב (יג, כב): "וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים". ופירש רש"י, כי חברון הייתה הגרועה שבכל ארץ ישראל, ולמרות זאת היתה חשובה פי שבע מצוען שהיא המקום המעולה שבארץ מצרים, ומצרים מעולה מכל העולם.

איך אפשר לזלזל במתנה כה יקרה?

בפרשת דברים (א, כב) כתוב, שכאשר באו ישראל למשה לבקש ממנו לשלוח מרגלים, היו כולם מעורבבים - הקטן לפני הגדול והגדול לפני הקטן, זה דוחק בזה וזה דוחק בזה, ולא היו בדעה אחת כלל.

ומשה עומד ותוהה איך אפשר לעשות כדבר הזה? הרי הקב"ה אמר שנותן לכם את ארץ ישראל במתנה, ואתם אומרים לשלוח מרגלים? הלך משה ונמלך בקב"ה. אמר לו הקב"ה: כבר במצרים הוצאתי אותם מבית עבדים ביד רמה והלעיגו עלי, וכל מה שאני אומר להם, הם מלעיגים. העברתי אותם את הים, לקחתי אותם במדבר והקפתי אותם בענני כבוד. כמה אותות ומופתים הראיתי להם, נתתי להם את התורה, ופתחתי להם שבעה רקיעים, ועל הכל מלעיגים.

עכשיו אני רוצה לתת להם מתנה שאין כמותה בעולם, והיא ארץ ישראל. ואילו הייתי מוכר להם והם היו מלעגים - נחא, אבל אדם הנותן מתנה, אין זה דרך ארץ לסרב לו.

וזאת, מלבד שאני ה' אלוהיהם והם בני, וכאשר אני נותן להם מתנה, בוודאי היא מתנה מעולה וחשובה מאוד - כי הכל הולך לפי כח הנותן. כי אם העשיר ייתן שקל לחברו, יצחק עליו. וכן הגיבור - אם יהרוג זבוב, הרי ישים עצמו ללעג וקלס. וא"כ כאשר הקב"ה נותן לנו מתנה חשובה ביותר, בוודאי היא גדולה כפי מעלתו.

ועוד, שאילו היו צריכים למלחמות וכו' כדי לכבשה נחא. אבל - כי לא בחרבם ירשו ארץ זורועם לא הושיעה למו (תהלים מד, ד), אלא אני ה' בידי נותן להם, וא"כ מדוע רוצים הם לשלוח מרגלים? ועוד, כבר נשבעתי ליעקב (בראשית כח, יג): הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. וגם עשיתי להם טובות גדולות ונסים רבים - יציאת מצרים, קרעתי להם את הים, מתן תורה, מן, שלו, באר, ענני כבוד, והם נקראים בנים למקום, ואין אדם נותן לבנו אלא מיטב שדהו ומיטב כרמו.

אך אם הם עדיין לא מקבלים, ורוצים דווקא לשלוח מרגלים אע"פ שאינני מסכים, אם תרצה - "שלח לך" לדעתך להנאתך, ומכל מקום אני מייעץ לך לשלוח צדיקים חכמים נשיאים, ושלא יהיו צבועים, וברוח הקודש שלך תראה אם הם טובים ותוכם ככרם. וזהו שאמר: וישלח אותם משה על פי ה'.

טענותיהם של עם ישראל

בא משה ואמר לעם ישראל את דברי ה', אך הם טענו, כי אמנם רוצים אנו לדעת האם אכן היא ארץ ככל הארצות ואפשר לחיות בתוכה ע"פ הטבע, או שהיא ארץ "על טבעית", וכל מי שחי בתוכה כאילו חי בפלטרין של מלך, ולכן מדת הדין מתוחה שם, וא"כ נדרש מהם לחיות למעלה מיכולתם, כי הם רוצים לחיות בלא דין מתוח, ככל העמים.

ועוד, הם חששו מלהתעסק בגשמיות, שכן עד עתה הם היו כתינוק בבטן אמו המקבל הכל מוכן - לחם מן השמים, בארה של מרים, לבושים נקיים ומגוהצים, המן נבלע באברים ולא צריכים לנקביהם. ואם יכנסו לארץ ישראל, יצטרכו לעבוד בחרישה זריעה וכו'.

אמנם זו טעות גדולה, כי רק בארץ ישראל אפשר להגיע לגדולות, כי יש בה ניסיונות, ואוירה מחכים, ורצה הקב"ה שתהיה לו דירה בתחתונים, וכמו הוולד שתכליתו לצאת לחוץ, ורק שם יוכל להתעלות ולהגיע לתכלית האמיתית של חיו.

עוד טענו עם ישראל, שמענו שהענקים הללו שמעו את דבר בואנו, ועשו להם מטמוניות, שם החביאו את כל כספם וממונם, ונמצא שאנחנו נכנס ולא נמצא כלום, ולכן צריכים מרגלים ש'יחפרו' את הארץ ויתבוננו היכן המטמונים.

כששמע משה רבנו את דבריהם, הסכים עמהם, אבל בעיני הקב"ה לא מצא חן, ולכן נענשו שהם לא יזכו לראות ולהיכנס לארץ ישראל רק הבנים שיבואו אחריהם.

והדבר יובן ע"פ משל, למלך שבנו הנסיך הגיע לפרקו לשאת אשה, אמר לו המלך: הבאתי לך נערה יפה מאוד ונאה במעשיה, עשירה ובת טובים אשר אין כמותה בעולם. אמר לו הבן: קודם אני רוצה לשאול עליה ולבדוק את מעשיה. והיה קשה לאביו המלך על שאינו מאמינו, אמר המלך איך אעשה, אם אומר לו שאיני מסכים עמו, יאמר כי מן הסתם כעורה היא. סוף דבר, אמר לו המלך: לך תראה אותה, ותראה שאני צודק, אבל היות ולא האמנת לי - אני נשבע שאיני נותנה לך אלא לבנדך! כך, כיון שה' אמר והם לא האמינו, אמר הקב"ה: לא אתן אותה להם אלא רק לבניהם.

לא ידעו ערכה של ארץ ישראל

והמרגלים לא ידעו באמת את ערכה של ארץ ישראל, מדוע היא נבחרה מכל הארצות, ואיזו סגולה מיוחדת יש לה שהיא חביבה מכל העולם. הם לא ידעו שהיא נבראה ראשונה וממנה הושתת העולם, שנאמר (משלי ה, כו): "עד לא עשה ארץ וחוצות, וראש עפרות תבל" ופירש רש"י: ארץ - אלו שאר הארצות. חוצות - מדבריות. תבל - זו ארץ ישראל.

ודע לך, כי המקום היחידי הראוי לשם "תבל" - הוא ארץ ישראל, שהיא מתובלת מכל הארצות. כי כל הארצות כמה שהן יפות ויש להן בתים יפים, גינות ופרדסים, מעיינות וכו', בכל זאת יש בזו מה שאין בזו, אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום. כמו שכתוב (דברים ה, ט): "ארץ אשר... לא תחסר כל בה".

ועוד, שיש בה "תבלין" מיוחד שאין בשום מקום, שהיא התורה הקדושה - חכמה ותבונה, "כי מציון תצא תורה" (ישעיהו ב, ג), וגם היא שער השמים לקבלת התפילות להוריד שפע, ומסוגלת ליראת שמים, לקדושה, לטהרה, לנבואה ולרוח הקודש, וכמו שאמרו (נבא בתרא קנח:): אוירא דארץ ישראל מחכים. ואבותינו חשקו בה, כי הם הבינו את מעלתה, אבל עם ישראל במדבר לא ידעו שום דבר מזה, ולכן בסופו של דבר שלחו מרגלים.

ומבואר בספרי (דברים פסקא ז), כי אלמלא שלחו את המרגלים לא היה צורך לכלי זיין. ויש לבאר זאת, על פי מה שאמרו (במדבר רבה שלח טז, יא), אמר הקב"ה לישראל: בעולם הזה על ידי שהיו שלוחי בשר ודם, נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, אבל לעולם הבא אני משלח לכם מלאכי ויפנה את הדרך, שנאמר (מלאכי ג, א): הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני.

נמצא, שעבודתם היתה לפנות את הדרך, וכמו שהמסעות במדבר היו בכדי להכניע את כל כחות הסט"א שמשכנם במדבר, כמו שכתוב בזהר הקדוש (פרשת תרומה דף קנז), כמו כן היו חפצים להכניע קודם את כל כח הקליפות מלכי כנען, ואחר כך ממילא היו כולם נכבשים בקל. וכמאמר הכתוב (ישעיה כד, כא): יפקוד ה' על צבא המרום במרום - ואחר כך - ועל מלכי האדמה על האדמה.

וידוע, שעיקר חיות החיצונים היא, ממה שנמצאים בישראל עבירות ומעשים בלתי מוזוכים. ומובן שבכדי להכניע את החיצונים - צריכים להיות אנשים קדושים וטהורים מכל עניני תיעוב, ואם נמצא אף באחד מהם מעשים לא מטהורים, שוב יש להם אחיזה על ידו לינק מן הכלל כולו, שכל ישראל הם כאיש אחד. ועל כן, מצורע משולח חוץ למחנה ישראל, למען לא יינקו החיצונים דרכו מכלל ישראל. ומובן, שכל זה הוא אחר שעברו ישראל את הירדן והתערבו זה בזה ונעשו כלם כאיש אחד חברים, אבל קודם לא היתה להם אחיזה באמצעות הפרט בכל הכלל.

גדולתם של המרגלים

וכאשר ראה הקב"ה כך, אמר למשה שישלח מרגלים צדיקים. והמרגלים היו כולם חכמים גדולים, נשיאי ישראל שאין כמותם בעולם, כל אחד ראש בני ישראל הוא. וזה רמז בפסוק: "שלח לך אנשים" - סופי תיבות: **חכ"ם**. כמו שהחכם יודע למול את הבן, ולהסיר הקליפה והערלה של הילד, כן הם ידעו להסיר את קליפת כנעני גרגשי אמורי פריזי חיוי יבوسی חתי, שראשי התיבות שלהם עם הכולל עולה: סמא"ל. והם ידעו את סוד הדבר, והיה להם כח לשלוט בסטרא אחרא ובקליפות.

ולא עוד, אלא שמשה שלח אותם, והקב"ה עיבר בהם נשמות השבטים, ולכן כתוב: "בני ישראל המה", כלומר שבניו של יעקב אבינו מעוברים בתוך כל אחד ואחד מהמרגלים, וזהו שאמר: "כל נשיא בהם" - נשי"א ראשי תיבות: נשמות שבטים ילוו אותם, שהם בני ישראל ממש. (שם משמואל).

ואמר על כך רבי יעקב אבוחצירא זיע"א (מחשף הלבן), כי הדבר רמוז ב"כולם אנשים", שכן אנשים - ראשי תיבות: אלו נשמות שבטי יה מעוברות, שהיו מעוברות בהם נשמות השבטים.

חששם של המרגלים

ומזבא בספר 'שפתי צדיקים' (להר"פ מדינוביץ בפרשתנו), כי בוודאי לא הסתפקו המרגלים בכוח ויכולתו של השם יתברך, אלא באמת יודעים היו שהיכולת ביד הקב"ה להנהיגם למעלה מהטבע, שכן כבר הורגלו בכמה ניסים פלאיים, אמנם היו סבורים, אחר שכבר נתלכלכו בכמה חטאים, ב'עגל' וגם ב'מתלוננים', אולי גרם החטא שאין אנו כדאין עוד שיעשה הקב"ה עמנו ניסים, ולהנהיגנו למעלה מהטבע. ובאמת, זו הייתה כוונת השם יתברך בשליחת המרגלים, כדי שיראו שם את הנפילים בני ענק, ויבינו שבדרך הטבע אי אפשר להם לכבוש את ארץ ישראל, ואעפ"י כן יכנסו לארץ ויקבלוה בתורת מתנה, או אז יווכחו לראות, כי לעולם רחמי הקב"ה אב הרחמן על בניו רחומיו, ולעולם יעשה להם ניסים מחמת אהבתו עליהם.

וכבר אמר החתם סופר (השלם, ריש ויצא ד"ה במדרש) לפרש את הפסוק (תהלים קכא, א): אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. שהאדם מתבונן ורואה כי אין לו כל דרך ישועה הנראית לעין, ובמה יתחזק? עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ! שכן אף הוא ברא את השמים ואת הארץ 'יש מאין', ואם כן מה לך כי תיבהל על נפשך, אף אם נראה לך כי ישועתך איננה קיימת במציאות, היא כבר תבוא ותצמח דוגמת בריאת השמים והארץ, ואף אם יש צורך - יברא אותה הבורא יש מאין.

וידוע, שבעבור הבטחון עצמו יושע מכל מיני מצירים ומציקים. ומפורש הוא במדרש (שוח"ט, תהלים כה על הפסוק 'אלוקי בך בטחתי אל אבושה'), וז"ל: היו שומרי המדינה עוברין, ומצאו אכסנאי אחד ותפסוהו, ואמר אל תכוני כי בן ביתו של מלך אני, כיוון ששמעו כן, הניחוהו ושמרוהו עד הבוקר. בבוקר הביאוהו אצל המלך ואמרו לו 'בן ביתך' מצאנו אמש, אמר לו המלך: בני, מכיר אתה אותי? אמר לו: לאו. אמר לו המלך: אם כן היאך אתה בן ביתי? אמר לו: בבקשה ממך, אני איני בן ביתך, אבל 'בך בטחתי', שאלמלא אמרתי להם כן היו מכים אותי... אמר להם: הניחו לו, הואיל ובטח בי הניחו לו. וכן אמר דוד: 'אלוקי בך בטחתי' ובשביל כך 'אל יעלצו אויבי לי', ולא אני בלבד, אלא גם כל קויד לא יבושו.

מדוע דוקא יהושע וכלב ניצלו, ומדוע משה רבנו התפלל במיוחד על יהושע

והנה, י"א שבטים התעברו בי"א מרגלים, אבל שבט לוי לא היתה לו נחלה בארץ ישראל, ולא הוצרך לשלוח מרגלים, ובמקומו נחלק שבט יוסף לשנים - מנשה ואפרים. ומי שנתעברה בו נשמת מנשה - התעברה בו גם נשמת יוסף, כמו שכתוב: "למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי". רואים אנו, כי כשמוזכר מטה אפרים שגם הוא בנו של יוסף לא כתוב יוסף, אלא רק "למטה אפרים הושע בן נון", ונמצא, שמי שנתעברה בו נשמת אפרים, נשאר בלא עיבור.

ולכן נתירא משה וברכו, וקרא לו 'יהושע', הוסיף לו את האות י', לאמור: י"ה יושיעך מעצת מרגלים. ובכך המשיך לו את נשמת לוי שלא היה מרגל משבטו, כי לוי הוא המעשר שבשבטים. ואמר רשב"י (מדרש רבה בראשית פרשה מז פסקא א), כי את האות י' הזו, לקח אותה הקב"ה משרי אשת אברהם ונתנה ליהושע, ופייס הקב"ה את האות י' ואמר לה: הנה מתחילה היית בשם של נקבה, ועתה את בשם של זכר. ועוד, כעת את תהיי בראש האותיות של התיבה ולא בסוף המילה כמו שהיית קודם אצל שרי.

ולפי זה יובן, מדוע אומרים יהושע בן נון בחיריק ולא בן בסגול, כי באות י' שבשרי אין ניקוד, ואם ניקח את האות י' משרי וניתן אותה ליהושע, כעת צריך לנקד אותה בשו"א, ומהיכן ניקח את הניקוד? אלא, היה נקוד סגול תחת הב', ולקחנו מהמילה - בן, את שתי נקודות שו"א, ונשארה נקודה אחת ונעשה בן נון. ועוד, יהושע לקח שכר עשרה אנשים שהם המרגלים, ולכן ניתוספה לו אות י' יתרה. ואמנם, משה רבנו היה צריך להיות אחד מהמרגלים מטעם שבט לוי, אך הוא שלח את תלמידו יהושע, ולכן נתעברה נשמת לוי ביהושע.

ובלכתם, לקחו עצה רעה להוציא דיבת הארץ רעה, ולכן נסתלקו מהם נשמות השבטים, ורק יהושע וכלב חיו בין האנשים ההם, כי יהושע התפלל עליו משה כי הוא שליחו, וכלב התפלל אצל אבות העולם, ולכן מהם לא נסתלקו נשמות השבטים.

כלב גלגול אליעזר עבד אברהם ולכן הלך לחברון

והנה צריך להבין, מדוע דווקא כלב הלך לחברון? וכתב רבנו האר"י ז"ל בשער הגלגולים (הקדמה לו, דף מד ע"ב), שאליעזר עבד אברהם התגלגל בכלב בן יפונה.

והנה, בתרגום יונתן על הפסוק (בראשית יד, יד): "וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו לידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דן" כתוב, שכאשר שמע אברהם שנשבה

אחיו לוט, חגר את נעריו בכלי זיין ולא רצו ללכת עמו, ובחר מהם את אליעזר בן נמרוד שהיה משול בגבורתו ככולם, שאליעזר גימטריא 318, ורדף עד דן.

נמצא אפוא, כי אליעזר בנו של נמרוד בן כוש אחי נענן בן חם בן נח, כי אחרי שניצח אברהם את נמרוד בכבשן האש נתן לו את בנו לעבד, והיה אליעזר עדיין בכלל ארוה, עד שהסכימו מן השמים שיכנס בכלל ברוך ע"י ששירת את אברהם אבינו ע"ה באמונה, ואח"כ נהפך משחור ללבן, כי השחור שבו נדבק בלבן הארמי, ולכן קראו לו כולם 'לבן הארמי' בלשון סגי נהור.

וכאשר בא אצל לבן כדי לקחת את רבקה, אמר לו לבן (בראשית כד, לא): בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית - את העבודה זרה, כי היה לו בית גדול והיה עשיר גדול, והיה לו חדר לעבודה זרה, ופינה ממנו את העבודה זרה לכבוד אליעזר שהיה צדיק גדול, והוא גרם לתיקונו של אליעזר שיתגלגל בכלב בן יפונה. לכן כתוב בו: "ויבוא עד חברון", 'עד חברון' - גימטריא: זה הוא אליעזר, [עם ב' הכוללים].

וזהו שאמר אברהם (בראשית טו, ב): "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר", והוא יירש אותי. וראה את זה אברהם ברוח הקודש, שאליעזר יתגלגל בכלב בן יפונה שיירש את חברון.

כיון שהוציאו שם רע - לא יוכלו לשלחה

והנה, כניסת המרגלים לארץ ישראל היא היתה הביאה הראשונה. והגמרא (סנהדרין כב:) אומרת, כי אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. ויש בזה סוד גדול של יום החתונה, שבו ניתן לאשה את הכח לכל הצאצאים שהיא עתידה להביא לעולם.

וכניסת המרגלים לארץ ישראל נמשלה לאשה - בליל הכלולות, והמרגלים היו צריכים להכין את הכלי, ובכך, תוך ג' ימים כבר הייתה ארץ ישראל מתמלאת מהמוני עם ישראל. אלא שהמרגלים הפרו את הברית והוציאו לעז על ארץ ישראל, וכתוב בתורה (דברים כב, יג-ד): כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה, ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע, ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים. וכאשר נתגלה שזה שקר, כתוב (דברים כב, יט): ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו. ולכן, עם ישראל קשורים לארץ ישראל, שכיון שהוציאו עליה שם רע, לא יוכלו לשלחה לעולם.

דמות יהושע ועזרא כדמות סנדלפו"ן ומטטרו"ן

והנה, יהושע זכה להכניס את עם ישראל לארץ ישראל, ואחריו זכה עזרא הסופר לעשות כן. וכתוב במדרש (מגלה עמוקות אופן כז), כי עזרא ויהושע הם דמות סנדלפו"ן ומטטרו"ן, עזרא במקום סנדלפו"ן ויהושע במקום מטטרו"ן, דאיהו נער, ומשרתו יהושע בן נון נער, והם מבערים תרין קליפין - אלו עשו וישמעאל.

ונקרא יהושע בן נון, משום שדומה לדג, לשמוע תחנונים שלו בקרב הארץ. ויהושע גימטריא: יופיאל וריאל - שרי התורה.

מדוע ניתן למשה לשלוח מרגלים?

וצריך להבין, מדוע נתן הקדוש ברוך הוא אפשרות שכזו למשה רבנו לשלוח את המרגלים, אשר גרמו לתוצאות חמורות, לחורבן בית המקדש ולבכיה לדורות בתשעה באב, וגם התעכבו עם ישראל במדבר ארבעים שנה כנגד ארבעים יום שרתו המרגלים את הארץ (כדלהלן יד, לד), שהרי אם לא היה את מעשה המרגלים - היינו נכנסים מיד לארץ זבת חלב ודבש, ומקיימים את כל המצוות?

ויש לומר, כי התעכבות עם ישראל במדבר היתה לטובתם, שהרי אילו היו נכנסים מיד לארץ ישראל, לא היו מספיקים ללמוד תורה ממשה רבנו, שהרי נגזר עליו שלא להיכנס לארץ ישראל, כמו שכתוב (שמות ו, א): "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" דוקא עתה תראה, ואין אתה רואה מלחמת שלושים ואחד מלכים.

וכן מצינו באלדד ומידד שהתנבאו במחנה שמשה רבם תנוח נפשו, ויהושע כובש את הארץ. ואם כן, בחמשה חודשים הללו מאז יציאת מצרים ועד עתה, כמה תורה הספיקו ללמוד ממשה, וגם לאחר שהיו נכנסים לארץ, הלא לא יהיו מיושבים ללמוד תורה, כי שבע שנים כבשו את הארץ ושבע שנים חילקו אותה, הרי שבדאי לא היתה נשמרת התורה בלבבם, והיו שוכחים כל מה שלמדו.

לכן לא מנע הקדוש ברוך הוא ממשה מלשלוח את המרגלים, אולם אמר לו, איני מצוה לך, כדי שלא יהרהרו אחר מידותי. ואכן, על ידי חטא המרגלים נתגלגל הדבר שהתעכבו ישראל במדבר ארבעים שנה, וזכו שמשה רבנו ילמדם תורה במשך ארבעים שנה בלי דאגות של פרנסה, כי היה להם מן, וגם לא חסרו להם בגדים, שנאמר (דברים ה, ד): "שמלתך לא בלתה

מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה". הבגדים גדלו עמם, ומהם היו גוזרים לתינוקות הנולדים לעשות להם בגדים.

בארה של מרים

זמה גם, שזכו לשתות מבארה של מרים ארבעים שנה, כי במים הללו היתה סגולה מיוחדת שמי ששותה מהם היו נפתחים לו מעיינות החכמה, ותורת משה היתה נשאת בלבו מבלי לשכוח.

כיום, אין ידוע לנו היכן נמצאת בארה של מרים. אך רבנו האר"י ז"ל ידע היכן היא, וגילו לו זאת מן השמים, כי נשלח לעולם הזה למען תלמידו רבי חיים ויטאל (מהרח"ו), בכדי להעביר לו את חכמת הקבלה. כמו כן נודע לו, כי נותרו לו שנה או שנתיים לחיות, ובזמן הזה עליו להעביר את חכמתו לרבי חיים.

והנה באותו זמן הגיע האר"י ממצרים לצפת (והיה אז בערך בגיל שלושים ושש), וגם רבי חיים הגיע מדמשק לצפת, ונסמך להוראה מפי מרן הבית יוסף, כיון שהיה בקי גדול בש"ס, וכל מי שהיה יודע את כל מסכתות הש"ס עם פירוש הר"ן בעל פה - היו סומכים אותו.

באותה העת, היה לומד מהרח"ו עם קבוצה של תלמידי חכמים את חכמת הקבלה, ומכיון שלא הכיר כל כך את כח חכמתו של האר"י בקבלה, לכן לא ראה צורך ללכת אליו ללמוד אצלו.

פעם למד עם תלמידיו קטע בזהר ובקבלה, ונתקלו באיזו קושיה שלא ידעו את פתרונה. ישב מהרח"ו בתענית, וביקש שיסייעוהו מן השמים להבין את הסוגיא. אמרו לו בחלום מן השמים, כי רבי יצחק לוריא אשכנזי הוא יבאר לו את הענין.

הלך מהרח"ו להאר"י, וקודם כניסתו אמר לו האר"י: הגעת לכאן כדי שאבאר לך ענין פלוני, הנה כך וכך ביאורו. ואחר שנתרצה בפירושו, אמר לו האר"י: יש פירוש יותר בהיר מזה. ביקש מהרח"ו מהאר"י ז"ל לומר לו את הביאור הנוסף, וכן עשה. האר"י באר לו בצורה נוספת, ואמר לו כי יש בענין זה ששה פירושים כנגד ימות החול, ומיד אמרם לו, ומהרח"ו עומד משתאה לעומק ידיעותיו של האר"י.

או אז הוסיף האר"י ואמר לו, כי יש עמו פירוש נוסף מופלא מאוד, אך הוא אינו ראוי לשמעו. מהרח"ו ששמע זאת - הצטער מאוד, וישב בתענית לבקש רחמים מהשם יתברך שהאר"י

יגלה לו את הפירוש השביעי. ואז הודיעוהו מן השמים, כי ילך שוב אצל האר"י וילמד אצל חכמת הקבלה. האר"י ז"ל קבלו בשמחה, ואמר לו שיש לו עוד זמן קצר לחיות (כעשרים חדשים) ושהוא נשלח מהשמים למענו.

והנה, כשהתחיל האר"י לפרש לו את הפירוש השביעי, לא תפס רבי חיים את הביאור לרוב עומק הענין, ואז אמר לו האר"י שילכו יחד לימה של טבריה ושם ישתה מבארה של מרים. כשהגיעו לימה של טבריה, הצביע האר"י על מקום מסוים, ואמר לתלמידו שישאב מים וישתה, ומאז ששתה - נפתחו לו שערי שמים והבין את כל הגילויים שגילה לו האר"י הקדוש, וכך חיבר את ספריו - 'שמונה שערים', שהם: שער הכוונות, שער הגלגולים, שער רוח הקודש, שער מאמרי רשב"י, ועוד. ע"כ.

ואם כן, אנחנו יכולים לתאר לעצמנו לאלו הישגים גדולים הגיעו עם ישראל במדבר, כי על ידי שתיית מי הבאר - לא נשתכחה תורתם, ועל ידי אכילת המן זכו להתעלות רוחנית. וכמו שאמרו חז"ל (יומא עה): על הפסוק (תהלים עה, כה): "לחם אבירים אכל איש" - מן שאכלו בני ישראל במדבר, היה מאכלם של מלאכי השרת, והיה נבלע במאתיים וארבעים ושמונה אבירים [אבירים - אבירים].

וזה היה רצונו של הקדוש ברוך הוא, שעם ישראל יתעכבו מלהיכנס לארץ זבת חלב ודבש, כדי שיכנסו לארץ עם מטען גדול של תורה שהועיל לדורות.

סגולת הרפואה בבאר מרים

וידוע, כי בבארה של מרים היתה רפואה מיוחדת, שכל מי שנחלה והיה שותה ממימי הבאר - היה מתרפא. כמו שכתב ה'כלבו' (סי' מא) שנהגו הנשים לדלות מים מהבארות במוצאי שבת לאחר ברכו, משום שאז בארה של מרים עוברת על כל הבארות, ובכך יתכן שבאותו רגע שתדלה - תעבור שם הבאר.

ומעשה באשה אחת שבעלה היה מוכה שחין, והלכה לדלות מים במוצאי שבת, ונודמנה לה בארה של מרים ומילאה ממנה בלא ידיעתה. לאחר מכן, עמדה בחצר ופטפטה עם חברותיה וחזרה לביתה באיחור, בעלה שהמתין לה רבות - כעס עליה מאוד, ובתוך כעסו הכה את הכד, ומחמת זה נפל הכד מידה ונשפך, ונתזו ממנו כמה טיפות על בשרו. ובכל מקום שנפלו המים - התרפא בשרו כבשר תינוק. הצטער הבעל מאוד, ואמר: אילו הייתי שותה מהמים הללו

- כל גופי היה מתרפא. ועל זה אמרו חז"ל (קדושין מא.) הרגזן - לא עלתה בידו אלא רגזותו (מדרש אגדה, הובא בבית יוסף אור"ח סי' רצ"ט).

ועתה נתבונן נא, אם המים הועילו לאותו מוכה שחין לרפאותו באותן מקומות שנגעו המים על בשרו, נתאר לעצמנו - למה זכו ישראל אשר שתו מבארה של מרים במשך ארבעים שנה.

ביאור ענין המרגלים

ומו"ר הגאון הגדול ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצוק"ל כתב בספרו "קול יהודה", שהנה בפרשה זו ישנן שאלות גדולות: א. כיצד קרה שהמרגלים הוציאו דיבת הארץ. והלוא אנשים אלו היו צדיקים, ראשי אלפי ישראל, וראו במו עיניהם את נסי ה', וכיצד אמרו שלא יוכלו לעלות, ולמה חשבו שבני ישראל יאמינו להם? ב. ועוד, כיצד האמינו העם ואף בכו בעקבות כך בכיה שנמשכה לבסוף לדורות? ג. ועוד יש לתמוה על כלב מדוע נכנס למבוכה כל-כך עד שהלך להשתטח על קברי אבות שלא יכשל? ד. ועוד יש להתפלא על תשובתם של יהושע וכלב, שאמרו: "ואתם אל תיראו וכו' כי לחמנו הם". ופירש רש"י 'נאכלם כלחם'. והוא פלא פלאים, וכי לא מצאו יהושע וכלב ביטוי אחר אלא שנאכלם כלחם? והלא דבר הוא!.

זמה שנראה להסביר וליישב את כל השאלות הללו, על פי דברי מרן הבן איש חי ועוד ספרים קדושים אחרים הוא כך: המרגלים ידעו כי כל הנסים והנפלאות הגלויים שהיו לישראל במדבר, ירידת המן, השלו, והבאר וכו', לא יהיו יותר בארץ ישראל, כי שם היו צריכים לעבוד בעצמם, לחרוש, לזרוע, לקצור, ולעבוד. וכן המלחמות שהיו להם במדבר דרך נסים ונפלאות גלויים שוב לא יהיו יותר בארץ ישראל, כי שם יהיו צריכים להילחם באופן טבעי, ולא ע"י שופרות וכדומה, אלא בנשק ממש.

מעתה, כשידעו המרגלים כל זאת, לכאורה הם צודקים, כי כפי ההגיון לא יתכן לעשות מלחמה 'חגבים' נגד ענקים, הם שראו במו עיניהם את הענקים וכל אנשי המדות שהיו שם, וראו את עצמם כחגבים, עליהם להגיד את האמת, שלפי הטבע לא יוכלו להילחם עם הענקים, כי מעתה לא יוכלו להילחם בשופרות כמו שהיה ביריחו טרם שנכנסו לארץ, וא"כ בודאי שלא יוכלו לעמוד בזה, ומעתה, עליהם מוטל להגיד מה שנראה לפי דעתם.

אמנם, בדבר אחד הם טעו, הם לא ידעו שגם בטבע גנוז הנס, וכפי שהיה באמת. ובגלל זה פחד כלב שמא גם הוא יטעה כמותם, כי לפי ההגיון הם לא יוכלו להילחם, ואכן הם

צודקים, וא"כ עליו גם הוא להגיד את האמת. מסיבה זו, הוא הלך להשתטח על קברי האבות שלא יכשל, ובזה נתיישב לנו הכל.

ומה שאמרו "כי לחמנו הם", כתב המגיד מדובנא לבאר, כי כשם שהלחם הוא מן הצומח וכל מטרתו להחיות את החי והאדם, כך הכח שהושפע מן השמים לאותם בני ענק, לא נועד כי אם להעבירו בבוא העת לעם ישראל כאשר יכנסו לארץ, ולכן אין לנו לחשוש מהם כלל ועיקר.

מוסר הוצב להבות בחומר איסור לשון הרע

צא וראה, מה גרמו המרגלים שדברו לשון הרע על עצים ואבנים. כיצד עשו? כל נשיא הלך לשבטו בליל תשעה באב, ואסף את כל השבט והיה בוכה ומכה ראשו בכותל ומורט את זקנו, ומסביר להם בבכיות כמה ארץ ישראל קשה ואוכלת יושביה, וכי לא כדאי לבא לארץ ישראל וכו'. ואותו שבט היה בוכה ומצטער, וכל הלילה היו מייללים ובוכים, עד שלקראת הבוקר הלכו כל השבטים אצל משה ואהרן, ואז נגזרה עליהם אותה גזירה קשה.

ובכך הם גרמו - א. בכיה לדורות, כי ידוע הוא, שהם חזרו ביום שמונה לחודש אב וסיפרו את הלשון הרע לעם, ובלילה בכו העם וגרמו שנחרבו בתאריך הזה שני בתי המקדש. ב. גרמו למותם של כל דור המדבר. כי במשך 38 שנה, היה כל אחד מישראל חופר קבר בתשעה באב ונכנס לתוכו, ובכל פעם מתים כ-16-15 אלף איש. ג. שלא זכו להיכנס לארץ ישראל.

שקול כנגד שלש עבירות

ובגמ' (ערכין טו:) איתא, תנא דבי רבי ישמעאל כל המספר לשון הרע - מגדיל עוונות כנגד ג' עבירות עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. כתיב הכא (תהלים יב, ד): לשון מדברת גדולות, ואילו בעבודה זרה וגילוי עריות כתיב (שמות לב, לא; בראשית לט, ט) לשון גדולה.

מות וחיים ביד הלשון

אמר רבי חמא בר חנינא: מאי דכתיב (משלי יח, כא): "מות וחיים ביד הלשון"; וכי יש יד ללשון? אלא לומר לך, מה יד ממיתה אף לשון ממיתה. ואם תאמר, מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך, אף לשון אינה ממיתה אלא מקרוב? תלמוד לומר (ירמיהו ט, ז): חץ שחוט לשונם, שאפילו ממרחק רב הלשון ממיתה, שנאמר (תהלים עג, ט): "שתו בשמים פיהם ולשונם תיהלך בארץ". (ערכין שם).

לשון הרע דומה לחץ

הנביא ירמיהו (ט, ז) מוכיח את ישראל: חץ שחוט לשונם מרמה דבר, בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו. ומפני מה דימה את הלשון לחץ? ביאר רבנו הגר"א (הובא בקול יעקב להמגיד מדובנא על קהלת י, יא), כי הוא כמו שדרך היורה בחץ, שתחילה מושך החץ אל עצמו ואחר כך עוזב החץ, ועל ידי כך יורה למרחוק, וככל שיותר ימשוך תחילה לעצמו, כן יגדל כחו ותקפו של תנופת החץ. נמצא, שתגבורת מרוצת החץ היא עפ"י כמה שימתח וימשוך אליו.

כן הוא בדיוק אצל בעלי לשון הרע, מתחילים תחילה בשבח ואחר כך אומר הגנות והלשון הרע, וככל אשר ירבה תחילה לספר בשבח, כן יותר יאמנו ויתקבלו דבריו.

נתבונן במעשה דוד ויהונתן, שכאשר רצה לסמן יהונתן לדוד - אם שונאו אביו שאל או לא, עשו ביניהם סימנים בחץ, שאמר לו אם החץ ממך והלאה וכו'. ובשביל מה היו צריכים לחץ, וכי לא היו יכולים לדבר בפיהם? אלא כל זה עשו כדי שלא להיכשל בלשון הרע.

ומעשה ביהודי שהיה מספר לשון הרע כל ימיו ועבודתו בכך, יום אחד בא לרב לבקש תיקון, אמר לו הרב תיקונך הוא שתיקח עוף ותשחט אותו ותמרוט את הנוצות ותפזר אותם ברחובות קריה, ואח"כ תאספם, אם תצליח - יש לך תיקון. כלומר, קשה מאד התיקון ללשון הרע... אמנם, בודאי יש תקנה אם יעשה תשובה גדולה ויקבל עליו לעסוק בתורה, כמו שכתוב (משלי טו, ד): "מרפא לשון עץ חיים". (ילקוט שמעון, מצורע).

הלשון - לטוב ולמוטב

רבן גמליאל ביקש מטבי עבדו, לך לשוק ותביא לי את החלק הכי טוב של הבהמה, הלך והביא לו לשון משובחת. למחרת, אמר לו תביא לי את החלק הכי גרוע של הבהמה, הלך והביא לו לשון. שאל אותו: הא כיצד? כשרציתי חלק הכי טוב - הבאת לי לשון, וגם היא חלק הרע ביותר!?! אלא, הלשון לפעמים היא הטובה ביותר ופעמים היא הרעה ביותר, תלוי איך ובמה משתמשים בה. כמו שרמזו שהכל נהיה "בדברו", כי אדם שמקדש את הלשון הוא בגדר צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

ומספרים חז"ל (ויקרא רבה לג, א), שפעם רבנו הקדוש עשה סעודה לתלמידיו מלשונות שחלקם היו קשים וחלקם רכים, והיו התלמידים בוררים הרכים, אמר להם: כך אתם תמיד צריכים לבחור לדבר רק דברים רכים.

הלשון דומה לחרב חדה

יהודה בנו של רבי חייא, חתנו של רבי ינאי - היה לומד בישיבה, ובכל ערב שבת היה בא לביתו, כאשר בדרכו היה הולך לפניו עמוד אש. ערב שבת אחד התעכב יהודה בלימודו ולא הגיע בזמן, אמר רבי ינאי לבני הבית: אם היה חי - לא יתכן שלא היה מגיע, וככל הנראה הוא מת, על כן כפו את מיטתו. ובאותה שעה מת רבי יהודה. (כתובות סב:). ואף שבוודאי רבי ינאי לא חפץ שימות חתנו, אך הלשון דומה היא לחרב חדה, וכל עוד הסכין חדה, אם היא פוגעת אפילו שלא במתכוון, היא פוצעת.

לא לחשוד בכשרים

ומעשה היה בעיה"ק צפת בזמן האר"י, שנתמנו עשרה שומרים לשמור שלא יכשלו אנשי הקהילה בעבירות, והאר"י היה אחד מהם. והנה יום אחד, אחד מהשומרים ראה אשה מקושטת יוצאת מחצר של אדם החשוד על אשת-איש, וכינס את כל השומרים שביניהם כאמור, היה גם האר"י, וסיפר להם את אשר ראו עיניו. אמר לו האר"י שעליו להיזהר קודם לבדוק את העניין היטב, כי הוא יודע שאשה זו כשרה. ואכן התברר, כי בעלה שלח לה איזה חפץ ביד השכן של אותו חשוד, ובאותה העת היא הלכה לקבל ממנו את החפץ. כאשר בא הממונה וסיפר על מה שהיה, אמר לו האר"י כי עליו לבקש את סליחתה של אותה אשה.

ולכן, צריך לבקש ולהתפלל לפני השם יתברך, שיציל אותו מלדבר לשון הרע, כמו שמצינו אצל כלב (מדרש אגדה בוכר, פרק יג סי' כב; הובא ברש"י כאן) שהלך להתפלל על קברי האבות בחברון ובכך זכה להינצל מחטא המרגלים, וכן יהושע התברך ע"י משה רבנו, וזכה להינצל מצרה זו.

דואג האדומי

וידוע, שבשעה שברח דוד והגיע לנוב עיר הכהנים, היה שם דואג האדומי. שאלו את דוד: "לחם הפנים, מהו שידחה את השבת?", אמר להם: "סידורו דוחה את השבת ולא לישנתו ולא עריכתו דוחין את השבת". אמר דואג: "מי הוא זה שבא להורות לפני?", אמרו לו: "דוד בן ישי הוא". וירא כי אחימלך הכהן הגדול נתן לדוד צידה לדרך, וגם חרב, ואף שאל לו באורים ותומים. ויבוא אל שאול ויאמר אליו: "מרדו בך כהני נוב". וישאלהו המלך: "מדוע זה תדבר כדברים האלה?", ויען דואג: "עברו הכהנים על ההלכה האומרת כי אין לשאול באורים ותומים כי אם למלך לבדו, וישאלו לדוד באורים ותומים". ויקצוף המלך מאוד ותבער בו חמתו, ויאמרו

לו אבנר ועמשא: לא כן ההלכה, אלא שואלים למלך ולבית דין ולמי שצורך ציבור בו, ודוד צורך הציבור היה בו. ולמה זה המלך תרגז על הכהנים אשר הורגלו לשאול באורים ותומים בשביל דוד?!"

כשמוע שאול את הדברים הללו, שאל את הסנהדרין, ויאמרו לו ככל אשר הורוהו אבנר ועמשא. ולא שמע דואג אליהם, ושיכנע את שאול כי טעות בידי הסנהדרין היא, וכי הוא לכדו יודע את ההלכה. וישלח המלך לקרוא לאחימלך ולכל הכהנים אשר בנוב, ויבואו כולם אליו. ויאמר שאול: "שמע נא בן אחיטוב, למה קשרתם עלי אתה ובן ישי בתתך לו לחם וחרב ושואל לו באלהים?", ויען אחימלך ויאמר: "היש למלך בכל עבדיו אדם נאמן כדוד, ומדוע זה אמנע ממנו דברי אלהים, והרי לא מהיום שואל אני עבורו באורים ותומים!", ויקצוף שאול מאוד על אחימלך ויאמר לו: "בן מוות אתה. הן כמו פיך אמרת כי שאלת לדוד פעמים רבות באורים ותומים, לכן מות תמות אתה ובית אביך". ויצו שאול את אבנר ועמשא: "סובו והמיתו את אחימלך ואחיו הכהנים, כי עשו יד אחת עם דוד ולא גלו אזני כי בורח הוא מפני".

וכאשר לא רצו עבדי המלך לפגוע בכהנים, ויפן המלך לדואג ויאמר אליו: "אתה הכית את הכהנים בלשונך, הכם עתה בחרב", כאשר אמר שאול את הדברים האלו יצתה בת קול ותאמר: "אל תרשע הרבה", ויהרוג דואג האדומי את כהני נוב שמונים וחמשה איש במספר, ולא חס על אחד מהם, ויפגע אף בטף ובנשים, בסוסים ובחמורים ובשוורים - את כולם הכה לפי חרב. אמר דוד לדואג: אתה, גיבור ועשיר וראש לסנהדרין, מתעסק ברעה הזאת ואומר לשון הרע? למה עשית כן?!

לבסוף, רצה דואג להרוג את דוד בטענה שהוא מורד במלכות, אמר הקב"ה: מתורתך אתה מורד, סופך ללקות על ידי התורה. ולבסוף הרגו אותו תלמידיו שהיה מטהר הטמא, ומטמא הטהור.

והנה, דואג האדומי הוא היה החוטא - בזה שדיבר לשון הרע על דוד, ודוד לא היה הגורם, אלא היה נרדף מצד שאול, ואעפ"כ היתה תביעה על דוד, ועונש גדול נענש על כך, שאמר לו הנביא כי בידו הברירה או שיכלה זרעו ח"ו או למסרו ביד אויב. הרי מבואר כמה חמור איסור לשון הרע.

והגמרא בסנהדרין (קו): אומרת: אמר רבי יוחנן, שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג, אחד ששיכח תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפיזר אפרו בכתי כנסיות ובתי מדרשות.

ולא היה חי אלא ל"ד שנים ואחיתופל ל"ג שנים, שנאמר (תהלים נה, כד): "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם".

זהירות יתירה בארץ הקודש

בשנת תרמ"ד, בא לפני רבנו החפץ חיים יהודי נכבד מן העיר רובוביץ שבפלך מינסק לשאול בעצתו בנוגע לעלייה לארץ ישראל. אמר לו החפץ חיים: דע לך, כי שם בארץ ישראל, שולטת בעוונותינו הרבים כוחה של דיבה רעה, זיק בלתי כבוי כפי הנראה, מדיבתם הרעה של המרגלים. לפיכך, הוסיף החפץ חיים ואמר, אם תזכה לעלות לארץ ישראל, עליך להזהר זהירות יתירה מלשון הרע. (ספר חפץ חיים חיינו ופעליו).

מטרתם של הכלים המפוארים

ואודות כמה אדם צריך לשמור את הכלים שנתן לו הקב"ה - הפה הלשון והשפתיים - נלמד מהמעשה שלפנינו. מעשה היה בערבי כפרי שמצא מטמון גדול כלי כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, אץ הכפרי לביתו וסיפר לאשתו על המציאה, הלכו שניהם והביאו את החפצים לביתם. אמר הכפרי לאשתו, כי כעת ירווח להם, שכן בתובה הגדולה של הזהב - ישים תבן ומספוא לחמור, ובגביעי הכסף ובמגשים המפוארים - יתן אוכל לתרנגולים, ואת הכתר ישים על ראש הסוס להצילו מן הזבובים וכו'. ואח"כ הגיעו הדברים למלך, והמלך שלח לקנות ממנו את החפצים ושלח אותם לניקוי ושיפוץ, ולאחר מכן הזמין את הכפרי והראה לו את מעלתם, ומה מטרתם האמיתית. כן האדם, יש לו אברים חשובים מאוד, וצריך לדעת להשתמש בהם במצוות ולא בעבירות.

הלשון שהביאה את הגלות

הגמ' בשבת (נו:): אומרת: אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שאמר דוד למפיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה! אמר רב יהודה אמר רב: אלמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, ולא גלינו מארצנו. ע"כ.

לא להפקיר את הפה

ומעשה היה באיזה מלך שהיה מאוד אהוב לבני מדינתו, והיה לו עבד כושי שהיה אוהב לשחק עמו 'שחמט' היות והיה פיקח גדול. יום אחד, נכנס אחד משרי המלוכה ושמע איך המלך פונה לכושי בתואר "אדוני", והיה מביט מרחוק וכועס, כיצד המלך קורא לעבד אדוני,

והרי קורין כך רק לשרים ולרמי מעלה. מה עשה? הלך ואסף את השרים וסיפר להם את הענין, ונכנסו כולם למלך. מששמע המלך את דבריהם כעס מאוד, וסיפר זאת לכושי. הכושי בחכמתו אמר למלך שיתן לו לסדר את הענין.

הלך העבד והזמין את אותו שר לשחק עמו 'שחמט', ובינתיים משך אותו במשחקים, באחד המשחקים, הופיע המלך, וביקש להצטרף למשחק. והנה, בלהט המשחק, נפלט מפיו של השר וקרא למלך "כושי", מתוך הרגלו במשחקים הקודמים לקרוא כך לעבד עמו שיחק. כעס עליו המלך, ופסק את דינו למוות. השר התחנן לפניו ואמר לו כי זו רק היתה פליטת פה אומללה שנבעה מתוך הרגל. אמר לו המלך: ומדוע אתה לא דנת אותי לכף זכות שקראתי כך לעבד גם מתוך הרגלי לדבר עם השרים!?

אנו למדים מכך, שעל האדם לא להפקיר את פיו, בכדי שלא יתרגל לדבר לשון הרע, וצריך האדם כאשר שומע לשון הרע - למחות ולא לשתוק, ולהראות שהוא מתנגד לדברים.

למחות מיד על לשון הרע

מסופר על כפרי אחד שהיה שואב המים של הפריץ. פעם אחת, הגישו לפריץ תה והיה בו מעט חול, שאל הפריץ: מי שם לי חול בכוס התה שלי? משהתברר כי השואב הביא את המים כשהם מעורבים בחול, קרא לשואב וציווה עליו שמעתה ואילך יסנן את המים שלש פעמים קודם שיביאם אליו. יום אחד, פרצה דליקה אצל הפריץ, ושלחו מיד את השואב להביא מים מהנהר לכבות את השריפה, אך השואב השתהה זמן רב, שכן היה עליו לסנן את המים... צעק עליו הפריץ: שוטה שבעולם! כאשר המים לשתיה - אזי יש לסננם, אך כאשר הם מיועדים לכיבוי אש, אין זמן לסננם, ואדרבה, החול שבהם מסייע הוא לכיבוי!

כך, כאשר אנחנו רואים אש מתלקחת של לשון הרע, איננו צריכים לבדוק קודם אם אנו ראויים למחות, או שמא גם אנו נגועים בעוון זה ולכן לא מן הראוי שנמחה, כי כעת הצורך למחות מיד, גם אם אנו לא צדיקים גדולים.

המדבר לשון הרע מתגלגל בכלב

כתוב (במדבר לב, מב): "ויקרא לה נובח" - ודרשו (שער הגלגלים פל"ה), כי מי שמדבר לשון הרע [ראשי תיבות ל"ה] מתגלגל בכלב נובח. כמו שכתוב (ישעיהו נו, יא): "והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה", כי מגולגלת בתוכם נפש שדיברה לשון הרע - לכן לא ידעו שבעה, כי אין

להם מזונות ופרנסה, כמו הכלב שנובח כשרוצה לאכול. וגם שם הקלי' של הכלב הוא "בלאדן" אותיון בל-אדון, שהוא כופר בעיקר.

וראשי התיבות: לה נובח בשמו - נב"ל, לרמוז, שהמדבר לשון הרע הוא נב"ל, ואם נשמר בלשון, הרי הוא חסי"ד - גימטריא נב"ל.

ועוד, "זיקרא לה נובח" ר"ת ול"נ גימטריא אלהים, לרמוז שמידת הדין מתוחה עליו.

קליפת כלב

זכתב הגאון חיד"א (אהבת דוד דרוש ד'), כי מצא בכתב יד קדמון שהעגל שעשו במדבר היה שור וחמור (עיי' תיקוני זוהר דף קמב.), חציו שור וחציו חמור, ובכך שלט בהם הנחש, ר"ת נחש שור חמור. ולכן המדבר לשון הרע לוקה בצרעת שהיא גימטריא "שור חמור" [760]. ואמר הזוהר הקדוש (בשלה דף ס"ה ע"א) על הפסוק (דברים כב, י): לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, כי מהחוזק שלהם יוצאת קליפה קשה מאוד והיא נקראת "כלב", שכן אותיות אמצעיות של שור וחמור עולה בגימטריא כלב. ובקליפה קשה זו, מתגלגל המדבר לשון הרע, רחמנא ליצלן.

מהיכן הנחש נושך?

כתוב במדרש פליאה: שאלו את הנחש: איך אתה נושך? אמר: מבין השיניים. והוא פלא.

אמנם, הביאור הוא, שאם תשים את האותיות 'שטן' מתחת לתיבת 'נחש' כזה:

נ ח ש

ש ט ן

יצא, כי ב' האותיות הראשונות הן "שן", וב' אותיות אחרונות הן גם "שן", וב' אותיות האמצעיות הן "חט". וזה ביאורו: שאלו את הנחש מאיזה כח אתה נושך את האדם? אמר: מבין השיניים, כי הסיבה היא רמוזה בין האותיות "שן", כלומר, בגלל החטא של האדם. (בן יהוידע שבת סג:).

הקב"ה נתן את הפה ואת הלשון ללמוד תורה, ואם לא לומד תורה, מאכילים אותו גחלי רתמים (חגיגה יב:). וידוע, כי גחלי רתמים בוערים במשך שנה, כמסופר על אב ובנו שהלכו ביער והדליקו מדורה מעצי רתמים, וחזרו לביתם. ולאחר שנה עברו שוב באותו יער, ומצאו שהמדורה עדיין בוערת.

ופירש האלשי"ך הקדוש (תהלים קכ, ד) כי כך הוא גם בלשון הרע להבדיל, וזו כוונת הפסוק (תהלים שם): "חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים", שהלשון הרע כוחו גדול, עד שאפילו אם שמע לפני שנה ואפילו לפני עשר שנים על פלוני שהוא עצל, אע"פ שיראה אותו עישר שנים שהוא זריו, בכל זאת הלשון הרע עובדת, ויחשוב עליו כל הזמן שהוא עצל, כי הגחלים ממשיכים ובווערים.

מוות וחיים ביד הלשון

מסופר במדרש (תהלים פ"ט): מעשה היה במלך פרס שחלה. אמרו לו הרופאים: אין לך רפואה עד שיביאו לך חלב לביאה. ענה אחד ואמר: אני אביא לך חלב לביאה, ובתנאי שיתנו לי עשר עזים. ציוה המלך לעבדיו שיתנו לו, ונתנו לו. הלך לגוב האריות, והיתה שם לביאה אחת שהניקה גוריה. יום אחד עמד מרחוק, והשליך לה עז אחד ואכלה, יום שני התקרב אליה מעט והשליך עיזה אחרת ואכלה, וכן עשה, עד שהתקרב אליה ממש והיה משחק עמה, וכך לקח מחלבה וחזר לדרכו.

כשהיה בחצי הדרך, ראה בחלום איך היו אברים מתריסין זה עם זה. הרגלים אומרות: אין בכל האברים דומים לנו, אם לא הלכנו אנו, לא היה יכול לקחת את החלב. הידים אומרות: אין כמותנו, אם לא היינו חולבים, אין הדבר כלום. אומר הלב: אם לא נתתי העצה, מה הועלתם כולכם. ענתה הלשון: אם לא אמרתי הדבר, מה היה עושה? צחקו כל האברים והשיבו לה: איך לא יראת להדמות אלינו, ואת במקום חושך ואין בך עצם כבשאר האברים. אמרה להם: עוד היום תראו שאני שולטת עליכם.

התעורר האיש, ובעודו מהרהר בחלומו המשיך בדרכו אל המלך. אמר לו: אדוני המלך, הנה לך חלב כלבה. קצף המלך וצוה לתלותו. כשהלך, התחילו האברים לבכות. אמרה להם הלשון: לא אמרתי אליכם שאין בכם ממש, אם אני מצלת אתכם, תדעו שאני מעליכם! אמרו לה: הן. אמר תללינים: השיבוני אל המלך, אולי אנצל. השיבוהו אליו, אמר לו: למה צוית לתלותי? אמר לו המלך: כי הבאת לי חלב כלבה. אמר לו: מה איכפת לך? שתה ממנה ותהיה לך רפואה, ועוד, גם ללביאה קוראים כלבה בלשון העם. ואכן, לקחו ממנה וניסו אותה ומצאוה שהיא חלב לביאה, שתה המלך והתרפא. אמרו האברים: הרי אנו מודים לך, הוי - מוות וחיים ביד הלשון.

מי האיש החפץ חיים?

עוד מסופר במדרש (ויקרא רבה טז, ב): מעשה ברוכל שהיה מחזר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי, והיה מכריז: מי רוצה לקנות סם חיים שיאריך ימיו? שמע אותו רבי ינאי, ואמר לו: בא אצלי ותמכור לי מהסם הזה. אמר לו הרוכל: לא אתה זקוק לזה ולא אלה הדומים לך. מכיון שהפציר בו - עלה אצלו, הוציא לו ספר תהלים והראה לו פסוק שכתוב (תהלים לד, ג): "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע". אמר רבי ינאי: כל ימי הייתי קורא את הפסוק הזה ולא ידעתי פשוטו, עד שבא רוכל זה והודיעני - "מי האיש החפץ חיים". והנה צריך להבין, מה היה קשה לרבי ינאי על הפסוק שלא הבין עד כה. עד שבא הרוכל הזה, ומה הוסיף לו הרוכל?

ויש לומר, כי אותו רוכל שהיה מוכר כל מיני סמים לרפואה, הוכיח להם לבריות, כי גם שמירת הלשון מהווה במובנה הפשוט רפואה יעילה, הנותנת בריאות וחיים. שכן על ידי כך מונע האדם מעצמו כל מיני מריבות, שנאה, כעס, דברים שמזיקים לבריאותו של אדם, מרופפים את עצבו ומקצרים את ימיו.

כששמע רבי ינאי כל זאת, התפעל ואמר, שתמיד היה מפרש את הפסוק: "מי האיש החפץ חיים" - שהכוונה היא לחיי העולם הבא, שם מקבל אדם שכר רב בעד שמירת הלשון, ומעולם לא עלה על דעתו שהדבר אמור גם לגבי חיי היום - יום בעולם הזה, עד שבא אותו רוכל ופרסם את הדבר בין הבריות, כי שמירת הלשון אינה מצוה שמתן שכרה הוא רק בעולם הבא, אלא היא מהווה גם רפואה פשוטה לבריאותו של האדם ונותנת לו חיים, מאחר שעל ידה הוא מונע התרגויות וכו', החותרים תחת בריאות האדם ומקצרים את ימיו. (כוכב מיעקב).

לא להשתמש במתנה נגד הנותן

כתב בספר "חדרי בטן" למרן החיד"א זצ"ל (ריש פרשת שלח, ועיין בהגהות 'חופש כל חדרי בטן') על המדרש (ילקוט רמז תשמב): ויתורו את ארץ כנען. ראה הקב"ה שאין זכות לישראל שיכנסו לארץ, נזכר ליצחק שנוגד לאברהם בן ק' שנה ושרה בת צ' שנה. וכנען גימטריא מאה ותשעים.

משל למלך שהטה חסד על עבד מעבדיו, והגם שנימוסי המלכות ההיא היו, כי אין שום אחד ואפילו שר, רשאי לחגור חרב, הלך בחסדו ונתן חרב לאותו עבד והרשהו לחגור חרב, והוא פלא, מקים מעפר דל (תהלים קיג, ז). ואם העבד הזה גבה לבו עד שלקח חרבו נגד המלך,

היש קץ לגדודי העונשים ומיתה משונה הראויה לעבד שהכעיס מלך בדבר שחננו והטיב עמו?!
(בינה לעתים דרוש ס).

וכן, כל היצורים אין להם כח הדיבור, וברוב רחמיו נתן מתנת חנם לאדם לדבר דבר, א"כ היתכן שבמתנה שנתן לו השם - יכעיסהו בדבר לשון הרע ונבלות הפה וכיוצא, להכעיס לבורא יתברך!?

ופירש בזה הכתוב (משלי טו, כג): "לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח". לב חכם העושה כל פעולותיו בהשקפה והסתכלות, הנה זה עומד להתבונן להשכיל מהות פיהו, חשיבותו ותועלתו, איך בזה נבדל מהנבראים שאינם מדברים, ואם כן אין לאבד סגולה יקרה מפנינים רק להשתמש בדברים המעולים ועסק התורה, ועל שפתיו, על החסד אשר לו מהשפתיים והדבור, יוסיף לקח לעסוק בתורה.

וכוונתו - על פי דברי חובת הלבבות (שער הכניעה פ"ז), כאשר אדם מדבר לשון הרע - לוקחים את העבירות של מי שדיבר עליו, ונותן לו את המצוות של המדבר לשה"ר. ועל פי זה פירש את הפסוק (תהלים לד, יג): מי האיש החפץ חיים אוהב ימים. פירוש, ימיו של עצמו שלא ילכו לאיבוד, וזה על ידי שינצור לשונו מרע. ובאות ז' מפרש בזה רבנו הפסוק (תהלים לא, כ): מה רב טובך אשר צפנת ליראך. פירוש, שיראי ה' נוסף להם רב טוב מאותם שהוכיחום. ועוד יש בחינה כזו, שלוקחים זכויותיהם מאותם שהיו בעלי לשונות שדיברו עליהם לשון הרע.

ובספר רב ייבי על התהלים, כתב הוספה על חובת הלבבות בזו הלשון: והנה מדרך העולם שאחד מדבר על חברו לשון הרע, נמצא שמכבד לחברו מזכויותיו, ולמחר מדבר חברו לשון הרע ממנו, נמצא שמחזיר לו זכויותיו. או למחר מדבר חברו שנטל ממנו זכויות לשון הרע מאדם אחר, ונותן לו הזכויות שנטל בשביל שדברו עליו לשון הרע, ממילא כל ימיהם הם מחליפים זה עם זה.

וזהו שכתב (בראשית מב, ט-י): "ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם, ויאמרו לא אדוני כלנו בני איש אחד נחנו לא היו עבדיך מרגלים, ויאמר לא כי ערות הארץ באתם לראות, ויאמרו שנים עשר אחים אנחנו, והאחד איננו ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם".

וכתבו גורי האר"י ז"ל, שאם המרגלים היו משבחים את הארץ היו מתקנים את חטא מכירת יוסף, והיו זוכים להיכנס לארץ. ואפשר, שזה הטעם שנתעברו השבטים במרגלים

לסייעם, שאם היו מספרים בשבח הארץ - נתקן עוון מכירת יוסף, ועל השבטים מוטל לסייע בזה לתיקון חטאתם.

וזו כוונת יוסף לומר 'מרגלים', שעוון מכירתו יגרום להתעבר במרגלים, ולא הבינו עומק דבריו, ונצנצה רוח הקודש ואמרו: כלנו בני איש אחד נחנו, שגם יוסף יתעבר במנושה, כמו שכתב האר"י ז"ל. ועוד, לא היו עבדיך מרגלים, פירוש אף שנלך עמם, כיון שרוצים לחטוא דנסתלק מהם, כמו שכתב האר"י ל בפירושו הכתוב 'וילכו' שכשרצו לקלקל - נסתלקו מהם. ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ, כוונתי שתצטרכו ללכת, וכשאמרו: והאחד איננו, אמר: הוא אשר דיברתי. עכ"ל.

"שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" (יג, ב).

לטובתך ולהנאתך

"שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים", "לך" - להנאתך, כמו "לך לך" (בראשית יב, א) ופרש"י שם: להנאתך ולטובתך. ומה הנאה יש למשה? אומרים ה'כלי יקר' ורבנו יוסף חיים ע"ה: אם לא היו המרגלים חוטאים, ישראל היו נכנסים לארץ מיד, ולא נשארים במדבר ארבעים שנה. ועל משה נגזר שלא יכנס לארץ, והיה צריך למות שלשים ותשע שנה קודם, ועכשיו ששלח המרגלים ונענשו להישאר במדבר ארבעים שנה - התארכו ימיו, וזהו: "שְׁלַח לך" - להנאתך.

"וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (יג, ב).

כנע"ן - זה עולם הבא

'כנען' זה עולם הבא. שהוא ראשי תיבות: כינור נעים עם נבל. (ליקוטים מפרדס).

"וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאֲרָן עַל פִּי ה'" (יג, ג).

תאריך שילוח המרגלים

הנה, בגמרא (תענית כט.) תניא: "בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים". אך באיזה יום בשבוע הלכו המרגלים, לא מבואר בגמרא. וכתב החתם סופר (עמ' סא, ד"ה עוד שלח): "אותה שנה היה ראש חודש ניסן ביום ראשון, כמבואר בכרייתא דעשר עטרות, ועל פי חשבון שחודש א' מלא וא' חסר, היה כ"ט סיון ביום רביעי בשבת".

אולם רבו, בעל ה'הפלאה' כותב בספרו פנים יפות (ד"ה בילקוט) שהלכו משם כבר בשלהי יום שלישי, וז"ל: "אף דאיתא במסכת תענית דף כ"ט ששלחם בכ"ט בסיון, דהיינו לאחר

האסף מרים בכ"ח בסיון, מכל מקום הלכו משם ביום כ"ח סמוך לשקיעת החמה, שכבר נאספה מרים".

"גַּדִּי בֶן סוּסִי" (יג, יא).

אל תהיה סוס!

מעשה בגנב שפרץ באישון ליל למשכן הסוסים, גנב משם סוס והטמינו במקום סתר. משחזר לגנוב סוס נוסף - הורע מזלו, ופגע בו בעל הסוסים. שאל אותו בעל הסוסים שתי שאלות: א. היכן הסוס שחסר ממנין הסוסים? ב. מה מעשיך כאן באורות הסוסים?

ענה לו הגנב: הנה תשובה אחת לשתי השאלות. מלפנים בגלגול הקודם עבדת אצלי, אך לא נהגתי בך ביושר והעבדתך מעל הכוחות, ואף לא קיימתי 'ביומו תתן שכרו', על כן נגזר עלי שארד בגלגול לזה העולם בדמות סוס בכדי שאעבוד אותך, ובזה אבוא אל תיקון נפשי. ואכן ירדה נשמתו בדמות סוס ועבדתך זמן רב, ועתה נשלם תיקוני ונהפכתי להיות בן אדם כמו שורש נשמתו בתחילה.

ובזה מיושבים כל קושיותיך. מה ששאלת אודות הסוס החסר, הרי הוא עומד לפניך, וזהו פשר מעשי באורווה, שממש זה עתה נהפכתי לאדם ועדיין לא הספקתי לצאת מהאורווה, עד שהזדמנת הנה.

שאל אותו בעל הסוסים לשמו, אך הוא השיב לו שעדיין לא נקרא שמו בישראל, שהרי זה עתה נהפך להיות אדם ועדיין לא היה סיפק לקרוא לו בשם. שלחו בעל הסוסים לשלום, והוסיף להזהירו, כי מיום זה והלאה ינהג כראוי לבל יצטרך לירד שוב בדמות סוס.

לאחר זמן הלך בעל הסוסים בשוק, והנה רואה לנגד עיניו את אותו הגנב כשהוא מעמיד את הסוס הגנוב למכירה לכל המרבה במחיר, זעק עליו בעל הסוס, וכי חזרת להיות סוס?...?

ישמע חכם ויוסף לקח, לבל יהא כאותו הסוס וכאותו בן סוסי, אלא ימלא את התפקיד אשר עברו ושלח לזה העולם.

"וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וְעֲלִיתֶם אֶת הַהָר" (יג, יז).

כיצד ניצלו המרגלים?

רבי יצחק אמר: כאשר היו מגיעים אצל הענקים, היו משליכים את המטה של משה, וניצלו מכולם. כתוב כאן: "עלו זה בנגב" וכתוב שם (שמות ד, יז): ואת המטה הזה. רבי יהודה אמר: שם קדוש מסר להם, ובגללו ניצלו. (וזהו הקדוש שלח דף קס:).

"ידמו כאבן" - כיון שנכנסו מרגלים לארץ, כל מי שהיה אומר: אלו מרגלים של ישראל, היה דומם כאבן. (ילקוט שמעוני בשלח, רנא).

"עלו זה בנגב ועליתם את הַהַר" (יג, יז).

מלחמת היצר

כידוע, נגב זה צד דרום. והרוצה להחכים ידרים (כנא בתרא כה:). א"כ התורה נמשלה לדרום. וידוע שיצר הרע נמשל להר, כמו שאמרו (סוכה נב). צדיקים נדמה להם היצר כהר. וזהו שכתוב 'עלו זה בנגב', כלומר ע"י שתעסקו בתורה שהיא בדרום. אז - ועליתם את ההר, תתגברו על היצר הרע שנדמה להר. (ילקוט המוסר ואבני השהם).

"עלו זה בנגב ועליתם את הַהַר" (יג, יז).

הלום הגאון מוילנא

כתב רבנו חיים מוולאז'ין בהקדמתו לפירוש רבנו הגר"א על ספרא דצניעותא: והתבונן נפלאות מאחת מהנה, שפעם אחת ביום א' דפסח, היו יושבים אצל רבנו הגר"א שני תלמידים מתלמידיו החשובים, ומאשר היו יודעים זה דרכו בקדש מעולם הפלגת שמחתו וחדות ה' מעוזו אשר היה שש ושמח ביום טוב, כמצווה עלינו בתורתו יתברך שמו אשר היה להפליא, וכאשר ראו אז, שאין שמחתו במילואו וטובו כל כך כהרגלו, שאלו פיו הקדוש על זה, ולא רצה להשיב. ויפצירו בו מאד, ולא יכול להתאפק. אמר, מוכרחני לגלות לכם מה שאין דרכי מעולם בזה, לקיים דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים, כי בזו הלילה בא אלי אליהו, כמדומה בזכרוני שאמר משמו שהיה אליהו, ואפשר שהיה זה אחד מישיבה של מעלה, וגילה לי עניינים וחדושים נוראים אין חקר, בשם ע"ב על פסוק עלו זה בנגב. ובעמדי בבקר, מרוב הפלגת השמחה לא יכולתי להתאפק, והרהרתי בהם קודם ברכות התורה, ונענשתי שתיכף נעלמו ממני ואינם. (הוא ז"ל, לפי שיטתו הנקיה בשו"ע או"ח, שגם הרהור בדברי תורה נאסר קודם ברכת התורה), ונחמוהו וברכו לו שהשם יתברך יחזיר לרבנו את אבדתו.

לאחר זמן מה, שאלו אחד מהם אם כבר הוחזרה לו אבידתו, והשיב, ברוך ה' שנתגלו לי שנית, והמה כ"ב מאות וס' אופנים, וכאשר ידעתי מפני מה נתעלמו ממני, כן אני יודע מפני מה נתגלו שנית. ואמר לו, שבאופן אחד מהם, אני יודע כוחות כל הבריות וכל אבר מה עניינו.

"וְרֵאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֶה הוּא וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ" (יג, יח).

המעביר על מדותיו - ישב לבטח

"העם" ר"ת המעביר על מדותיו. ולזה אמר "היושב עליה" - כי כל מי שהוא מעביר על מדותיו ישב לבטח בעולם הזה ולא יבוא עוד בגלגול. וכמו שרמזו בפסוק (תהלים עח, ט): "ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב" - מי שזיכור שהוא רק בשר ודם ויהיה עניו ושפל ברך, אז הרוח שלו כשתלך לא תשוב עוד פעם בגלגול לעולם הזה (בית יעקב).

ויש בענין זה מסורה של ארבעה פסוקים "הלוך": א. "הלוך ונסוע הנגבה" (בראשית יב, ט), ב. "ויגדל האיש וילך הלוך וגדל" (שם כו, ג), ג. "והמים היו הלוך וחסור" (שם ח, ה), ד. "וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב" (שם ח, ג).

ויש מפרשים את זה על ענין הענוה, שמי שיש בו את מדת הענוה, דהיינו שהוא בבחינת "הלוך וחסור" - שתמיד מרגיש עצמו במצב של חסרון, נכנע ושפל, אז הוא יהיה בחינת "הלוך ונסוע" - דהיינו שלא יחזור בגלגול, כי תיקן את הכל בענוה שהיתה בו, אבל אם הוא בבחינת "הלוך וגדל" - שמגדל עצמו ומראה עצמו כאדם מכובד שהוא למעלה מכולם, אז הוא בבחינת "הלוך ושוב" - שיחזור עוד פעם בגלגול לתקן את ענין הענוה.

ואמרו רבותינו המקובלים (יוסף תהילות לחיד"א פרק ע"ח), שכל אדם ואדם כשחיסר איזה מצוה או משהו שלא עשה - מחזירים אותו בגלגול לתקן את הדבר הזה, וכמו שראינו שרשב"י היה אומר: זה גלגול של זה וזה גלגול של זה, אבל אדם עניו באמת - אינו חוזר בגלגול. ורמז לדבר (תהלים לו, יא): "וענוים ירשו ארץ", זה ארץ החיים, א"כ הצדיק הזה לא יחזור שוב בגלגול, ובאמת היו כמה צדיקים שהבטיחו לבוא אחרי שנפטרו מן העולם ולא יכלו לבוא, כי כמה שהצדיק גבוה יותר ועליון יותר, כך אנחנו לא נוכל להשיג אותו.

והנה אם אדם הוא בבחינת "הלוך וחסור" - לא מרגיש את עצמו, וכמה שהוא גדול יותר כך מרגיש את עצמו חסר יותר - "הלוך וחסור", תדע לך שהוא "הלוך ונסוע" - נשמתו המתקנת לא תחזור עוד לעולם הזה, אבל אם הוא "הלוך וגדל" - שמראה עצמו כמה הוא גדול, תדע לך שהוא "הלוך ושוב" - שיחזור שוב פעם בגלגול. (דרש יהודה).

"וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הִיא אִם רְזָה הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין וְהִתְחַזְקֶתֶם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרֵי הָאָרֶץ" (יג, כ).

הפירות מתברכים בעבור בעלי חסדים

כתב ה'חתם סופר זי"ע (ד"ה היש בה) כוונת הכתוב באמרו 'עץ' - ל'צדיק המגין על דורו כעץ', והוא בעל גמילות חסדים, שהעולם נהנים מפירותיו כאותו 'עץ פרי עושה פרי' ומהנה בפירותיו את בני העולם, ונקרא עץ כי הוא מגן על דורו כעץ. ואמר 'היש בה עץ' - התבוננו לראות, אם תמצאו שם בעל חסד, אל תקחו מפרי הארץ, כי אין בזה שום הוכחה שהארץ מבורכת, כי אולי בזכות הצדיק נתברכו הפירות ולא מצד עצמותה. אך אם אין - אז והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, כי אז יש ראייה מטיבן של פירות על ברכותיה של ארץ ישראל.

"וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הִיא אִם רְזָה הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין" (יג, כ).

כיצד לתת כח לשכינה

ומה הארץ, על מה עומדת הארץ, ובמה יש עזר לשכינה הקדושה שנמשלה לארץ, [כי "השמים" הוא ז"א ו"הארץ" היא המלכות, שהיא השכינה הקדושה]. א"כ במה יש לה כח ועוז ותעצומות, ואומר: השמנה היא, "השמנה" - אותיות משנה, אותיות נשמה, בזכות לימוד המשנה ובזכות לימוד הזוהר הקדוש הרמוז בהמשך "אם רזה" אותיות זהר. שבזכות לימוד התורה ובפרט הזוהר הקדוש שמתחזקים בו, זוכים ליקח מפירות הארץ הרוחניים, וזה צריך לדעת אם זוכים אנו לגאולה.

"הִישׁ בָּהּ עֵץ" (יג, כ).

כחו של צדיק

אמרנו בגמרא (ב"ב טו.) רבא אמר: איוב בימי מרגלים היה. כתיב הכא (איוב א, א): "איש היה בארץ עוץ, איוב שמו", וכתיב: "היש בה עץ". שואלת הגמרא: וכי 'עץ' דומה ל'עוץ'? אלא אמר משה לישראל: ישנו איוב שהאריך שנים רבות כעץ, ומגן על דורו - כעץ המגן בצל שלו מפני החמה.

וכן מצינו, שהמשיל בכל מקום את הצדיקים לעץ: "צדיק כתמר יפרח, כארו בלבנון ישגה" (תהלים צב, יג) - שהוא קיים לשנים רבות. ואילו את הרשעים לעשב: "בפרוח רשעים כמו עשב" (שם צב, ח) - שנות הרשעים קצרות. (מהרש"א שם).

האדם נמשל לעץ השדה - הנה יש אילן שמוציא פירות, ויש שאינו מוציא פירות. עץ שמוציא פירות, שנותיו ארוכות, לפי שמזבלים ומשקים אותו תדיר ואין כורתים אותו. אבל אילן סרק אינו מאריך ימים, לפי שכורתים ממנו להסקה, או לבנין וריהוט.

איוב צדיק היה, לכן נמשל לעץ עושה פירות, ששנותיו ארוכות, שהפירות גורמים לו שיאריך ימים. ("בן יהודע שם).

ההספדים על איוב

ולהלן כתוב "ארץ אוכלת יושביה", וכתב רש"י: "בכל מקום שעברנו מצאנום קוברים מתים". והביא החיד"א (דבש לפי מערכת כ' אות ז'), כי היה מנהגם להשהות מתייהם בארון ולא לקבורם עד שימות אדם חשוב, ואז יקברו אותם עמו, כדי שיליץ עליהם בדין, ויכנסו עמו לגן עדן... לכך כשמת איוב, קברו את מתייהם.

בכל מקום שהמרגלים עברו - עסקו בהספד, שהיה איוב אדם חשוב מאד, ובכל המקומות התאבלו עליו והספידוהו. (סוטה לה.) שתי הסיבות קשורות זו בזו: כדי שלא תגן זכותו על בני הארץ, ושיהיו טרודים בהספדו ולא ישימו לב למרגלים. (רש"י מסכת סוטה שם).

"היש בה עץ" - איוב גלגול של תרח היה. "עוץ" - שהיה מתחילה עובד צלמים ורתח להקב"ה בהיותו תרח. ("מגלה עמוקות" אופן יח).

"וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה... ויבואו... ויועדו יחדיו לבוא לנוד לו ולנחמו". (איוב ג, יא).

אמרו חז"ל (ב"ב טז: ע"ש) שבין כל אחד ואחד מרעי איוב היה מרחק עצום. אם כן, מהיכן הם ידעו את שארע לאיוב? אלא, שלכל אחד מהם היה כתר, ובו שלשה פרצופים, ועל כל פרצוף חקוק שם, וכשבאו ייסורים על אחד היה פרצופו משתנה. או שהיו לכל אחד מהם שלשה עצים ועל כל אחד חקוק שם. ברגע שהעץ היה נובל, היו יודעים כי אותו חבר נמצא בצרה!

ואילו המהרש"א סבור, כי יתכן שהיה זה כישוף. ה"דברות משה" לעומת זאת כותב, כי "אפשר שכיון ששלשתם היו חסידי אומות העולם ונביאים, נעשה להם דבר זה בדרך נס על ידי תפילתם". וזהו מה שנאמר "היש בה עץ"!

מקום קבורת איוב

על מקום קבורת איוב יש מסורות ודעות רבות. (זאת מלבד לדעות הרבות שיש בגמרא ובמדרש מתי והיכן היה איוב...) לפחות שמונה מקומות 'מתהדרים' בכתרו של איוב, מהם שלושה כפרים בארץ... לבנון, איסטנבול, ואפילו בוכרה הרחוקה... רבינו אשתורי הפרחי כתב, כי מסתבר ש"ארץ יעזר" בירדן היא ארץ עוץ, שם מקום מיוחס לאיוב וקורין אותו: "דיר איוב". ("כפתור ופרח" י"א מסלול ו).

"וְהַיָּמִים יָמִי בְּכוּרֵי עֲנָבִים" (יג, ט).

ימים בהם שולט ס"מ

מובא בספר פנינים משלחן הגר"א: והימים ימי ביכורי ענבים, לשם מה נזקק הפסוק לסיום זה, הלא מתוך שהחזיקו אשכול ענבים - יודע אני שהיו אלה ימי בכורי ענבים, אלא ביקש לרמוז בזה, שהסטרא אחרא, שהוא הס"מ, התחבר אליהם בהליכתם. שכן סופי תיבות של והימים ימי בכורי ענבים המה גימטריא של ס"מ.

והגאון ר' שמשון מאוסטרופולי אומר, שימים אלו הם ימים קשים שאין מזלם טוב, ושולט בהם הס"מ, והם ימים שבין י"ז בתמוז לט' באב ששולט בהם יצר הרע, והרמז לזה: "ימי ביכורי ענבים" האותיות שקודם אותיות 'ענבים' (כשהוא חסר), לפני האות ע' יש אות ס', לפני האות נ' יש אות מ', לפני האות ב' יש אות א', ולפני האות מ' יש אות ל', הרי סמא"ל, לרמוז שימים אלו שייכים לו.

ולפי זה כתב הרה"ק מקומארנא זצ"ל בחומש 'היכל הברכה', שיש להזהיר לבעל קורא, שלא לסיים הקריאה של העולה הראשון במלת 'ענבים' כיון שמרמז על סמא"ל, וכתבו דענבים מרמז על דין, דאותיות הקודמות לאותיות ענבים סמא"ל.

"אֶפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרְוֹת גְּדֹלַת מְאֹד" (יג, כח).

בית עגול לא מטמא בנגעים

'בצורות' לשון חוזק, ותרגומו 'כריכך', לשון בירניות עגולות, ובלשון ארמי כריך, עגול (רש"י). הגאון רבי שלמה קלוגר (הובא בספר 'שיחת חולין של ת"ח החדש' דף א' ע"ב) מבאר כך: הנה רש"י בפרשת מצורע (ויקרא יד, לד) כתב שנגעי הבתים היו טובים לישראל, היות והכנענים

הטמינו כספם וזהבם בקירות הבית, וע"י שהיו נותצים את הבית מחמת נגעיו, היו מתגלים האוצרות. והנה, אמרו במשנה נגעים (פי"ב משנה א) דבית עגול שאין בו קרן זוית - אינו נטמא בנגעים.

וזהו שאמרו המרגלים, אתם חושבים שתמצאו שם כל טוב ממה שהטמינו הכנענים את אוצרותיהם ע"י נגעי הבתים? דעו כי יש שם בתים עגולים, והדין הוא שהם אינם מטמאים בנגעים, וממילא לעולם לא תמצאו את האוצרות, ושפיר היה בזה הוצאת דיבה רעה.

"וַיְהִי כִּלְבָב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה נַעֲלֶה וַיְרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַח לָהּ"
(יג, ל).

להכיר את הכוחות הטמונים

רבים מאיתנו חשים לעיתים קרובות למדי כאילו הגיעו לקצה גבול היכולת במילוי חובות ומשימות המוטלות עליהם. הביטויים "זה לא בשבילי", "אני לא מסוגל" - נשמעים השכם והערב בכל זמן ומקום. צריך לזכור, כי מהשמים מנסים כל אחד ואחד על ידי שמסתירים ממנו את ההכרה האמיתית ביכולתו ובכוחותיו, ומתוך כך נוצרת באדם תחושה מדומה כאילו הוא אינו מסוגל ואינו יכול, בה בשעה שאצורים בו כוחות גדולים ועצומים.

בשם רבי חיים מבריסק זצ"ל מובא ביאור נפלא על הפסוק (תהילים מט, כא) "אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו". כידוע, הסוס הינו בהמה בעל כוח רב המשמש את האדם בהובלת משאות וכדומה. והנה למרבה הפלא, האדם שכוחו דל, רודה בו ומעביד אותו. ואם ישאל השואל: מדוע אין הסוס מתמרד? הלא כוחו רב להשיב לבעליו מנה אחת אפיים על הצלפת שוטו ועל רדייתו בו? התשובה לכך היא, שכפי הנראה אין הסוס מודע לכוחות הגלומים בו, שכן אילו ידע, בודאי היה קם על בעליו.

לפי זה יוסבר הפסוק: "אדם ביקר" - יש לו נשמה יקרה וגנוזים בו כוחות גדולים, "ולא יבין" - היינו, שאינו מודע לכוחות הטמונים בו. "נמשל כבהמות נדמו" - דומה הוא לבהמה שמושל בה האדם אף שהוא חלש ממנה, והיא אינה מודעת לכוחות שבה.

כך, המרגלים שאמרו "לא נוכל לעלות" - לא האמינו ביכולתם ואף כפרו ביכולת ה' לעזור להם, באומרם "כי חזק הוא ממנו". ומכיון שחשבו כי אינם מסוגלים, הוציאו דיבת הארץ רעה כדי להצדיק את תחושתם.

יסוד זה למד הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספרו "דרש משה" מן ההוספה של רש"י שכתב 'והוא אומר עשו סולמות', כי בכך הביע כלב את עוז רצונו לעשות את דבר ה', גם אם הדבר נראה בלתי אפשרי ובלתי יתכן, אם רק ישכיל להכיר ולנצל את כוחותיו הגדולים החבויים בו, יראה שסיכוייו לעלות ולהתעלות יותר ויותר. ובדבריו אלה סלל את הדרך לכל בני עליה המבקשים לעלות ולהתעלות במסילה העולה בית אל.

"עֲלֵה נַעֲלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתְּהָּ פִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ" (יג, ל).

ביזכות מיכאל נוכל לה

'עֲלֵה' כתיב (לשון עבר), כלומר, כבר עלה מיכאל שר ישראל ונתיישב בה, וא"כ נעלה גם אנחנו ונתיישב בה, ואין שום פחד, כי כך המדה לעולם, שמלאך הממונה על האומה מתיישב בה תחילה. ולכן 'עלה' גימטריא 'בא מיכאל', ואם יכול המלאך לישב בה - נוכל גם אנחנו.

"אֶרֶץ אֲכַלֶּת יוֹשְׁבֶיהָ" (יג, לב).

הכל משמים והכל לטובה

אמרו רבותינו (סוטה לה). דרש רבא: אמר הקדוש ברוך הוא: אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה. אני חשבתיה לטובה, דכל היכי דמטו - מית חשיבא דידהו, כי היכי דנטרדו ולא לשאלו אבתרייהו. דהיינו, כל מקום שהגיעו, מת באותו מקום האיש החשוב שלהם כדי שיהיו טרודים ולא יתעניינו במרגלים. והם חשבו לרעה, שאמרו: "ארץ אוכלת יושביה היא".

אם נבחן את כוונת המרגלים נראה, שהם רצו לדבר רעה על ארץ ישראל, על כן הם פירשו כל דבר שראו כראיה וחיזוק לדיבה שהם חישבו להוציא על הארץ המובטחת. בכך הם גרמו בכייה לדורות.

מאורעות מעין אלו, מתרחשים גם בחיינו. תופעות רבות ואף לא שגרתיות נגלות לעינינו, צרות שונות פוקדות אותנו, ואין אנו מבינים שבסופו של דבר הקדוש ברוך הוא חשבה לטובה.

בספר "אמונה שלמה" (פרשת בשלח עמוד קס"ז) כתב, כי לעולם לא נוכל לדעת כיצד מנהל הקדוש ברוך הוא את העולם. שיר שכולו טון אחיד אינו שיר, בכל שיר יש עליות וירידות. בשירת חיינו יש עליות וירידות ללא הרף, ואל לנו לשאול שאלות.

מסופר על יהודי אשר נכנס לבעל ה"פני מנחם" וקונן על רוע מזלו: הוא ניכשל על כל צעד ושעל, הצרות רודפות אחריו וחיייו קשים. הוא מרגיש ששמו "מקלות" בגלגליו. אמו לו ה"פני מנחם": "מכונית נוסעת מהר יותר מטנק, אולם הטנק יכול להעפיל בהרים, דוקא כי יש לו מקלות בגלגלים..."

כל מה שעושים - הכל מהשמים

"מסילת ישרים" (פרק יט) מובא, כי בזמן הדוחק והצרה, על האדם להשיב אל עצמו, שכל מה שעושים לו מהשמים זה לטוב גמור, וזה כי אפילו הצער והדוחק הנראה בעיניו רעה, איננו באמת רע אלא טובה אמיתית. וכמשל הרופא החותך את הבשר או את האיבר שנפסד כדי שיבריא שאר הגוף ולא ימות, שאף על פי שהמעשה אכזרי לכאורה, באמת אינו אלא רחמנות להיטיבו באחריתו, ולא יסיר החולה אהבתו מהרופא בעבור זה המעשה, אלא אדרבה יוסיף לאהבה אותו.

כן הדבר הזה, כשיחשוב האדם שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמו - לטובתו הוא עושה, בין שיהיה בגופו, בין שיהיה בממונו. ואף על פי שהוא אינו רואה ואינו מבין איך זה טובתו, ודאי טובתו הוא, הנה לא תחלש אהבתו לה' יתברך מפני כל דוחק או כל צער, אלא אדרבה תגבר ונוספה בו תמיד.

צריך לזכור תמיד, כי בעולם שלנו הכל טוב. רק שאנחנו עיוורים ולא באמת יכולים לראות פנימה. וכאן הבחירה שלנו להתעצב ולכעוס למה הקדוש ברוך הוא לא תכנן את הדברים כמו שאנחנו רצינו, או לבחור להסתכל על העולם בשמחה, ולהבין שהעולם יכול להיות נפלא אם נתבונן בפנימיותו, ונבין שאין רע יורד מלמעלה.

מי שנותנים לו כוס של ברכה צריך להודות לה'

וזנה מבארים בספרי חסידות את מאמר רבותינו (ברכות נה). על "מי שנותנים לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך, מקצרים לו את ימיו". כי "כוס" בגימטריא אלוקים, שזה שם של מידת הדין, וגם "יין" זה דין, כמו שכתוב (משלי כג, לא): "אל תרא יין כי יתאדם". כי אדם רומז לדין, ולכן יין מורה על מידת הדין.

ואם כן, נפרש כך: "מי שנותנים לו כוס" - שזה דין, "של יין" - המרמז על דין, "ואינו מברך" - אינו אומר תודה לה', אלא יש לו קושיות ותרעומות - "מקצרים לו את ימיו". מי שה' נותן לו בעיה, והוא אינו יודע לומר 'תודה' גם על הבעיה - דבר זה מקצר ימים. אם ה' נתן לך

בעיה - אמור לו תודה, היה שמח בבעיה! וכי אתה יודע מה צריך היה להיות במקומה?! יש לך מושג איזו צרה צרורה היתה צריכה לנחות על ראשך - והקדוש ברוך הוא הציל אותך ממנה, והחליף אותה בבעיה שהציב בפניך?!

אדם לעולם אינו יכול לדעת מה היו אמורים לזמן לו חייו, וכיצד הצילו הקדוש ברוך הוא, עליו להאמין ש"כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא - הכל לטובה". זאת ועוד, אדם לא יודע לאן ולאלו כיוונים תתפתח הבעיה שלו. פעמים רבות כל כך אנו רואים ש"אבן מאסו הבונים - היתה לראש פינה", ומה שנראה היה כצרה צרורה - התברר חיש מהר כרווח והצלה.

השטרות שנפסלו

בספר "בך בטחנו" מסופר: בשנת 1933 למניינם, המפלגה הנאצית עלתה לשלטון. רוב תושביה היהודים של אירופה, אינם מייחסים משמעות מיוחדת לעניין, אך חלקם חוששים ואפילו מאוד מהבאות. הסב ובני משפחתו, היו אנשים אמידים מאוד, בעלי נכסים ומפעלים רבים. הם נמנו דווקא על הסקטור השני. הם חשו היטב בבערה מתחת לרגליהם והחליטו לעזוב את גרמניה. מכרו את רכושם, סיימו את עסקיהם והיגרו להולנד.

בטרם צאתם, נתן הסב הוראה לבנק הגרמני להמיר את כל הכסף המצוי בחשבונו לרובל רוסי - שהיה אז מטבע חזק - ולהעבירו להולנד. בוקר אחד, קורא הסב את העיתון ולפתע חשכו עיניו... הכותרת זועקת שרוסיה מבטלת את המטבע הישן, ומנפיקה מטבע חדש. היא נותנת ארכה בת ימים ספורים להמיר את המטבע הישן בחדש, וגם לא בערך מלא, אלא באופן מוגבל לכל נפש. הוא יודע שכל כספו בדרך להולנד, ועד שהמשלוח יגיע - הרובל הרוסי לא יהיה שווה מאומה.

במילים אחרות: ברגע אחד הפכו בני המשפחה לעניים מרודים. לא קשה לתאר את תחושת האכזבה, הצער והיגון... מעטים אנשים שליבם יכול לעמוד להם בשעה קשה שכזו... המשפחה השלימה עם הגזירה. הם הגיעו למסקנה שאין להם מה לחפש יותר בהולנד, והחליטו לעלות לארץ ישראל.

רכשו בני המשפחה 'סרטיפיקטים' [-אשרות עליה], והפליגו באונייה לארץ ישראל. בשנת 1940 פלשו הגרמנים להולנד. שמונים אחוז מיהודי הולנד נרצחו, הי"ד.

נתאר לעצמנו מה היה קורה אילו רוסיה לא היתה מבטלת את המטבע הישן. אילו היו לשטרות האלו ערך כלכלי, הם היו משתקעים בהולנד עם כספם ורכושם - אך מירב הסיכויים

שכספם היה נשאר, אבל הם לא... אין ספק, שכאשר בני הזוג קיבלו את הידיעה על ביטול המטבע, צצו במוחם שאלות רבות: למה זה קורה? למה זה מגיע לנו? ועוד תמיהות. עברו כמה שנים - והתשובה עלתה מאליה... אוי ואבוי אם המטבע לא היה נפסל...

פעמים רבות, עומדים אנו בפני התרחשויות ואירועים שונים, אשר בשעת התרחשותם נראים לכאורה תמוהים ובלתי מובנים. רק לאחר זמן, ככלות הכל, מתברר עניינם ואז מבין האדם למפרע מדוע ולמה באו.

הבושה שהצילה

מסופר על רבי משה, יהודי המקפיד על קלה כבחמורה, ואיש עסקים מצליח, אשר חבריו לעסקים המליצו לו לטוס למרוקו, ארץ מוסלמית לחלוטין, יחיד, יהודי, שיהיה עליו להסתובב בין מיליוני ערבים - ויתר על ה"תענוג". חבריו לא הרפו, והסבירו עד כמה נסיעה זו כדאית עבורו.

הימים ימי "הסכס אסלו", מרוקו פתחה את שעריה בפני היהודים, ויהודי שכמוהו המצויד בדרכון אמריקאי, בוודאי יכול להיכנס למדינה זו. בסיכומו של עניין, השתכנע שאכן מפסיד הוא את הזדמנות חייו, שכן השוק שם זול מאוד. ר' משה קנה כרטיס, ואכן, מרוקו האירה לו פנים מהרגע הראשון. הפקיד בשדה התעופה חיך אליו וקיבל את פניו בצורה מושלמת, גם נהגי המוניות המקומיים היו חביבים, ושמחו לראות יהודי ביניהם.

"אני זוכר", סיפר אחד מהם באנגלית, "שהיו לנו פה הרבה שכנים יהודים, אנשים נחמדים היו, שקטים וחכמים, חבל שהלכו לפלשתין הרחוקה ולא נשארו איתנו פה", כך משעה לשעה חששותיו דעכו. בשיחת הטלפון הראשונה שעשה מהמלון המפואר בו השתכן לאשתו המודאגת בברוקלין, סיפר כי דאגתו היתה לשווא. "האנשים פה נחמדים ומאירי פנים", אמר, "אין שום סיבה לפחד". גם כשנסע לפגישותיו העסקיות, חש את אותה תחושה, אנשי העסקים המקומיים היו חביבים, והעסקאות שהציעו היו יותר משתלמות ממה שחשב שיהיו. מחירים טובים והוגנים, תנאי תשלום נוחים, ובעיקר סחורה משובחת וטובה. המקומיים היו להוטים להגיע להסכם עם איש עסקים אמריקאי ועשו ככל יכולתם לרצותו.

משהגיע לשדה התעופה לחזור לביתו, הרגיש שמשהו בתדמיתם של הערבים נסדק. הרמקול בשדה התעופה הכריז שנוסעי הטיסה לנוי יורק מתבקשים לגשת לשער העליה למטוס. אסף מידעו את חפציו, וניגש לשער וגילה שכל הסובבים אותו היו ערבים. בטיסה בהלך היו הרבה תיירים אמריקאים, הוא הרגיש לא נעים להיות מוקף כולו בערבים בלבד. סוף

סוף עלה למטוס, והתיישב במקום השמור לו במחלקת העסקים, כשהוא רוצה לראות את עצמו כבר בבית. עוד ועוד נוסעים עלו למטוס, גודשים אותו יותר ויותר, עד שהמטוס היה מלא לחלוטין. הוא חיכה שהדלת של המטוס תיסגר, אך מסיבות נעלמות המטוס התעכב.

לבסוף התברר, כי ערבי נכבד ונשוא פנים עלה בכבודות במדרגות העולות למטוס, כולו מתנשף מטרחת הדרך, נכנס פנימה כשהוא מנופף בכרטיסו, אך מה לעשות והמטוס מלא כבר לחלוטין, ולא נותר מקום אחד ריק. השייח' לא ויתר על הטיסה, סקר את המטוס מקצה לקצה, נוכח לדעת שאכן אין מקום ריק, ואז חזר אל מחלקת העסקים, שם נעמד מול ר' משה ואמר: "קום יא יאהוד ותן לי לשבת". משה היה המום. למה שיקום? והרי זהו מקומו, הוא שילם עליו בכסף מלא, ואין שום סיבה שיוותר עליו, ולמה שיפנה את מקומו לשייח' שהחליט להתיישב במקומו?

אך השייח' נעמד בעקשנות וחזר על דבריו כשקולו גובר: "תקום כבר!". נוסעי המטוס היו אדישים למתרחש. יקום או לא, אין זה מעניינם כלל. אך כשהדברים התחילו להתלהט, והטונים של השייח' גבהו, החלו הנוסעים לחוש שייכים לאירוע. לצד מי הם יעמדו? עוד ועוד נוסעים התחילו להתערב, תחילה בלשון של: "מה איכפת לך, תיסע במטוס הבא". צוות המטוס לא התערב בנעשה, הם נתנו לנוסעים לסגור את האירוע ביניהם. מרגע לרגע הלכו הקולות וגברו, כשהם תובעים ממש לקום, וכשראו שהוא מתעקש, החלו לאיים ממש. עד שאחד מהם סינן מבין שיניו: "אם לא תקום ותרד עכשיו מהמטוס, פה יהיה סופך". אז נשברה נחישותו, קם בבושת פנים וירד מהמטוס.

מושפל נסע למלון חזרה, קיבל את החדר שעזב אך לפני שעות ספורות, והתקשר לאשתו כדי להודיע לה על האיחור בהגעתו הביתה. אשתו שמעה את החדשות בצער. היא רצתה כבר לראות את בעלה בבית הרחק מאותה מדינה ערבית, והנה יש עיכוב. משה הרגיע אותה באומרו: "כל עכבה לטובה, כנראה שכך היה צריך להיות, וזה רק לטובתנו". בחינת "ניבא ולא ידע מה ניבא".

שעות מספר לאחר שהמטוס ממנו גורש בבושת פנים המריא אל דרכו הארוכה כשהוא מלא וגדוש בנוסעים, קרתה לו תקלה קשה, והוא התרסק בבת אחת וצלל כשהוא אפוף בלהבות אש אל מימי האוקיינוס האטלנטי הקפואים, לא מותר אחריו אף לא ניצול יחיד בחיים. התברר למשה, כי השייח' החצוף היה לא פחות מאשר שליח טוב משמים בכדי להצילו ממוות קשה ובטוח.

משה חזר לנוי יורק בריא ושלם, כשהוא עדיין המום מהצלתו המופלאה. לרגל אותה הצלה חשובה, ערך בבית הכנסת סעודת הודיה גדולה וחגיגית להודות לבורא על הנס שנעשה לו.

את הישועה רואים רק לאחר זמן

בספר "אמונה שלמה" כתב, כי לפעמים אירוע שקורה לפני שנים - נותן את אותותיו רק לאחר זמן רב, ורק אז האדם מבין שכל מה שקרה לו - לטובה קרה, אפילו שאותה שעה קשה היתה. אך "יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו" הקב"ה מנווט ומנהל את הבריאה, ואנו רואים את הישועה רק לאחר זמן רב.

סיפר רבי שאול שטרן - יהודי ניצול שואה במחנה עבודה, שהרכיב משקפיים עם מספר גבוה. הוא מאוד פחד שישברו לו את המשקפיים, ולכן הוא החביא אותם מתחת לדרגש שלו. יום אחד, כשהוא קם בבוקר הוא הבחין שדרכו לו על המשקפיים, המשקפיים נשברו, ולא היתה אפשרות להרכיב אותם. עמד ואמר: "ריבוננו של עולם, אני בקושי רואה ללא המשקפיים, לא מספיק כל הצרות שיש לנו פה, הרעב והצמא ועכשיו גם להיות בלי משקפיים?". לפתע הגיע הקאפו ואמר, שכל בעלי המשקפיים ילכו לצד שמאל מיד. כל מי שהרכיב משקפיים - הלך לצד שמאל. אחר כך התברר, שכולם נשלחו לתאי הגזים.

אמר ר' שאול לעצמו: "נס ששברו לי את המשקפיים, קיבלתי את החיים במתנה".

לאחר מכן שאלו הנאצים, אם יש פה מישהו בעל ידע ברפואה, הוא לא היה רופא, אך בכל זאת הוא אמר שהוא רופא. הוא הבין קצת בכימיה, וכך מינהו לרופא במרפאת המחנה, ותפקידו היה להכין ולרקוח תרופות, וברוך ה' הציל הרבה יהודים ונתן להם תרופות. במרפאה היה הרבה אוכל, והוא לקח לעצמו יותר אוכל, אותו היה מחלק לאחיו המעונים.

נמצא, כי זה שנשברו לו המשקפיים זה היה נראה לו אסון נורא, אך בזה דוקא היתה ההצלה שלו!

כשאומר הכל לטובה - מתהפך לטוב

ומפורש הוא בשולחן ערוך (או"ח סי' רל סעי' ה) "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה שעושה ה' זה לטובה", והנה, הסימן בשולחן ערוך בו הוא נפסק להלכה הוא ר"ל - ראשי תיבות רגיל לומר.

ועל גודל התועלת באמירה זו, מובא בספר 'קדושת לוי' לרב הקדוש מברדיטשוב זי"ע (בשלח, ד"ה במדרש בשם הבעש"ט) שעל ידי האמירה והמחשבה שהכל לטובה - מתהפך ממש לטובה ולברכה, וזוכה לראות במו עיניו שזה באמת לטובה.

הבה ונתבונן נא, היאך יש לזה כוח כה גדול, שעל ידי שמאמין ואומר שזה לטובה, הכל באמת מתהפך לטובה גדולה מאוד? אלא, שכידוע הקדוש ברוך הוא - טוב לכל, "ומאיתו לא תצא הרעות" וכו', אלא שהמקטרגים המה אלו שמסיתים אותו כביכול שהקדוש ברוך הוא אוהב משפט, אבל ברגע שהאדם מאמין שהצער והיסורים הם טובה גדולה, אזי למה שיקטרגו נגדו, ובכך גם ירוויח את ה"טובה" הזאת, ואז הם משתתקים וממילא הכל נהפך לטובה, שאם אלו המקטרגים שותקים - הקדוש ברוך הוא הטוב והמטיב כבר מהפך הכל לטובה.

"וְשֵׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים" (יג, לג).

לדמותם של הנפילים

הנפילים - ענקים, מבני שמחזאי ועזאל, שנפלו מן השמים בימי דור אנוש (רש"י).

ובזוהר הקדוש (דף קס:) מבואר באורך, מה שמצינו שלושה מיני שמות על אותם גבורים: נפילים, ענקים, רפאים. ומבאר ר' חייא, שבתחילה כשהפיל הקב"ה את עזא ועזאל מן השמים, היו נקראים נפילים, ונתגשמו ונתלכשו בגוף בני אדם, ואח"כ כשנתחברו בכנות האדם והולידו מהם, היו נקראים הבנים ענקים, אמנם כוחם נחלש קצת לעומת כח אביהם, משום שנתגשמו יותר, ונחלש חלק העליון של המלאכים מהם, והבנים שלהם היו עוד יותר חלשים, משום שנחלש עוד יותר החלק העליון של המלאכים בהם, וע"כ נקראו רפאים ע"ש שנחלשו (מלשון כי "נרפים" הם). וכתב שם, שעוג מלך הבשן כבר היה מהרפאים, והיה פסולת שלהן, וכמבואר בפרשת דברים (ג, יא): כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים.

לעת זקנתם מת מחצית גופם התחתון, שהיה מצד זרע אדם, ומחציתם העליון שהיה מצד המלאכים עמד חי, כי אין המוות שולט בחלק המלאכים, אבל כיון שמחצית גופם היה מת, מאסו בחייהם, והיו לוקחים עשב מעשבי השדה שהיה סם המוות, וזורקים אותו לפיהם, עד שמתו (כנראה להמית לגמרי את הגוף ולהפריד אותו מן החלק העליון). וקצתם היו משליכים את עצמם לים הגדול וטבעו ומתו, ומשום שהיו מצויין להרוג את עצמם נקראו רפאים שפירושו מתים, עיי"ש

"וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים" (יג, לג).

בקליפה אחת של רימון התחבאו כל המרגלים

אמרו, מעשה היה בבתו של ענק שנכנסה לפרדס ואכלה רימון אחד, והשליכה קליפתו. והיו המרגלים מתחבאים שם, כיון שראו אותה קליפה, היו סבורים שמערה היא, ונכנסו כולם לתוכה שנים עשר איש, וההיא שאכלה רימון אמרה אלך ואשליך את הקליפה שלא יראה אבי, נכנסה והשליכה אותה חוץ לפרדס, אמרו זה לזה: ראה גבורתה מה שהיתה סבורה שאנו חגבים, וכיון שבאו אצל ישראל, אמרו להם: ונהי בעינינו כחגבים. (תוס' שאנץ על גליון הגמרא בסוטה לה. וכן הובא בהדר זקנים במדבר יג, ב).

ויש אומרים, שאחד מבני ענק מן הנפילים מצאם ולקחם בבגדו, כמו שנושאים את החגבים. (ילקוט מאור האפלה).

נמלים יש בכרמים כאנשים

מובא בשם הגר"א מווילנא זי"ע, כי בעיני הענקים היו נראים המרגלים באמת כחגבים, לא שחשבו שהמה אנשים רק קטנים כחגבים, וזה האות, ממה שכתב רש"י ז"ל שמענו אומרים נמלים יש בכרמים כאנשים, ואם ידעו שהם אנשים רק שקטנים הם כחגבים, היה להם לומר: אנשים יש בכרמים נמלים, אלא שמע מינה כי בעיניהם היו נראים כחגבים, רק שיש להם צורה כאנשים. וזהו שנאמר: ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם, כלומר בעיניהם היינו חגבים ממש.

מנין ידעו המרגלים כיצד היו בעיניהם

הסבר נוסף מחודש ומעניין, כתב על כך הגאון רבי יצחק חיות, אב"ד סקאליא ובעל "זרע יצחק" (בפירושו לתהלים יז, ח):

דוד המלך מבקש (שם): "שמרני כאישון בת עין". ויש לבאר, ש'בת עין' נקראת 'אישון' משום שנראה בה צורת איש קטן. מאחר שבת העין היא קטנה, נצפה בה האיש העומד מולו במימדים זעירים. ככל שתהיה גדולה יותר - גם האיש המשתקף בה יראה גדול יותר.

ואם כן, זו כוונת המרגלים: "וכן היינו בעיניהם", כלומר: באישון עיניהם של אותם נפילים, שהם גדולות כל כך, עד שכאשר נצבנו מולם נשקפה דמותנו באישון העין שלהם - ממש בגודל האמיתי שלנו, ואם העין כל כך גדולה - צאו וחשבו כמה הם עצמם גדולים וענקים.

"וַיְהִי בְּעֵינֵינוּ כַּהֲגָבִים וַיֵּכֶן הַיַּיִנוּ בְּעֵינֵיהֶם" (יג, לג).

יודע אני שאני לא עכבר אבל החתול לא יודע...

הכתוב (דברי הימים ב' יז, ו) אומר: "ויוגבה לבו בדרכי ה'", ולמדנו, כי על האדם להיזהר שלא יהא 'זנב' אחרי חברו הרע, אלא בעוז ותעצמות יכריז ויאמר 'אדם חשוב' אני, אין מכבודי להתרועע עם חלשים אלו... הא למה הדבר דומה? לנער אחד שנכנסה בו רוח שטות, עד שנדמה בעיני עצמו כ'עכבר'... יומם ולילה התהלך הנער והסביר לכל סובביו באר היטב כי באמת עכבר הוא, שרץ השורץ על הארץ... משהחריף המצב, שלחוהו לבית המשוגעים, שם טיפלו בו זמן ארוך להפוך מחשבת שטות זו, ולהכניס לידיעתו שאינו עכבר אלא אדם מן השורה. ויהי היום, והחליטו המומחים שהבחור כבר הבריא בנפשו והרי הוא כבר כאחד האדם, הזמינו את הנער אליהם ושאלוהו מהו ומה טבעו, והנער צעק, 'אדם אני ולא עכבר... אינני עכבר... אינני עכבר'... מששמעו מפיו כך - שחררוהו לדרכו.

לא עברו כמה רגעים, והבחור החל רץ ברחובה של עיר, שאלוהו בני משפחתו, ממי הינך בורח, ויען הבחור מתוך רעדה, ראיתי חתול ברחוב... וממנו הנני בורח כל עוד נשמתי באפי, כי כן משפט העכברים לפחד מן החתולים האוכלים אותם בעודם בחיים... המשיכו לשאלו, הלא זה עתה שמענוך מכריז ואומר בריש גלי שאינך עכבר אלא בן אנוש, ומה לך לפחד כי אתא שונרא (חתול)? ענה הבחור ואמר: אכן, אני הנני כבר יודע ומכיר בכך שאדם אני ולא עכבר, אך חוששני שמא החתול אינו יודע מכך, ויבוא לאכול את בשרי... מכך רועדים ידי ורגלי.

דוגמת כן נראה זה המתפעל מחתולי רחובה של עיר, ומתפתה להלך אחרי טומאת הרחוב... מה לך מתפעל, וכי אינך רואה שאין לך מה להתפעל מאותו 'ידיד' המושך אותך, הלא אין זה אלא דמיון בעלמא... ואך כסיל ובער ילכו במועצותיהם אחר שטויותיו של יצר, כי מי שפוקח את עיני שכלו רואה, שהכל שקר ורעות רוח, אין בו ממש. (באר החיים ספיה"ע עמ' סג).

"וּתְשֹׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא" (יד, א).

עמודי בית המקדש מורידים דמעות על חורבן הבית

דבר פלא מובא בסדר הדורות (ג"א תתכ"ח בשם בעל מסעות בנימין), שברומי בבית תפלה עומדים עמודי נחושת שעשה שלמה המלך, וחקוק על כל אחד שלמה בן דוד, ובכל שנה ביום תשעה באב, מזיעין העמודים כאילו שפכו מים עליהם. ע"כ.

“וְעַבְדֵי כָלֵב עֵקֵב הֵיְתֶה רֵיחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָיו” (יד, כד).

וידויו של השאגת אריה

פירש רש"י: "וימלא את לבו אחרי, וזה מקרא קצר". ועדיין יש מקום לבאר את הדברים.

אומרים, שה"חתם סופר" אמר שהוא מקנא בוודויו של ה"שאגת אריה". ומה היה הוידויו של ה"שאגת אריה"? לפני פטירתו, הגיעו אליו אנשי ה'חברא קדישא' כדי שיאמר וידויו, אך הוא דחה אותם ואמר: "אין לי צורך בוודויו, כי לא חטאתי! אך אין זה בגלל איזו צדקות מיוחדת, פשוט מאד לא היה לי זמן לעשות עבירות!"...

אמר ה"חתם סופר": בכזה וידויו אני מקנא! מי שכל כולו דבק במצוות, אין לו זמן לעשות עבירות. ויתכן לומר, שזהו הפירוש "וימלא אחרי". הוא מילא את לבו אחרי, כל הלב שלו היה מלא אחרי הקב"ה, ממילא לא היה לו מקום לחטוא. (יחי ראובן).

השאגת אריה הלך לגלות וחזר בו

ובדרך אגב, ישנו מעשה נורא מה"שאגת אריה" אותו סיפר הרב מבריסק, ששמע מאביו רבי חיים מבריסק, ששמע מה"בית הלוי", ששמע איש מפי איש עד ר' חיים וואלוז'נר. המעשה ידוע, אך למרות זאת כדאי לחזור עליו. מעשה זה סיפר רבי שלום שבדרון כשהגיע פעם לשיבה קטנה של פוניבז' ודיבר בפני הבחורים ואמר: אני מבקש שכל אחד יקח חברותא וביחד יחזרו על הסיפור! ובכן, הסיפור היה כך:

כידוע, היו גדולי ישראל בדורות קודמים שערכו גלות. מסופר על ר' חיים וולוז'נר שרצה ללכת לגלות, ורבו, הגאון מוילנא, אמר לו: קודם כל תעשה ניסיון, לראות אם אתה אכן ראוי ומוכן לכך. ומה הנסיון? חודש שלם עליך לישון על ספסל, לאכול לחם צר ומים לחץ, וללמוד מאה דפי גמרא בכל יום. אם אתה מסוגל לעשות זאת בשלמות, בלי שום דופי, ראוי אתה לערוך גלות. אם לא - זו איננה גלות, זה סתם ביטול תורה...

גם ה"שאגת אריה" הלך לגלות. לא עברו כמה ימים, והנה הוא חוזר מהגלות. שאלוהו התלמידים: "רבינו, מה קרה? מדוע הקדמת לשוב?" סיפר להם: הגעתי לאכסניה אחת. כמובן, איש לא הכיר אותי. חשבו שאני איזה קבצן עני, והתנהגו אלי בהתאם... התאכסנתי באכסניה, ובעת הארוחה הגישו לי צלחת מרק. הייתי שקוע בתלמודי, ובמקום להכניס את כף המרק לפי - הכף נפלה על המפה והכתימה אותה. ראתה זאת בעלת הבית, התנפלה עלי והרימה קול זעקה: "אוי ווי, מה עשית!?" אמרתי לעצמי: זהו זה, אויס גלות! אין יותר גלות!

תמהו תלמידי: רבינו, מה בכך? וכי גערה אחת של איזו בעלת בית נרגנת, זו סיבה להפסיק את הגלות?!

השיב להם ה"שאגת אריה": כמובן, אינני נבהל מצעקה של איזו באלעבוסטע [-בעלת בית], ואת הנוק המועט שגרמתי לה - יכולתי לשלם ולהמשיך הלאה בגלות. אלא שכל המהות והתכלית של גלות היא לימוד תורה בלי שום הפסקה, וכשאותה אישה גערה בי - הפסקתי את לימודי לרגע, ומיד המשכתי בלימוד כרגיל. אך כיון שנגרם ביטול תורה של רגע אחד, רגע כמימרא - זאת כבר לא גלות, אפשר לחזור הביתה!

וזה היה הווידוי של ה"שאגת אריה" לפני פטירתו: כדי לחטוא צריכים זמן, ואני - לא היה לי זמן לחטוא, את כל הזמן הקדשתי לתורה! בכזה וידוי קינא ה"חתם סופר" ... (יחי ראובן).

"יום לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֹונֹתֵיכֶם" (יד, לד).

יום אחד מכפר על כל השנה

מרגלית נאה בפסוק זה, הובאה על ידי הגאון רבי חיים כהן רפפורט בשם זקנו (שו"ת מים חיים ח"ב באוצרות חיים בפרשתינו). לכאורה, יש מקום לתמוה על לשון הפסוק, שהרי הכוונה היתה שעל כל יום ששהו המרגלים בארץ, יהיו בני ישראל שנה במדבר, ואם כן, היה צריך להיות כתוב ההיפך: "שנה ליום שנה ליום"? אלא יש לפרש כך: "יום לשנה"? כלומר הפסוק תמה איך יצאה כזאת מלפניו יתברך, שעבור יום שחטאו יענשו בשנה שלמה, והלא הקב"ה מלא רחמים! והפסוק מתרץ: "יום לשנה תשאו את עונותיכם", כלומר, כלל זה שיום אחד יחשב לשנה שלימה, הרי הוא טובה גדולה עבורכם לדורי דורות, שכן כל השנה ישראל חוטאים לפני הקב"ה, ויום אחד בשנה - יום הכיפורים, שבו ישראל עושים תשובה, מכפר על כל השנה! יום אחד על שנה שלימה!

עוד יש להקשות, שידוע (סוטה יא.) כי 'לעולם מידה טובה מרובה על מידת פורענות אחת על חמש מאות'. ואם כן, מדוע החמיר עליהם ה' פי כמה וכמה וגזר עליהם להסתובב שנה כנגד כל יום?

ומתרצים, כי אדרבא, מידת הרחמים היא, שאמרה 'יום לשנה'. שכן על פי מדת הדין, מלבד זאת שהם לא יכלו להיכנס לארץ, גם היה עליהם למות בתוך ארבעים יום רצופים, וכך אף אחד מהם לא היה משלים את שנותיו לגיל שישים.

ומצינו במשנה (תענית ל:) כי 'לא היו ימים טובים לישראל כחמשה-עשר באב', כי בו כלו מתי מדבר. ומבאר רש"י: "דתניא, כל ארבעים שנה שהיו במדבר, בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור, והיה כל אחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו, ולמחר הכרוז יוצא וקורא: יבדלו חיים מן המתים, וכל שהיה בו נפש חיים עמד ויצא. ובשנת הארבעים עשו כן, אך למחר עמדו כולן חיים... וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו - ידעו שחשבון חדש מכון, וכבר ארבעים שנה של גזרה נשלמו. קבעו אותו הדור לאותו היום יום טוב".

ומצא, כי מתי המדבר לא מתו במהלך כל השנה - אלא ביום אחד בלבד, ט' באב בכל שנה. כי השם יתברך ברחמיו לקח את הגזירה שימותו בארבעים יום רצופים, וקבע כי כל יום מן הארבעים ישובץ בשנה אחרת על פני ארבעים שנה, וכך רק מי שהגיע לשנת השישים היה נפטר.

מעתה יובן פירוש הפסוק: 'יום לשנה יום לשנה', היינו כל יום ייקבע בשנה אחרת, וכך ירוויחו הרבה שנות חיים.

"בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתְּמוּ וְשָׁם יָמָתוּ" (יד, לה).

הדיבור מכריע

היה אומר רבי זאב וולף מזיטומיר (אור המאיר): "יתמו וימתו" אותיות שוות. "במדבר הזה" - ע"י דבור אחד, יכול אדם להיות תמים עם ה' או ח"ו למות...

"וַיָּמָתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגְפָּה לַפְּנֵי ה'" (יד, לו).

תענית ביום שמתו

אמר רבותינו ז"ל (סוטה לה.) "אמר רבי חנינה בר פפא, דרש ר' שילא איש כפר תמרתא: מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם, והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם, ומטיבורם ונכנסות בלשונם".

הנה יש לשאול על הגמ' הנזכרת בהדבר צריך ביאור מדוע נענשו המרגלים בעונש ובמיתה משונה וקשה כזו?

וכתב בעל 'הלכות גדולות' (הו"ד בטור או"ח סי' תקפ): אלו הימים שמתענים בהם מן התורה, והמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב, בשבעה (עשר) באלול מתו מוציאי דיבת הארץ. וכתב על כך מרן הבית יוסף: בתשובת הרא"ש על זה שכתב בה"ג בשבעה באלול מתו מוציאי דיבת הארץ, אם על המרגלים הוא אומר, קשה על סדר המקראות, כי משמע שמתו קודם שאמר משה לישראל שימותו במדבר, ומסתמא משה לא המתין להתפלל על ישראל, ובתשעה באב התפלל, ואז אמרו ישראל חטאנו ועשו תשובה, והיאך ימותו המרגלים בשבעה באלול, כי היו מוציאי דיבת מתשעה באב עד ז' אלול, ודבריו תמוהים, ושמא מדובר במוציאי דיבת אחרים.

ולי נראה, דאפשר לומר שענשן של המרגלים היה, שמיד נשתרבבה לשונם כדבר המדרש, והיו מתמצים בחולאים רעים עד ז' אלול, מה שלא היה כן לשאר מתי מדבר, שלא היתה מיתתם אלא כמשחל ביניתא מחלבא (כהוצאת שיערה מחלב, עיין ברכות ח.).

אבל הא קשיא לי, למה התקינו להתענות ביום שמתו מוציאי דיבת הארץ, שמחה מיבעי באותו היום, דבאבוד רשעים רינה (משלי יא, י), ושמא מתענים מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם, דמסתמא שבו ולא נתקבלו.

וכתב על דבריו הב"ח: לפי עניות דעתי, האמת הוא, דלפי שכל ישראל נענשו על ידם לפי ששמעו לקולם, ונגזרה עליהם גזירה גדולה וצרה גדולה שימותו במדבר, ועל כן מדרך התשובה קיבלו עליהם להתענות ביום זה לדורות, כדי ששימו לליבם העוון הגדול ששמעו לקול הרשעים, ולא יחזרו עוד לעשות כעצת הרשעים.

מידה כנגד מידה

בעל "עיון יעקב" מצא, כי העונש על הלשון שנשתרבבה על הטבור, היא מידה כנגד מידה ממש. כי המרגלים דיברו בלשונם דיבת על ארץ ישראל, שהיא בטבורו ובאמצעו של העולם, וכמאמר הנביא יחזקאל (לה, יב): "יושבי על טבור הארץ", ופירש שם הרד"ק וזה לשונו: "ונקרא ארץ ישראל 'טבור הארץ', לפי שהיא באמצע העולם, כמו שהטבור באמצע הגוף". ומכיוון שחטאם היה כלפי טבור הארץ, על כן גם עונשם בא להם בטבורם.

עונשו של מוציא דיבת הארץ

הסיפור המדהים והמופלא שלפנינו, 'מחיש לנו היטב, עד כמה חמור הוא להוציא את דיבת הארץ רעה.

איש צדיק היה בירושלים של מעלה, רבי דב סוקולובסקי שמו, נשמתו עדן. אשר סיפר את הסיפור דלהלן: בעיר מיר היה יהודי אמיד, בעל בעמיו. נכסיו היו מוצלחים וקרובים לעיר, והברכה הייתה שרוייה במעשי ידיו, באופן שלא נשקפה כל סיבה שתצדיק שינוי כל שהוא במערך חייו. למרות זאת, פשטה ביום בהיר השמועה, כי אותו יהודי מחסל את כל עסקיו ומוכר את מטלטליו. מדוע? היתכן?! התשובה לא איחרה לבוא: אותו יהודי בעל רגש חם, החליט לעקור ממקומו ולעלות לארץ ישראל, ארץ הקודש. לחון את עפרה ולקיים בגופו מצוות ישוב ארץ ישראל.

בבוא יום הפרידה, התאספו בני העיירה להיפרד ממנו ברגשי קודש, בערגה לארץ הנכספת ובקנאה סמויה על שזכה הוא למה שאחרים לא זכו - לעלות לארץ ישראל. אף הוא ענה כנגד המברכים: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" כולנו יחד, ומשם הועיד פניו ירושלימה.

עברו שבועות ואולי חודשים. האירוע היה כבר ונשכח, אלמלא ביום בהיר הופיע פתאום היהודי בשערי מיר. הוא חזר, שב על עקבותיו. מה קרה? גם הפעם התאספו כל בני העיירה לבית הכנסת, והפעם כדי לשמוע חוויות מארץ הקודש. תיאור מכלי ראשון. וכי דבר קטן הוא? לא מפי השמועה ולא מספרים, אלא מעד ראיה ממש, שזכה לדרוך על עפר הארץ, למשש את אבני הכותל המקודשות, ולנשום את אוויר הנשמות של ירושלים.

האיש עלה על הבימה והחל לספר ולתאר את הארץ הטובה ואת יושביה, את הקודש ואת המקדש, את אוירא דארץ ישראל, ואת נועם זיווה. הוא מתאר בפאתוס, והציבור שומע בשקיקה ושותה בצמא כל מילה. ואז, בשיאו של התיאור, נתכרכמו פניו, והוא עבר בקול נוגה לתאר את המצב הכלכלי הקשה בארץ ישראל. אבל - אמר האיש, לחיות שם קשה מנשוא. אין פרנסה, אין אוכל לפי הטף, החיים קשים וחסרי תוחלת. הוא ממשיך ומתאר את הדחק ואת לחץ החיים בו שרויים אנשי הישוב - כפי שאכן היה, ולא נתקררה דעתו עד שפלט מפיו את הסיומת הקשה: "עדיף להיות כבשה במיר, מאשר להיות אדם בארץ ישראל...".

זכאן מגיע רבי דב לשיאו הדרמטי של הסיפור: הדברים יצאו מפיו, ולנוכח עיני הקהל המוועזע התחוללה זוועה. האיש חטף כנראה בו ברגע שבץ מוחי, פניו נפלו, כל גופו נשמט והוא

החל צונח אט אט ארצה. הוא לא נפל, גם לא התעלף ולא איבד את הכרתו, שריריו התנוונו וקומתו הזקופה הושפלה. תוך רגעים ספורים נותר האיש שרוע על ידיו ועל ברכיו הולך על ארבע, משהו שהזכיר מאוד את הילוכה של ה... כבשה... גם דיבורו ניטל מפיו, והוא לא היה מסוגל יותר לדבר. רק הברות שונות יצאו מפיו, הברות שדמו אף הן להיגוי הקבוע של הכבשים מ מ מ...

רבי דוב זצ"ל, שחשש ששומעיו יתייחסו לסיפור בספקנות, טרח להדגיש כי עודנו זוכר כי בעודו ילד, בעת שהיה הולך עם הילדים בני גילו אל ה'חידר', הם היו עוברים מול בית האיש ההוא, והיו רואים במרפסת ביתו, כיצד היה מוטל גחון על ברכיו וידיו ופולט הברות... (למעלה מן השמש כד, עמ' 90).

"וַיְהִי־שֶׁעַן בֶּן־נֹון וְכִלְבֹּב בֶּן־יַפְנֶה חָיו מִן־הָאֲנָשִׁים הֵהֱם הַהֹלְכִים לְתוֹר אֶת־הָאָרֶץ" (יה, לח).

נשמות השבטים נותרו בהם

פירש רבנו האר"י זצ"ל, שהשבטים שנתעברו בהם היו דוקא בהליכה, אבל כשגמרו להוציא דיבה נסתלקו ולא חזרו עמהם. אמנם, נשמות לוי ואפרים שנתעברו ביהושע, וכן נשמת יהודה שנתעבר בכלב, אלו נשארו בהם גם בחזרה. וזה שכתוב: ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם, 'חיו' שנשאר בהם חיים מן האנשים שנתעברו בהם. ולכן פירש 'ההולכים', רוצה לומר מאותם שהיו הולכים ולא חוזרים, שהם השבטים שהלכו עמהם להיות עזרם ומגינם, ואחר כך כשרצו להוציא דבה נסתלקו. ('נחל קדומים' להגאון חיד"א).

"רֵאשִׁית עֲרֹסְתְּכֶם חֶלְהָ תְרִימוּ תְרוֹמָה" (טו, כ).

טעמה של מצות חלה

איתא במדרש (ב"ר יז, ח) מפני מה ניתן לאשה מצות נדה? מפני ששפכה את דמו של אדם הראשון, וכתוב בתורה (בראשית ט, ו): "שופך דם האדם באדם דמו יושפך", לכן היא מתחייבת שישפך דמה בעוון זה.

ומפני מה ניתנה לה מצות הפרשת חלה? מפני שקלקלה את אדם הראשון, שהיה גמר חלתו של עולם, פירוש, כמו שהחלה מן העיסה היא הגמר של העיסה, כי בכך נעשית ראויה

לאכילה, כך משנברא אדם הראשון, בא העולם לתכליתו ולתיקונו, ולכן ניתן לה מצות הפרשת חלה.

ומפני מה ניתן לה מצות הדלקת הנר? מפני שהיא כבתה נרו של עולם, וכתוב (משלי כ, כז): "נר ה' נשמת אדם".

אמר רבי יוסי בן קצרתה, כאשר הזאת שמבקשת להפריש חלתה, מקשקשת ומרטיבה עיסתה במים, ומגבלת את הקמח ומגבהת חלתה. כך עשה הקב"ה, גבל את העולם במים, ואח"כ הפריש ממנו את אדם הראשון, שנאמר (בראשית ב, ז): "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, ואח"כ (בראשית ב, ז): "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. וזאת ההפרשה באה לתקן האדמה כולה, כחלה הבאה לתקן את העיסה.

וכידוע, ע"י מצות הפרשת חלה - זוכה האשה לחיי העולם הבא, וכן כל אדם המקיים מצוה זו. ורמז לזה, חל"ה ר"ת: חלק לעולם הבא.

להתחיל עם תורה ותפילה

ורמזו רבותינו (אמרי נועם כי תשא, בשם הרמ"מ מרימנוב) עוד על הפסוק: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", שבתחילת היום, כאשר קם האדם ממיטתו, דבר ראשון - חלה תרימו לה', צריך לעשות עבודת ה' בלימוד תורה, ולהכין עצמו בהתלהבות גדולה לתפילה ולימוד התורה. ונרמז בר"ת חל"ה - ויהי האדם לנפש חיה, שהתרגום מתרגם לנפש ממללא, (עי' מאה קשיטה לרמ"ע מפאנו סי' מה) שהאדם צריך בתחילת קומו ממיטתו, לדבר בדברי תורה ותפילה.

רמז למצוות שבקטן

כתב בספר 'מעיינה של תורה' בשם 'אורח לחיים' רמז נפלא. שהנה, בתינוקות צריכים לקיים בהם. א. ביום השמיני מצוות ברית מילה. ב. ביום השלושים מצוות פדיון הבן. ג. ובגיל חמש, ללמד אותו מקרא. וזהו שאמר הפסוק: ראשית עריסותיכם, בזמן שהתינוקות עדיין בעריסה - קטנים, תרימו אותם חלה, להשם יתברך. חל"ה - ר"ת ח - שמונה ימי מילה. ל - שלושים יום לפדיון הבן. ה - בן חמש למקרא.

"וְהָיָה אִם מְעִינֵי הָעֵדָה" (טו, כד).

תלמידי חכמים צופים למרחוק

בימי קדם, רגילים היו להשתמש במבצרים כמקום מסתור והגנה לאנשי הצבא, המבצר היה מבנה חזק העומד בדרך כלל במקום גבוה וקשה היה לכובשו, מכל מקום, למרות חוזקו וחוסנו ניתן היה להכניע את היושבים בתוכו על ידי התקפת פתע.

כדי למנוע הפתעות מעין אלו, היו בונים מעל המבצר מגדל גבוה, ועליו היו מעמידים 'צופה', שתפקידו היה להשקיף למרחקים, כאשר היה הצופה מבחין בהתקפה הממשמשת ובאה - היה מתריע על כך, והיתה ניתנת אפשרות ליושבי המבצר להתכונן לקראת ההתקפה, לקדם פני הרעה, ולמנוע את תבוסתם.

נתאר לעצמנו מקרה שבו הצופה מודיע על הסכנה הקרובה והולכת, אך במקום שיושבי המבצר יתייחסו להודעה ברצינות ויכינו עצמם לקרב, יגשו הללו אל החרכים הצרים שבקירות המבצר על מנת לבדוק האמנם צודק הצופה, מובן מאליו, שהללו לא יוכלו לראות את אשר רואה הצופה ממקום מושבו הנישא לגובה רב, שאפשרות הראיה שלו גדולה לאין ערוך משלהם. אם אמנם יחליטו יושבי המבצר להעריך את המצב לאור מה שהם רואים ולא יתחשבו בדברי הצופה, תהא זאת מצדם טעות נוראה ושטות שאין כמוה, שכן לשם מה העמידו את הצופה על המגדל, אם לא כדי להנחותם על פי ראייתו המגיעה למרחקים.

משל זה מבהיר לנו היטב את הפסוק (שיר השירים ח, י): "אני חומה ושדי כמגדלות", שנדרש על ידי חז"ל (פסחים פז): "אני חומה" - זו תורה. "ושדי כמגדלות" - אלו תלמידי חכמים. כמו כן, על שם שתפקידם להיות לעיניים לכל העדה, נקראים הסנהדרין בשם "עיני העדה". ובדומה לזה, אמר ה' ליחזקאל הנביא (יחזקאל ג, יז): "צופה נתתיך לבית ישראל", תלמידי חכמים דומים לצופה העומד על המגדל, בהבנתם העמוקה ובדעתם הרחבה, צופים גדולי התורה למרחוק. (הגר"ח קריזוירט זצ"ל הובא במוסר חכמים).

ראייתו הרחוקה של הגאון חכם חיים מרדכי לבטון

בענין זה נביא כמה מעשיות על חכמתם העצומה ועומק הבנתם של חכמי ישראל:

מעשה בנכרי שהיה צריך לנסוע לדרך רחוקה, והפקיד מעות אצל יהודי בלי שטר ועדים, אלא שליתר ביטחון לקח אותו תחת עץ אחד ואמר לו: עדים השמים ועד העץ הזה, כי הפקדתי כספי אצלך עד שובי". וכך נפרדו לשלום.

כשחזר הנכרי, טען היהודי כי איננו זוכר מאומה מכל העניין. חמתו של הנכרי בערה בו, אך אין לאל ידו לעשות מאומה. הוא אמר לעצמו כי רבם של היהודים, חכם חיים מרדכי לבטון, בוודאי יחלצו מהצרה, ואכן הלך אצלו ושטח את טענותיו לפניו.

רבינו שלח לקרוא ליהודי, ושאל את הנכרי היכן ומתי מסר לו את כספו. הנכרי השיב לו, כי היה זה תחת עץ כל שהוא. שאל אותו רבינו: האם הנך יכול להביא חתיכת ענף מאותו העץ? הוא לא היסס ואמר, כי כל אשר יושת עליו יעשה. יצא הנכרי להביא את הענף, והרב חזר לתלמודו, בעוד הנתבע ממתין בפנית החדר.

זמן רב עבר, והמפקיד בושש מלהגיע. קם רבינו ממקומו וסגר את ספרו, בהפטירו כי מאחר והנכרי לא חזר עד עתה, נראה שעלילות דברים יש כאן ואין ממש בטענתו. כששמע זאת הנתבע, אמר לרבינו: "ימתין כבודו עוד מעט, מקום העץ רחוק הרבה, ולכן עדיין לא חזר הנכרי". תפש רבינו את היהודי בשתי ידיו ואמר לו: "קום עתה ותביא את צרור הכסף מביתך. פִּיך ענה בך שהופקדו בידך מעות תחת העץ".

עוד בטרם חזר הנכרי, כבר הספיק היהודי לשוב עם הצרור. לאחר מספר רגעים, הם שומעים קול רעש גדול בחצר בית הדין, והנכרי נראה כשהוא נשרך וגורר עמו עץ גדול. באיוולתו סבר, שאם יביא את כל העץ הרי שההוכחה תהיה ברורה יותר... יצא רבינו לקראתו ואמר לו: הרי שלך לפניך, קח ולך.

חכמתו של מורה הוראה

אל מעונו של רבי שמואל סלנט - רבה של ירושלים, הגיעה אשה ובידיה עוף עם שאלה. ראו התלמידים שהעוף כשר לחלוטין, אך לפליאתם, לא ענה רבי שמואל על השאלה אלא ביקש ממנה שתביא את העוף השני. חזרה והביאה עוף אחר שאכן נמצא טרף.

שאלו אותו תלמידיו האם רוח הקודש הופיעה בבית מדרשו. ענה להם רבי שמואל, כי במקרה זה ההגיון היה כה ברור, אשה אינה באה לשאול על עוף שאין עליו שאלה, ומאחר ולא נמצאה שום שאלה בעוף, סימן הדבר, שבזמן שהיא לקחה את העוף מהבית, החליפה בטעות בעוף השני, שאכן כפי שנוכחתם היתה בו שאלה.

עוד מסופר על רבי שמואל סלנט, שפעם נכנסה אליו ילדה קטנה ובידיה עוף. את העוף הביאה לרבי שמואל, לאחר שהתעוררה לגביו שאלה הלכתית.

הרב לקח את העוף ועיין בו באריכות רבה, קמטים נחרשו במצחו של הרב, והבדיקה שבדרך כלל היתה לוקחת לו רגעים ספורים, ארכה כעת דקות ארוכות. לאחר בדיקה קפדנית, הניד הרב את ראשו ואמר לילדה: "מסרי לאמך, כי העוף טרף ואסור באכילה". הילדה הקטנה הורתה לרב, ומיהרה לצאת מהחדר.

לא חלפו אלא רגעים מועטים, ורבי שמואל מיהר לקרוא לשמשו, נתן בידו מספר מטבעות והורה לו: "לך מיד אחרי הילדה, ומסור לה סכום זה, בכדי שיוכלו לקנות עוף אחר תחת העוף הטרף". השמש הנדהם מיהר לעשות כמצוות הרב.

כשהזר השמש, פנה לרבי שמואל ואמר: "ילמדנו רבינו, מה אירע כאן? והרי היא באה לשאול ולא לבקש נדבה?" ענה לו רבי שמואל: ילדה עניה זו שהגיעה עד הנה, בוודאי עשתה כברת דרך ארוכה, ובביתה מצפים בקוצר רוח לתשובתי. יתכן כי עוף זה הינו העוף היחיד שברשותם, וכעת כשפסקתי שהעוף טרף, לא יהיה להם מה לאכול. על כן שלחתי בידך סכום כסף לקניית עוף חדש". אמר הרב בפשטות לשמש, שנפעם מגדלותו וראייתו הרחוקה של הרב הרחום.

כשרותו של 'עוף כינים'

עוד מסופר על רבי שמואל סלנט, סיפור שבזמנו הכה בתדהמה את כולם. וכה היה מעשה: פעם נכנס הרב לבית המדרש, ושמע אחד שהיה מגדל עופות בירושלים, כשהוא אומר לחבירו: יש לי 'עוף פלא', עוף מיוחד בדורו, לא ראיתי עוף מוכה ב'מכת כינים' כמו העוף הזה, מכף רגל ועד ראש כולו כינים. אני מגדל עופות, ויש לי וותק ונסיון בזה, אבל לראות עוף שמקדקדו ועד כף רגליו כולו מלא כינים - לא ראיתי מימי'. ר' שמואל שמע את זה, ומיד אמר לו: 'העוף הזה טרף!'. הלה לא הבין, למה לטרוף את העוף? והרי בשלחן ערוך בהלכות טרפות לא מצינו שעוף שיש בו כינים הוא טרף. ואכן, כשהלך לשאול רב אחר, ענה לו אותו רב: 'וכי מה הספק בזה? לא שמענו מעולם שבגלל הכינים יהיה טרף!'. ומשאמר לו כי רבי שמואל הטריף את העוף, ביקשו שילך לרבי שמואל וישאל אותו מה טעמו ונימוקו.

חזר בעל העוף אצל הגאון ר' שמואל, ושאל אותו לפשר הדין. אמר לו ר' שמואל: 'זה לא כתוב בשום ספר, אלא מסברא קיימתי את ההלכה הזו. תתבונן מעצמך, למה העוף הזה נשתנה מכל העופות כולם, שיש לו כל כך הרכה כינים מכף רגל ועד ראש, והרי כפי שאתה אמרת

דבר זה אינו מצוי כלל! על כרחך, שהסיבה היא כי שאר העופות מנקים את עצמם במקור שלהם, ואילו העוף שלך ככל הנראה נשברה לו ה'מפרקת' והוא כבר לא יכול לסובב את הראש, לכן הטרפתי אותו'. בדקו וראו שאכן צווארו היה שבור. זו ה'חכמה' הגדולה בהוראה, לא רק לדעת מה שכתוב בהלכה הפסוקה, אלא לדעת גם את המציאות שבין השיטין.

החלב שלא הטריף

עוד מעשה שהתפרסם, היה כאשר בחתונה אחת שהיתה בירושלים, קרה מקרה מצער: אל תוך הסירים הגדולים של הבשר שהוכן לחתונה, נשפך מעט חלב, באופן שככל הנראה לא היה ששים בבשר כנגדו. בצר להם, הלכו בעלי השמחה ותינו את צערם לפני רבי שמואל. ביקש מהם רבי שמואל שיתנו לו זמן חצי שעה לברר את הענין. כחלוף חצי שעה שבו אליו, והוא פסק להם בהחלטיות כי הבשר כשר ללא פקפוק.

משראה הרב על פניהם, כי אין דעתם נוחה עם התשובה, וחוששים הם לבוא ולומר את הפסק הנועז לסועדים, אמר להם הרב כי הוא יבוא בעצמו ויאכל עמם בסעודה. ליותר מזה הם לא היו צריכים. ואכן, לאחר זמן לא רב נראתה דמותה הכפופה של רבי שמואל במקום השמחה, כאשר הכל שחים ברגש אודות הפסק וסיבת בואו של הרב למקום.

לאחר שחלף זמן רב מאותו מעשה, התבררה התמונה. באותו הזמן שביקש הרב לברר את הנושא, קרא לחלבן המקומי, ושאלו האם הוא מערב מים בחלב וכמה הוא מערב בתוכו, בתחילה חשש החלבן לומר את האמת, אך לאחר שהרב הבטיחו כי לא יגלה זאת לאף אחד, סיפר לו כי בחלב שלו יש יותר מים מחלב.. משכך, הבין הרב כי בוודאי יש בבשר ששים כנגד החלב, ונמצא שכל האוכל היה כשר...

חכמת האדמו"ר מצאנז שהצילה ממון היהודי

מעשה ברבי בנימין, שהיתה לו אחוזה רחבת ידים ומבורכת סמוך לעיר צאנז, בהגיע עיתו לילך בדרך כל הארץ וחיים לכל חי שבק, הנחיל נחלתו לבנו יחידו רבי לוי, אמנם לא ארכו ימי הטובה, ושכנו הגוי החל לתבוע ממנו לפנות את האחוזה, בטענה שקנה אותה מאביו ועתה היא שלו, שטר מכר כדין הראה לו התובע.

לא ידע רבי לוי לשית עצות בנפשו, מאחר שמעולם לא שמע מאביו שברצונו למכור את חלקת השדה למאן שהוא. בצר לו פנה אל הגאון הקדוש מלא הרחמים והחמלה, רבי חיים מצאנז, והקריב לפניו את דבר משפטו הקשה.

למשמע סיפורו של בעל האחוזה, נענה הצדיק והורה לו בנימה תקיפה: מן האחוזה אל תצא, ואת החזקה בה אל תמסור, המתן בסבלנות ובאורך רוח, עד אשר יזמינך האדון למשפט, אז תודיע לשופט כי שכרת לך פרקליט אשר ייצג אותך במשפט, וכאשר ייקבע מועד למשפט, תודיעני ואני אהיה בע"ה פרקליטך.

תדהמה נפלה בבית החסידים, בבית המשפט, ובכל מקום בבוא השמועה כי הגאון מצאנו יהיה הפרקליט במשפט זה, הדריכות ליום המשפט רבה היתה, וכל אנשי צאנו היו דרוכים ליום המשפט.

בניסתו של הצדיק לאולם המשפט הטילה הס עמוק, אפילו השופטים קמו על רגליהם, והתייצבו למול דמותו העילאית של קדוש ה'. כסא מיוחד הוזמן עבור הרב. עם פתיחת המשפט שטח האדון הנכרי את שטר המכר שבידו, אשר על פיו רכש את האחוזה מידי אביו של רבי לוי. לאחר דברי האדון, עלו על הדוכן מספר עדים המאשרים את מעשה הקנין.

לאחר מספר שאלות ותשובות שהיו בין רבי חיים והשופט, שאלו רבי חיים לשופט: האם ידוע לכבוד השופט על מידת האדיקות של המנוח בעל האחוזה? בבקשה תאמר לי! - אמר השופט. "הוא היה אדוק מאד בקיום המצוות, ובעד כל מחיר לא היה עובר על אחת ממצוות תורתנו הקדושה. וכפי הידוע לאדוני השופט, שאסור ליהודי לכתוב ביום השבת!" הנהן השופט בראשו לאות הסכמה, ורבי חיים המשיך: "כעת יצוה כבוד השופט להביא הנה את לוח השנה היהודי, ויראה באיזה יום נחתם השטר מכר על ידי המנוח!"

תיכף הובא לאולם לוח שנה עברי, ולאחר שעלעל השופט בלוח, קבע כי תאריך השטר מכר הוא ביום השבת עשירי לתשרי. "נו - קרא הצדיק בקריאת נצחון - היאך אם כן יכול היה יהודי אדוק לחתום על שטר מכר בעצם יום השבת, ובפרט שגם יום הכיפורים הקדוש חל באותו היום?"

לא ארכה השעה עד שהאדון הודה כי בעצמו זייף את שטר המכר כדי להרחיב את גבולו. האדון ופמלייתו יצאו כבולים באזיקים, ולרבי לוי היתה הרוחה. (מוסר חכמים טמות).

"כִּי דָבַר ה' בְּזֶה יָאֵת מִצְוַתוֹ הַפֶּר הַפְּרֵת תִּפְרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ" (טו, לא).

הספדו של האר"י

במילים של פסוק זה, הספיד רבינו האר"י את גדול המקובלים באותה תקופה הלוא הוא רבינו משה קורדובירו זיע"א, וכה ביאר את הפסוק: "כי דבר ה' בזה" - 'בזה' אותיות 'זהב',

כי כל דבר ה' היה אצלו זהב, מתוך שהיה שומר ומחבב כל דבר שבא מה', והחשיבו לזהב.

"ואת מצותו הפר" - כל מצוה היה עושה אותה בהתפעלות רבה, והיה מחדש בה חידושים וסייגים. 'הפר' - אותיות 'פרה', מלשון פרה ורבה, שהיה מפרה ומרבה את המצוות.

"הכרת תכרת הנפש ההיא" - כל דבר שבקדושה היה כמו 'כתר' לראשו. 'הכרת' וכן 'תכרת' - הן אותיות 'כתר', כי כל תורתו ומעשיו של רבנו, היו כתר לראש חי עולמים.

"עֹנָה בַּה", היינו לשון 'עֹנָה', זה זמן. שכל התורה והמצוות ומעשים טובים, היה עושה בעונתה ובזמנה המדויק ביותר. (מוסר חכמים).

"כִּי דָבַר ה' בְּזֶה וְאֵת מִצְוֹתוֹ הִפְר הַכֹּהֵן תִּכְרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֹנָה בָּה" (טו, לא).

לא לעזוב את התורה

רבי נהוראי אומר (סנהדרין צט): כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, עליו הכתוב אומר: "כי דבר ה' בזה".

מו"ר מופת הדור רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, היה מספר בדחילו ורחימו את המעשה עם הדיבוק, וזה תוארו:

איש היה בקלם, סוחר בר אבהן ובר אוריין, ושמו רבי נטע, ולו בת יחידה, אשר בבא העת השיאה לבחור בן ישיבה ותלמיד חכם מופלג, ונתן לו נדוניה כמה אלפי רובל, וכמה שנים האכילם על שלחנו, והחתן ישב ועסק בתורה.

כשנשלם הזמן המדובר, וירד הזוג מעל שלחנו, התחילה אשת האברך לטעון טענה של "וכי תאמרו מה נאכל?"

ענה לה הבעל, שאינו יכול להיפרד מהתורה ולעסוק במסחר, ולהשליך ח"ו את כל תורתו לים. עד שהשיאתו עצה ואמרה: אנו נקח את כסף הנדוניה ונפתח 'בית מסחר', ואני אעמוד שם כל היום. חוץ משתי שעות ביום שאתה תעמוד, ושאר השעות תוכל להמשיך ללמוד תורתך כמקדם, הבעל הסכים, וכן עשו.

והנה, בשלשה חודשים הראשונים אמנם נהג כך, אבל אחרי זה כבר נהפכו שתי השעות לארבע שעות, ואחר כך לשמונה וכו'. עד שהשתקע כולו במסחר, ולא היה לו זמן אפילו לפתוח

גמרא...

ויהי היום, במוצאי שבת קודש אחת, אחרי חצות לילה, בחוץ ירד שלג כבד בסופות וסערות, והאשה יצאה לחוץ לשפוך חבית של מים לא נקיים, והנה כשחזרה הרגישה כאילו היא נחנקת ואינה יכולה לדבר.

בעלה רץ מיד והבהיל רופא לביתו, אשר לא ידע מה לעשות עמה. למחרת הלך איתה ודרש ברופאים רבים, וגם נסעו לעיר 'וינה' שם הרופאים הגדולים ביותר, אך כולם העלו חרס בידם. אף אחד לא ידע לומר מה מקור המחלה.

התחילו לדבר בעיירה אולי זה 'דיבוק' שנכנס בתוכה, ומשכך, נסעו הבעל והאשה לעיר סטוצ'ין, אשר שם היה מקובל ושמו רבי מנחם מנדל ז"ל, שהיו נוסעים אליו בעניינים שכאלו...

משבאו לפניו, שאל את הדיבוק איזה דבר, ולפתע שמעו קול עונה, וכידוע שכאשר הדיבוק מדבר בטן החולה מתרוממת, אבל השפתים אינם מתנענעות, ורק הקול יוצא, וכך היה אצלה.

אז נבהלו כל השומעים ואמרו, אהה, הנה 'הדיבוק'. אבל הצדיק רבי מנחם מנדל אמר, כי עדיין אינו יודע אם אכן כך הוא, ושאל אותו: מי הולך אתך? [כלומר עם נפש המגולגל באשה].

ויאמר: חמשה מלאכי חבלה... וישאל אותו: מה שמם? ויאמר לו: כך וכך. אז אמר רבי מנחם מנדל, כי נכון אמר, ואכן זהו 'דיבוק' אמיתי.

ואז התחיל לשאול אותו, שיאמר מי הוא... ויאמר, כי היה מלפני כמה עשרות שנים, בחור ביישיבת בריסק, ואחר כך נסע לאפריקה, וחבריו קלקלו אותו שם. ועבר כמעט על כל התורה כולה, ואחר כך היה נוסע בעגלה, ונפל ממנה ונהרג, וכך היה מתגלגל והולך בעולם עד עכשיו, בליווי מלאכי חבלה שהיו מלקים אותו בשבטים של אש...

אמר לו: למה לא עשית תשובה קודם מיתתך? ענה לו הדיבוק, כי מתוך הבהלה שנבהל בעת נפילתו מהעגלה, לא הספיק להרהר בתשובה... אחר כך שאל אותו: מה לך ולאשה הזאת שגרמת לה ייסורים נוראים כל כך?

והתחיל לצחוק בקול, ויאמר: אמה של אשה זאת ואמו של בעלה [ששתיהן נפטרו לעולמן], פנו בבקשה למעלה בשמים, ודרשו שאני אכנס בה ואגרום לה ייסורים, כי אם לא זאת, לא היה לה תקומה, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. מפני שביטלה את בעלה מעסק התורה.

כיון ששמעו כך, אמר רבי מנחם מנדל לבעל שיבטיח לחזור לתורה, וכן עשה. וגם רבי מנחם מנדל הבטיח ללמוד משניות לעילוי נשמתו של הבחור 'הדיבוק', וגם התנדב סכום של נרות להדליק בבית הכנסת עבורו, ואחר כך קיבץ רבי מנחם מנדל בחדרו מניין של עשרה אנשים שיאמרו תהלים, והוא עמד מאחוריהם, וביקש מהדיבוק לצאת מן האשה, מן האצבע הקטנה שברגלה, והסכים הדיבוק לעשות כן...

ואז הושיבו את האשה על כסא באמצע החדר, ופתאום נפלה והתגלגלה מן הכסא לארץ, ויצא קול אדיר ממנה "שמע ישראל", וכו', עד ששמעו את הקול בכל סטוצ'ין, ואחר כך פקעה ציפורן הזרת מרגלה, וגם נופצה זכוכית אחת מהחלון, ולאחר מכן נרפאה, וחזר הבעל לתורתו כהבטחתו.

עונשו של המזלזל בערכה של תורה

ועוד מעשה נורא שמי שעוזב את התורה נופל ביראת שמים, ואח"כ נופל מנכסיו ונפטר מן העולם:

מעשה בשני אחים יראים ושלמים, אשר נהגו כיששכר וזבולון, האחד היה יושב תדיר ועוסק בתורה, ואילו השני היה סוחר עשיר שעסק בפרקמטיא ותמך באחיו הלמדן ביד רחבה, למען יוכל לשקוד בלא עול על דלתי התורה.

לימים, ניצנץ במוחו של האח העשיר רעיון וכל כוונתו היתה אך לטובה. יום אחד, בבואו אל אחיו הלמדן להעניק לו את תמיכתו הרחבה, נענה ואמר לו: האמנם זו תהא תכליתך, אחי היקר, וכי כך תשאר עני ואביון כל ימך, ותשא עיניך לשולחנם של אחרים, האיך סבור כי הגיע כבר הזמן בו תתן דעתך לביסוס מעמדך הכלכלי.

וכי מה אעשה? נדהם האח הלמדן. וכי אטוש את לימוד התורה חלילה ואצא למסחר? ובכלל, הלא אין לי משלי ממון מאומה, הכיצד אצא לסחורה?! חס ושלום! מיהר האח העשיר להשיב, לא להוציאך מבית המדרש נתכוונתי, תורתך יקרה לי עד מאד, והראיה שהרי כל השנים הנני תומך בך, למען תוכל להתמיד בלימודך. אלא שמבקש אני להציע בעבורך תכלית, אשר תזכה אותך לשני שולחנות - תורה וגדולה.

הנני מעניק לך סכום כסף גדול ונכבד, למען תוכל להתחיל לסחור בו במעט מאד טירחה, רוב שעות היום תוכל להמשיך לשבת בבית המדרש, ורק זמן מועט בלבד תקדיש לעשיית סחורה באמצעות הסכום הנכבד שברשותך.

ננסו הדברים בלבו של האח הלמדן, והוא גמר אומר לנסות ולבדוק את ההצעה. באותו מעמד מנה האח העשיר על כף אחיו הלמדן מאתיים אדומים זהב, סכום עתק, ואיחל לו הצלחה מקרב לב.

חלפו ימים, וההצלחה במסחר האירה פניה גם לאח הלמדן, מעט הזמנים שהקדיש לסחורה הכפילו ושלשו את מאתיים אדומי הזהב שברשותו, והונו העצמי הלך וטפח, כיון שראה עד כמה אפשר להרויח בזמן כה מועט, החליט לנסות להרחיב קימעה את הזמן המיועד לו למסחר, עד אשר הודרו רגליו של הלמדן כליל מבית המדרש. הוא הפך לסוחר גדול ועשיר אשר עסקיו פרצו בכל הארץ, ואך בקושי מצא לו זמן לפתוח ספר ולהציץ בו.

ב'זמא דפגרא' אחד, מצאו להם שני האחים העשירים זמן להיפגש ולשבת קימעה בצוותא, שכן במשך כל ימות השנה מנעו העסקים מהם מנוחה, ואפילו ל'שבת-אחים' לא מצאו להם שעה. נענה האח העשיר ואמר לאחיו הלמדן לשעבר: האמן לי, כי למרות טרדותי ועיסוקי המרובים, מוצא אני לי בכל יום זמן, להודות ולהלל לבורא העולם, על אשר נתן בליבי לעוץ לך עצה כה טובה אשר בזכותה יצאת מן המיצר למרחב מבחינת הפרנסה, אולם יחד עם זאת אגלה לך את לבי ולא אכחד, כי שימחתי בכך איננה שלימה, בכל יום ויום מייסרני מצפוני מחדש על היותי הגורם להוציאך כליל מבית המדרש. הקב"ה יודע ועד, כי לא לכך התכוונתי חלילה וחס, ולא לזאת נשאתי את נפשי.

פתח האח הלמדן בגסות רוח וברוחב לב ואמר: נו, נו, אילו יושב הייתי היום ושוקד על תלמודי כמו אז בימים ההם, הרי לא הייתי מגיע להיות עשיר כיום הזה. אך יצאו דברי האיוולת מפיו, וזרם אדיר של דם פרץ מחוטמו של הדובר. מתחילה עוד נדמה היה כי מדובר בדבר פעוט גרידא, אך מרגע לרגע הלך זרם הדם וגבר, עד אשר הגיע למצב של פיקוח נפש, משפחת העשיר לא חסכה בממון ועד מהרה הוזעקו אל החולה טובי הרופאים, אולם מאמציהם לא נשאו פרי והדם המשיך לזרום.

בינתיים נפלה על החולה תרדמה, אולם מהרה הקיץ, ובקול רם פתח ואמר: סלקו את הרופאים מעלי, כל מאמציהם יהיו לשוא, כי כבר נגזרה הגזירה ואין כל אפשרות לבטלה. דעו לכם, המשיך החולה ואמר לסובבים אותו, כי רגעי ספורים! החרישו לי אפוא, ואספר באוזניכם את אשר חלמתי ברגעים אלו. בתנומתי הקצרה, באה אלי התורה הקדושה בחלומי, וסחה לי כי דיני נגזר להסתלק מהעולם על אשר זלזלתי בכבודה וביישתיה לאמור, כי לימוד התורה גורם

חלילה למניעת הטוב מבעליו. ככלותו לדבר את דבריו אלה, השיב האיש את נשמתו לבוראו. ישמע חכם ויוסיף לקח, וידבק בכל עת מצוא בתורה הקדושה כי היא מקור החיים.

מדוע אין אנו זוכרים מאומה על ידי הציצית

סוחר אחד מעיר קטנה, יצא מדי שנה למדינת הים לעיר גדולה ומפוארת בכל מלאכת מחשבת, והתאכסן שמה בבית בעל משאו ומתנו. ויהי היום, ויביאו לבעל בית מלוננו תיבה חתומה מבית הרצים, ויפתחנה והנה כתונת צמר לבן כשלג מונחת בתוכה מעשה אורג נפלאה, וישמח עליה בעל הבית ויגל בה מאד, וישאלהו סוחר העיר הקטנה על שמחתו זאת ועל מחירה של הכתונת, ויענהו כי מחירה חמש מאות שקל, ושמחתו בה גדולה, כי ברוב עמל ויגיעה השיגוה עבורו, כי הכתונת הזו טובה מאד בעבודה ואריגתה מעשה ידי אומן נפלא, וסגולותיה גם כן גדולות וטובות מאד, כי בשאת אותה על בשרנו, תנגב הזיעה והזוהמה מן העור, ותשמור חום הגוף ותחזק הלב וכדומה, ולכל בשרו מרפא היא.

ויאמר הסוחר הקטן: אם כן אפוא לפי דבריך, אבקשך להשתדל ולקנותה במחירה גם למעני, כי אני ידוע חולי ולבי חלש מאד, וכבר שאלתי ברופאים רבים והוצאתי כסף רב על רפואות ולא הועילו לי, ואם אשיג את הכתונת הזאת לא אצטרך עוד לכל דבר. וימלא הסוחר בקשתו, ולתקופת הימים שלח אליו כתונת כזאת לביתו בעירו הקטנה.

ויהי מימים, כבואו שנית אל העיר הגדולה, שאל אותו הסוחר על מצב בריאותו, והאם הועילה לו הכתונת. ויענהו הסוחר: באמת נפלאה היא בעיני, כי לא הועילה הכתונת מאומה ומצב בריאותי כבראשונה, ויחקרהו הסוחר על הנהגתו בביתו, ועל דבר הניקיון בחדריו, ואיפה הוא מחזיק את הכתונת בפשטו אותה. אז סיפר לו הסוחר הקטן ממצב ביתו כמו שהוא בעיר קטנה, ויאמר הנה ביתי קטן מאד בעל חדר אחד, שם התנור והכיריים, ושם משכן בני הקטנים אשר לא אוכל להיזהר בנקיותם, ורצפת הבית וקירותיו מלאים תמיד לחלוחית ורפש, ופעמיים ביום תבוא גם פרתי הביתה לאכול את אבוסה ותטנף לפעמים גם כן, וכן תחת התנור לול התרנגולים הממלאים את הבית וכל כליו בטינופם, ועל התנור אני מייבש את העצים הלחים וכדומה.

וישחק הסוחר, ויניע בראשו על הנהגתו הפחותה והרעה ויאמר: ואיך תוכל הכתונת להועיל לך, אחרי שאתה בפועל ידך תביא עליך כל חולי וכל מדוה, שומר נפשו ירחק מהנהגה רעה כזאת, וישגיח על ניקיון ביתו שלא יבא בה כל טינוף וכל ריח בהמה, וכן חום והבל התנור וריח

העצים הלחים וכדומה, הכל ירחיק בתכלית הריחוק, ואז תוכל הכתונת להועיל להגן מן האבק הדק או מן האויר הלח בחוץ בעת הגשמים, וכן מזיעת הבשר וכדומה, אבל אתה, מה בינך לבהמה כי אתה דר ואוכל ושותה עמה יחד, והנך מגועל ברפש ושיט, לדברים אלה לא תוכל הכתונת להועיל כלום.

הנמשל מובן מאליו - לענין הציצית ותועלתה. כי באמת, צריך מקודם לעסוק בתורה ובמצות העבודה ובתפילה בכל פרטיהן, ולנקות את בית חומרינו מכל סיג וחלאה, ואז יוכלו הציציות להועיל לנו לזכור ולחזק ליבנו יותר לעבודתו. וזהו שכתב: "דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית", שישתכלו על עצמם, "על כנפי בגדיהם לדורותם", כמו שהקדמנו, שישתכל על הילוך ותנועת גופו, בגד הנשמה, שהוא עפר ואפר.

וזהו 'לדורותם', כי הנשמה יש לה קיום בעצם, אך הגוף הכלה ונפסד אין לו בעצם אלא במין, כי יעמיד דורות בחייו ויוליד בנים שישארו אחרי מותו, וזהו על כנפי בגדיהם, תנועת הגוף שאין לו כל קיום, בלתי אם זה שמעמיד דורות, והבן. וזה כנגד מה ששנה במשנה (אבות ג, א) דע מאין באת, מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך, שהגוף מצד תולדתו אין לו כל חיות, והוא אך פגר מובס, מעלה בַּאֲשָׁה בחייו ובמותו. (מילי דאבות לר"י מוואלאז'ין פ"ג משנה א' דרך ב').

מוסרי הציצית

כתיב: "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" (במדבר טו, לח), רוצה לומר, שעל הסתכלות ענין תנועת הגוף - יתן פתיל תכלת. ואמרו רז"ל (סוטה יז.) תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד. רוצה לומר, כמו שישפיל את גופו בראותו הילוך תנועותיו ועניניו מטיפה סרוחה, כן יעלה מעלה מעלה את נשמתו ויגבירנה על תאוות גופו עד שתשוב אל המקום אשר ממנו חוצבה בטהרה. וזה הרמוז בצבע התכלת הדומה לכסא הכבוד, והבן.

"והיה לכם לציצית" - הבטחה היא זאת, שבאמת יהיה הציצית לכם להסתכלות שתוכל להועיל לכם, אבל בתנאי - 'וראיתם אותו', רומז להקב"ה, שיראו בכוונתם לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים, והוסיף לבאר תנאי כפול: 'וזכרתם את כל מצות ה', אם תשימו לב לזכור את כולם על ידי הלימוד, ואחר כך, ועשיתם אותם, אז אבטיח אתכם שיועילו לכם הציצית.

"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" - כמעשה באותו אדם שבאו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו והצילוהו מן החטא. כי החכם עיניו בראשו להסתכל בדברים אלו ולהוסיף

בקדושה, עד כי 'והייתם קדושים לאלהיכם' ללמוד מדרכיו ומדותיו, כמו שכתוב למעלה. אבל אנחנו בעוונותינו הרבים, היצר הרע מלא בכל חדרי בית חומרנו בדבור במחשבה ובמעשה, בלב בפה ובידיים, כמו האיש הכפרי שביתו משכן הבהמה והתרנגולים, כן דירתנו אולי ח"ו מקום מושב לצים, ואכילתנו בתאוה נפרזה זולל וסוכא, עינינו צופיות ח"ו בדברים האסורים, רצוננו כרצון הבהמה לדברים בהמיים, ואולי לזה כווננו חז"ל (פסחים קיח.) 'אתה וחמור תאכלו באבוס אחד'. לבנו בוער באש תאוות היצר, והוא מבשל בתוכו כל דברים רעים רח"ל, ונעשה כל גופו משכן ומזבח לסט"א ח"ו, ואיך ילבש כתונת בד קודש? ומה תועיל הציצית לגוף נגוף מדוכא בעון ומעונה בתאוות כזה? אי לזאת, כפלה התורה באזהרה מכופלת, "וראיתם אותו" את הקב"ה כנ"ל, "וזכרתם את כל מצות ה'", ואז - "והיה לכם לציצית", ולהסתכלות המצלת את האדם מן העברה. (מוסר חכמים).

עדותה של הטלית

בספר 'מצבת קודש' (לבוש תרכ"ג, ח"ב סי' מח) הובאו "מעשים נפלאים מאת רבנו הגאון בעל סורי זהב, אשר נכתב בפנקס של החבורה קדושה, אשר היה מונח תחת יד א"א הגאון הקדוש מוה"ר נפתלי הירץ שהיה אב"ד ומ"ץ דק"ק פה תו"ה (תוך העיר)".

בין היתר, מסופר שם בפנקס הח"ק: רבנו הגאון בעל טו"ז הלך בטלית של מצוה קרוע מאוד, והיה ישן נושן מכמה שנים אשר נתעטף בהטלית הנ"ל, וכאשר ראו הנשים מפה קהילתנו את רבנו הגאון עומד להתפלל בטלית קרוע וישן - התנדבו ליתן לו טלית חדש, וקנו לו טלית מהודרת ויפה, והביאו את הטלית הנ"ל לרבנו, וכאשר ראה את הטלית החדשה, אמר להנשים תשואת חן לכם על נדבת לבכם היקר, רק אין אני רוצה להתעטף בטלית חדשה, כי הטלית הישנה תעיד לי בעולם הבא כי לא היתה לי מחשבה זרה בתפלת שמונה עשרה, וזה דבר גדול לפני גאון כמוהו, עכ"ל. זכותו יעמוד לנו ולכל ישראל אמן.

החזיק בציצית ונפל פחד הרב על השר

מסופר שבעיר טומשאב-לובלין רצה הפולקובניק (שר העיר) לבטל טבילת מצוה, והלך למקוה עם אשתו ובניו בזמן שצריכים לטבול שם, ונעשה רעש גדול בעיר על מעשה זה, בטומשאב היה דר אז הרה"ק ר' יוסיילי זצ"ל, [שהיה מתלמידי החוזה מלובלין, אבי דודו של הרה"צ יהושעל"ע מטומשאב] ובאו אליו ראשי הקהלה לספר לו את המעשה הזה, ורבינו השיב להם שהוא יבטל זאת, לפנות ערב, בזמן שהשר וכל בני ביתו התרחצו במקוה, בא הרב וזרק

אבן דרך החלון, והאבן פגע באשת השר, השר התרגו ואמר שיודיעו לו מי זרק את האבן והוא יהרוג את הזורק, ואם לא יאמרו לו מי זרק את האבן יהרוג את כל היהודים מהעיר. האנשים הלכו לרבינו לשאול מה לעשות, אמר להם שעבור טהרה צריך מסירות נפש, ועל כן יאמרו להשר שהוא הזורק, ובא השר בחמה וחרבו שלופה בידו לבית רבינו להורגו, ולקח רבינו את הציצית בידו ואמר יש לי ציצית כשרים ואין לי פחד ממך, ונפל פחד על השר והלך לביתו ולא יסף עוד לבוא למקוה. (אוצרות אוצר ר' צבי חלק ח' אות ו').

הטלית גועה בכי

מסופר על ה'מגיד מקלם' שהזדמן להיות במעון הקיץ בברלין הסמוכה לעיר ריגה, ושם היו מתכנסים רבבות מכל רחבי רוסיה, ובפרט מהעיר ריגה הסמוכה, והיו נהנים שם מן המעיינות והמרחצאות ועוד. בשבת, הלך המגיד להתפלל בבית הכנסת, וראה שיש מבני ריגה שאין להם טלית בתפילה, היות והתרשלו להביא הטלית עמם.

עלה המגיד על הבימה ואמר: רבותי! אספר לכם מעשה מוזעזע, פעם אחת בימות הקיץ הייתי בריגה, נכנסתי לאיזה בית לראות את הבעלים, וראיתי שאין איש בבית והבית ריק. נכנסתי ואני שומע בכיות תמרורים מאחד החדרים, נכנסתי לשם, וראיתי שאין איש, ורק שקית וטלית נמצאים בה, והטלית גועה בכי. שאלתי אותה: טלית טלית! למה את בוכה? ענתה ואמרה: איך לא אבכה, אם בעל הבית לקח עמו את כל הכסף וזהב וחמודות שהיה לו, ורק אותי השאיר פה לבדי?! ניחמתי אותה ואמרתי לה: מספיק לבכות! יבא יום ובעל הבית יצא לדרך רחוקה, ויניח את כל הכסף וזהב וחמודות, ויקח רק אותך עמו...

הציצית שהצילה

מסופר בספר 'מעשה איש' (ח"ו עמ' כג) בשמו של רבי יעקב פלינט: מידי פעם היה החזון איש אומר לאבי: תביא את הילדים! והקושי בהתארגנות העניין, מנע ממנו תמיד לקיים את הבקשה.

ביום רביעי האחרון לחיי מרן החזון איש, אמר לאבי ר' מרדכי: תביא את הילדים! אתה נוסע עכשיו ומביאם אלי! לשמע בקשה ברורה זו, לקח אבי ז"ל מוגנית נסע לתל אביב ולקח אותנו. אנחנו מצדנו הסכמנו לבוא, בתנאי אחד. באותו יום, קנה לנו אבא 'קורקינט' חדש, והסכמנו לבוא רק עם הקורקינט.

הגענו לחזו"א, נכנסנו לחדרו, החזו"א שכב על מיטת סוכנות בהסבה ימנית, וביקש מאבי שיסייע לו לקום, והתיישב על הכסא כשאני ואחי התאום מסביב עם הקורקינטים. אבי ניסה להרגיע אותנו עם הקורקינטים, אך החזו"א אמר לו: הנח להם! הוא שוחח עם אבי, ושאלו מי הגדול בינינו, והניח אותי על ברכיו בצד ימין ואת אחי על ברכיו בצד שמאל, ובירכנו. לפני שירדנו מברכיו, פנה לאחי הקטן ושאלו בלשון הקודש: אתה יודע מה זה ציצית? אחי לא תפס מה אומר החזו"א, ואבי הוציא מבגדיו את ציציותיו והראה לו: זה זה! ואז אמר החזו"א: אני רוצה שכל החיים שלך תלך עם ציצית. אבי ז"ל ניסה לשאלו כמה פעמים: ומה עם בני הראשון? אך הוא לא ענה.

מעניין, כי שנים אח"כ במלחמת יום הכיפורים, שירת אחי בצפון במוצב הנקרא '120', בנו אותו תוך כדי המלחמה. והנה, באחד הימים אמרו לאחי להיות בתצפית, הוא ישב בעמדה וקרא עיתון, והניח את הנשק בצד על דופן העמדה. לפתע הציציות הסתבכו עם הרובה, והרובה נפל. אחי התכופף להרימו, ובדיוק באותה שניה לפתע פתאום פגע טיל בעמדה, באופן שהיה ברור לחלוטין שאם אחי היה יושב על הכסא בתנוחה רגילה באותו רגע - האירוע היה יכול להסתיים באסון גדול רח"ל, וכך הוא רק נפצע קל בידו ובכתפו.

הציצית שריפאתה חולים

מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א מספר מה ששמע מסבו הגאון רבי אריה ליון זצ"ל, על יהודי שמסר את נפשו למען אחיו, באחד מהתוועדויות שזכינו להתוועד עם הגה"צ רבי אריה ליון, שמעתי אותו אומר כך: אחת ממצוות התורה היא מצות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). וזכיתי להכיר יהודים שקיימו מצוה זו בכל כחם, והיו מוכנים למסור את גופם וממונם בעד הזולת. אבל, כיום אני יודע שיש מציאות שבה אדם מוסר עבור אחיו גם את כל העולם הבא שלו, וזו היא מסירות הנפש האמיתית.

ואספר לכם: המעשה התרחש אצל שני האחים הצדיקים, מתלמידי הגר"א, רבי משה אשכנזי ואחיו רבי יצחק. במשך כל ימות השנה היה רבי משה נודד בעיירות, ומלמד תורה את ילדיהם של היהודים, ומוצא פרנסתו בדוחק רב.

בנדודיו אלה היה רבי משה עוסק בצנעא בתורתו ובתפילותיו, וחוזר לביתו רק בשלשת הרגלים, כשעמו צרור קטן של מעות, להחיות את בני המשפחה. כמנהג חסידי הדור ההוא, שכל

אחד חיפש מצוה אחת שעליה מסר את נפשו, היה אותו צדיק מקפיד ביותר על מצות ציצית, ומנהגו היה - שלא לזוז ד' אמות בלא ציצית.

בחודש ניסן אחד, כאשר שב לביתו, לאחר שנעדר ממנו כמה חדשים ואתו צרור כספו שנועד לקניית צרכי חג הפסח הממשמש ובא, עשה דרכו בעגלה שהיתה נהוגה בידי עגלון פשוט. באחד מקטעי הדרך, ירד רבי משה מן העגלה, וניגש לאחד הסלעים שהיו על אם הדרך, מרחק ניכר מן הדרך הסלולה... בבואו לשוב אל העגלה, נאחזה ציציתו בסלע וניתקה כנף אחת מן הארבע כנפות.

כיון שהקפיד לא לזוז ארבע אמות בלא ציצית, נשאר רבי משה עומד כמסמר נטוע, ולא אז ממקומו.

הוא קורא אל העגלון מרחוק, ומבקש ממנו שיביא לו ציצית מן העיר הסמוכה. העגלון, שידע על הקפדתו הגדולה במצות ציצית של חסיד זה, הסכים לכך בתנאי שיקבל מרבי משה כתמורה את כל צרור הכסף שבידו. ללא היסוס נטל רבי משה אשכנזי את הכסף שהכין במשך כל החורף, ומסרו לעגלון. על מנת שיביא לו ציצית, טרף החסיד את נפשו, ואת נפש בני משפחתו, בכפו, ובלבד שלא יפגע בקוצו של יו"ד במנהג שקיבל על עצמו.

זמה קרה לבסוף? העגלון ההוא היה אדם רע לב ואכזר מאין כמוהו, הוא לקח את הכסף, ונסע ולא חזר. רבי משה נשאר עתה ערום מכל, גם בלי ציצית, וגם בלי כסף. במשך למעלה מעשרים וארבע שעות תמימות נותר החסיד לעמוד במקומו, ולא אז, עד שריחם עליו אחד מן העוברים והשבים והביא לו בהשאלה ציצית כדי שיוכל לשוב לביתו.

לימים, המשיך רבי אריה לספר, חלה אחיו של רבי משה, הלא הוא רבי יצחק אשכנזי, שהיה נערץ על כל בני ליטא (יש אומרים שהוא מחבר הספר הנורא 'ברית עולם' המכאיר את סוד כ"ב אותיות התורה). והרופאים אמרו נושא לחייו.

שלחו בני הבית לקרוא לאחיו רבי משה מן העיירות שבהן נדד, כדי שיבקש רחמים על אחיו. ידוע היה רבי משה גם בכח תפילותיו, ולכן תלו בו תקוות מרובות.

כשהגיע רבי משה לבית אחיו, נכנס אל החדר שבו שכב החולה, וביקש מכל הנוכחים לצאת משם. אבל כיון שהדלתות של פעם לא היו חסומות באופן הרמטי, הצליחו כמה מבני המשפחה לצפות בין חורי הדלת במעשיו של רבי משה.

והנה הם רואים שרבי משה פושט את הציצית מעל גופו, מניחה על מיטת החולה, פונה אל הקב"ה ואומר: 'רבנו של עולם, מצוה אחת יש לי שהחזקתי בה בכל כוחותי, וציצית שמה, הריני מוותר על כל שכרי בעולם הבא בעד מצוה זו, ובלבד שזכותה של המצוה תעמוד לו, לאחי החולה ויקום מחוליו'.

כך עמד רבי משה והתפלל, בבכי ובתחנונים, ובני הבית נסערים לנפשם לראותו מוסר את כל עולמו לרפואת אחיו הצדיק.

בתוך זמן קצר עמד רבי יצחק מחוליו, ולפליאת כל רופאיו הבריא לחלוטין, והיה כאחד האדם. סיים רבי אריה ואמר: מסיפור זה למדתי שישנה מציאות שבה אדם מוסר עבור אחיו גם את כל העולם הבא שלו, וזוהי מסירות הנפש האמיתית. (ברכי נפשי, ויקרא עמוד רנו. דרשו).

הציצית בצבא איראן

עוד סיפר אחד היהודים שזכה לעלות לארץ מאירן: לפני שנים רבות כשהוא היה בחור צעיר, הוא גויס לצבא האיראני ונשלח למלחמה נגד עיראק, המלחמה היתה קשה מאד, רוב החיילים שנלחמו נהרגו. יום אחד, הוא נשלח עם קבוצת חיילים למקום מסוכן ביותר, היה שם קרב קשה, וכל החיילים שהיו אתו נהרגו, ורק הוא חזר חי למקומו.

המפקד שראה אותו ושמע שרק הוא חזר חי, חשד בו שהוא מרגל לטובת עירק, והעמיד אותו למשפט.

בעת המשפט, לאחר שהתבקש לומר דבר מה להגנתו, הוריד החייל את חולצתו והראה להם את הציצית שהוא לובש, תוך שהוא מסביר כי הוא יהודי וליהודי יש מצות ציצית, השומרת עליו מכל הסכנות. המפקד קיבל את דבריו ומיד שחרר אותו.

הציצית שהציתה את הניצוץ היהודי

מסופר על האדמו"ר רבי יהושע מבעלזא זצ"ל, שפעם אחת נכנס אליו יהודי שניכר על פניו עצב עמוק. סיפר אותו האיש לרב כי בנו יחידו יצא לתרבות רעה, וכעת הוא מתכוון להתחתן עם אישה גויה. האב סיפר לרב כי ניסה לדבר על לב הבן אך ללא הועיל, וכעת הוא חושב להשליך אותו מביתו, ובא לקבל עצה מהרב אם יהיה נכון לעשות כן. הרב ענה לו, כי זה לא יהיה מעשה נכון להרחיקו מביתו, אלא להיפך, עליו לקרב את בנו מבלי לדבר עמו על העניין הזה בכלל, רק שישתדל לשכנע את בנו לבוא אתו אל הרב.

שב האיש אל עירו, ומעתה שינה את יחסו לבנו לטובה, הראה לו חיבה יתרה, ולא דיבר איתו מאומה על החתונה. באחד הימים פנה האב אל הבן ואמר לו: האם ברצונך לנסוע איתי אל האדמו"ר מבעלזא?

הבן אשר הכיר טובה לאביו על כל מה שעשה בעבורו, החליט לגרום לו קורת רוח, והצטרף לנסיעה. במהלך הנסיעה שוחחו האב ובנו על נושאים רבים ובין היתר הזכיר האב את עניין החתונה, בזה הרגע לבשו פני הבן ארשת של נחישות, והוא אמר חד משמעית: "בעניין זה לא אשנה את דעתי! ואיש בעולם לא יצליח להשפיע עלי לשנות את דעתי. וגם הרבי שלך לא יצליח בכך!!!"

"ומה לגבי המשפחה של אותה בחורה?" שאל האב את בנו "האינך חושש להתחבר עם אנשים כאלו?"

"מה יש לי לחשוש?" שאל הבן "הרי פגשתי אותם והם נראים לי אנשים הגונים, טובים ומכובדים".

בהגיעם לעיירה בעלזא נכנסו שניהם אצל הרבי, והרבי פתח בשיחה לבבית עם הבן, עד שחש כי הבן רוחש לו אמון. אז הוציא הרבי טלית קטן, הגישה אל הבן ואמר לו: "לבוש אותה מתחת לבגדיך, הלא אתה עתיד להימצא בקרב הגויים וזה מקום סכנה, לכן כדאי לך ללבוש את הטלית לצורך שמירה".

הבן שחש אמון ברב, ושמח כי הרבי אינו מנסה להשפיע עליו לכל יינשא לנוכריה, הסכים ללבוש את הטלית.

זמן קצר לאחר ששבו האב ובנו מנסיעתם לבעלזא, הגיע מועד נישואיו של הבן. בליל החתונה ישב החתן בראש השולחן והשתכר כחבריו הגויים, כטוב לכו ביין, חש הבן החתן בחום רב, והסיר את הז'קט והעניבה מעליו, אך למרות זאת המשיך האלכוהול להציף אותו בחום, לפיכך ניסה להשתחרר מעוד בגד ומעוד מלבוש עד אשר נגלה לעיניו כל קהל הנוכחים בגד מוזר - טלית קטן בצבע לבן. מיד קרא אחד הנוכחים בתדהמה: "הביטו, זהו בגד של יהודי! החתן לובש בגד של יהודים! החתן הוא יהודי!!!" כשראו זאת שאר הנוכחים התנפלו על החתן והפליאו בו את מכותיהם, מכות קשות ומכאיבות ספג החתן, ולבסוף נאלץ לנוס על נפשו כל עוד רוחו בו. כך החתן נוכח לגלות את מידתם האמיתית של חותניו, והנישואים בוטלו והכול בזכות מצוות הציצית.

הציצית שהקימה מוסד

סיפור מרגש נוסף היה עם רבי משה פרדו מייסד מוסדות אור החיים בבני ברק. הרב פרדו הגיע לקליפורניה כדי לאסוף כספים למען המוסדות, ופתאום הרגיש חולשה גדולה, רק נכנס לבית שבו התארח ונפל על המיטה. בעל הבית מיהר להזעיק עזרה, וקרא לרופא מקומי. הרב התעצב אל לבו, הוא נסע כ"כ הרבה שעות, תכנן להיפגש עם נדיבים, ועכשיו הוא נאלץ לבזבז את זמנו בבתי חולים. אמנם, הוא קיווה שיחלים מהר, ויחזור לביתו בהקדם.

הרופא שהגיע לטפל בו היה יהודי, אך לא ראו עליו שום סימן יהודי. הוא גדל ביישוב קטן ונידח, ולא הכיר יהודים אחרים ולא ידע יהדות מהי. כשראה את הרב פרדו הוא התרגש מאד, רב יהודי... וכשבדק אותו, ביקש מהרב שיוריד את החולצה. כשהוריד הרב את החולצה, ראה לפתע הרופא כי הרב לבוש בבגד משונה, הוא שמע מהרב כי בגד זה הינו בגד הציצית אותה לובשים היהודים בגלל ציווי השי"ת, והתפלא לשמוע כי עד היום ישנם יהודים השומרים מצוה שכזו...

לפליאתו, אמר הרב, כי לא רק בארץ ישראל ישנם יהודים עם ציצית, גם בארצות הברית יש קהילות גדולות ומפוארות, ויהודים רבים שלא מסתובכים בלי ציצית. הרופא היה נרגש מאד. הרב סיפר לו על עיסוקיו, על המפעל הגדול שיש לו, שבו כאלף בנות שכולם בס"ד בבוא העת יתחתנו עם אנשים שמניחים תפילין ולובשים ציצית. הרופא היה המום ומבולבל, בשומעו שיש כאלה המקפידים גם היום על מצות תפילין. הוא חשב שהיהדות נגמרה. הרב פרדו מיד הבין שכדאי לקרבו, והציע לו על אתר להניח תפילין. הרופא בהתרגשות גדולה הניח תפילין וקרא קריאת שמע.

חשב הרב פרדו בליבו, כי אפילו שלבסוף לא הצליח לאסוף כסף עבור מוסדותיו, עדיין הכל היה שווה כדי להגיע למקום כ"כ מרוחק בשביל שיהודי יניח תפילין... ואת הכסף הקב"ה יסדר לו בפעם אחרת.

אחרי תקופה ארוכה, התקשר אדם זר למשרד המוסדות, וביקש לבקר במוסד. הרב פרדו לא ידע במי מדובר, אך בכל זאת הזמינו בשמחה. עת הפגישה הגיעה, ומי מופיע? הרופא בכבודו ובעצמו. הם התרגשו להיפגש, והרופא ביקש לראות את מוסדותיו, האם באמת הדבר נכון שלומדות אלף בנות במוסד זה? הם עברו מבנין לבנין ומכיתה לכיתה, והרופא ראה והתרגש מאוד.

בסיום הסיור פנו הם למשרד, ואז אמר הרופא: "תראה, כסף יש לי המון, משפחה אין לי בכלל... כשסיפרת לי על המוסד שבו אלף תלמידות, חשבתי שזו גוזמה. רציתי לבוא לבדוק, ואם זה נכון, לתת לך את כל הירושה שלי לאחר מותי..." הרופא מיד ביקש לקרוא לעורך דין, ובמקום חתם שכל כספו יינתן למוסדות אור החיים. והכל בזכותה של הציצית.

הציצית שמנעה את הטיפול המסוכן

עוד מספר הגאון רבי יצחק זילברשטיין: מעשה בבחור שחלה במחלה הקשה, הבחור למד באחת הישיבות הקדושות, והתייסר בייסורים נוראים, ולאחרונה החל לקבל טיפולים כימותרפיים בבית החולים.

בבואו למחלקה, היה עליו ללבוש בגדים סטריליים, ולכן הוצרך להחליף את בגדיו בבגדים של בית החולים. הבחור החליף, אך מכיוון שבבית החולים אין ציצית, הוא הביא עמו ציצית מכובסת ונקייה, שתענה על הדרישות של בית החולים.

כאשר ראתה האחות את הציצית, היא לא הסכימה להכניסו לטיפול עם הציצית ודרשה שיוריד אותה, למרות שהבחור הסביר שזה נקי וסטרילי, לא היה עם מי לדבר, והיא התעקשה שכך לא תכניס אותו לטיפול. אך הבחור הצדיק עמד על שלו ולא רצה להוריד את הארבע כנפות. הוא ישב בחוץ והמתין.

כעבור שלוש שעות (!!!) עבר במקום אחד מבכירי הרופאים, והתעניין מה הבחור עושה בחוץ. שטח הבחור את הבעיה בפני הרופא, שמע זאת הרופא ונכנס לחדר הטיפולים. לאחר שעה קלה יצא נרגש כולו ונסער. שאלו הבחור על מה הוא כ"כ נרגש? ענה הרופא, שדבר ראשון יכנס לקבל את הטיפול עם הציצית, ורק אחר כך הוא יספר לו.

כשנגמר הטיפול הקשה, ניגש הרופא לבחור, וכשדמעות בעיניו החל לספר: אני יהודי שאינו שומר תורה ומצוות לעת עתה, אבל הפעם זכיתי לראות כיצד הקב"ה שומר על מי שעושה את רצונו. כשנכנסתי לחדר לומר לאחות שאין בעיה עם הציצית שלך, רציתי לדעת איזה טיפול אתה מקבל, ולא האמנתי לראות שהאחות התכוונה לבצע בטעות טיפול שלא מתאים לך, טיפול שללא ספק היה לדרדר את מצבך עד מוות חלילה. הרופא הוסיף ואמר שהאחות לא עשתה זאת בכוונה, אבל אם לא היית מתעקש ועומד על רצונך ללבוש את הציצית, מי יודע באיזה מצב היית עכשיו?! ורק בזכות שסירבת לקבל את הטיפול בלי הציצית - נמנע ממך אסון גדול.

וְנָתַנּוּ עַל צִיצֵת הַכֹּהֵן פֶּתִיל תְּכֵלֶת" (טו, לח).

הפרשיה שהסעירה את יהדות פולין

לפי הידוע לנו, האחרונים שהשתמשו בתכלת - היו האמוראים, אשר בזמנם היה עדיין ה'חלזון' מצוי, אך בימי רבינא, אחרון האמוראים שנפטר בשנת ד' אלפים רל"ד, הוא נגזר. לאחר שנים רבות, קם האדמו"ר מראדזין וטען כי גילה את אותו החלזון, ומשכך חובה להטיל תכלת זו בציצית הכנף. אכן, כל גדולי דורו שנדרשו לבירור הענין, ובראשם הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור, לא קבלו את דעתו, ושללו הפקת תכלת זו מכל וכל.

הגרי"ז מבריסק נדרש פעם לביאור סיבת התנגדות זו, ולמה שלא נקבלו לפחות בבחינת 'אם לא יועיל - לא יזיק', וכך אמר: בתורה נאמר (דברים לב, ז): "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", וביאר "הבית הלוי", שסופו של הפסוק "זקניך ויאמרו לך", מדבר לענין קבלת התורה הנמסרת מדור לדור, ואילו "שאל אביך ויגדך" שבראשיתו, מכוין לדברים התלויים במציאות, שכן בלא מסורת אי אפשר להתיר אפילו שור, בטענה כי הוא השור האמור בתורה, אף אם כל הסימנים הידועים מצויים בו. משכך, איננו יכולים להחליט כי החלזון הנמצא על ידי הראדזינר, הוא אכן מקור התכלת האמור בתורה.

מלבד זאת, כבר אמר הגר"א מוילנא, לדייק מכך שתיבת 'לדורותם' אמורה בפסוק בין מצות ציצית לבין התכלת, ללמד באה שרק המצוה גופא, דהיינו החושי לבן, נאמרה לדורות, אבל לא חוט התכלת אשר נגזר ואיננו. (מוסר חכמים).

התכלת מזכיר את הקב"ה

אמרו חכמים (במדב"ר שלח ז): אמר רבי מאיר, מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? שהתכלת דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד. שנאמר (שמות כד, י): ויראו את אלהי ישראל וגו'.

ויש להבין, האם כך הוא באמת, שכל אדם הרואה את הים נזכר בבורא עולם ובכל המצוות? והנה, המגיד מדובנא שאל שאלה דומה על הפסוק (עמוס ג, ו): "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו", ואנו רואים שהעם לא נחרד כלל. ותירץ על פי משל, לעני שהזמן לביתו של ידידו העשיר, העשיר ישב על כסא מפואר ובצדו כפתור, על כל לחיצה של העשיר - הגיעו משרתים ובידיהם מגשים עמוסים באוכל וכל טוב, השתומם העני מאד, והחליט עם אשתו

להתאמץ להשיג כסא מפואר עם כפתור פלא שזוה, אגרו כסף וקנו את הכסא, אך לתדהמתם כאשר לחצו על הכפתור - לא אירע דבר.

אמר להם החכם: כלום רוצים אתם להידמות לאותו עשיר שיש ביכולתו להחזיק משרתים רבים וכל טוב הארץ, ולכן על כל לחיצה המשרתים מביאים מגשים עמוסים. אך אתם, אין בבתים מאומה, ומה יועיל הכפתור.

וזהו - "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו", המדובר באדם שטרוד ועסוק במצוות, אם הוא ירא שמים - די לו בתקיעת שופר כדי להזכירו להתכונן ליום הדין הקרב ובא, אבל לאנשים שאינם יראי שמים לא תועיל שום תקיעת שופר. וכן בציצית בני אדם שאינם יראי שמים, סגולת הציצית לא תועיל להזכיר להם את מצות ה'. (ילקוט חמישיא).

"וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' " (טו, לט).

רמזים בפסוק

כתב רבנו אפרים בספרו על התורה, וראיתם אותו וזכרתם, ס"ת מו"ם, והוא שם א' משמות ע"ב, והוא גימטריא אלהים, לומר לך, כל המעטף עצמו בציצית וקורא קריאת שמע - מקבל עליו מלכות שמים שלימה.

"וזכרתם את כל מצוות ה'" - ה' קשרים כנגד ה' חומשי תורה. משל למלך ששלח עבדו ומסר בידו כמה שליחויות, אמר העבד היאך אזכור כולם? קשר לו המלך קשר לכל שליחות באזורו, אמר לו: את הקשרים הללו תראה ובכך תזכור את שליחותך.

ל"ב חוטים - לרמז על האות הראשונה והאחרונה בספר תורה: ב' - בראשית ל' - לעיני כל ישראל. וח' חוטים וה' קשרים הרי י"ג, לרמז על י"ג מדות שהתורה נדרשת.

"וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (טו, לט).

שמירת העיניים

התורה אוסרת עלינו להסתכל במראות אסורות כדי שלא נסור אחרי המראות הללו ונכשל באיסורים חמורים יותר. האלשי"ך הקדוש כותב, שהטעם שכתוב קודם 'אחרי לבבכם' ורק אח"כ 'אחרי עיניכם', והרי קודם רואים ורק אח"כ הלב חומד? עונה האלשי"ך, שכאשר אדם רואה ראייה אסורה בפעם ראשונה אין לו ע"כ איסור כי הוא נאנס, הבעיה היא אם הוא חוזר שוב להסתכל, שאז זו ראייה אחרת תאוות הלב, וזו הראייה האסורה. וזו כוונת הפסוק: ולא

תתורו אחרי לבבכם, שאחרי הראיה הראשונה הלב חומד לראות ולהתבונן שוב, ואז האיסור הוא 'אחרי עיניכם', אמנם, מה שהעין ראתה לא בגלל הלב אלא בטעות, על כך אין טענה על האדם משום שהוא אנוס.

ומצינו, כי ביום הכי קדוש בשנה קוראים את פרשת עריות, ובגמרא (סנהדרין קז:): מסופר אודות אותו האיש יש"ו, שבתחילה היה תלמידו של רבי יהושע בן פרחיה, ובגלל חוסר שמירה על העיניים הוא הגיע לשפל הגדול אליו הגיע, ועונשו הוא שכל יום מבשלים אותו בסיר של צואה רותחת.

וידוע, שהחזו"א הורה למקורביו שזיהרו מלקחת בנים בני שנתיים ע"י אמם לים, כי יכול להיקלט במוחם מראות שיצוצו להם כשיגדלו, וזה עלול להפריע בלימוד התורה כשיגדלו.

מעשה נורא ברבי מתיא בן חרש

ב"ילקוט שמעוני" (פרשת ויחי רמז קס"א) איתא: מעשה ברבי מתיא בן חרש שהיה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה, והיה זיו פניו דומה לחמה וקלסתר פניו דומה למלאכי השרת, שמימיו לא נשא עיניו לאשה בעולם.

פעם אחת עבר השטן ונתקנא בו, אמר אפשר אדם כמו זה לא חטא? אמר לפני הקב"ה: רבונו של עולם, רבי מתיא בן חרש מהו לפניך? אמר לו צדיק גמור הוא. אמר לפניו תן לי רשות ואסיתנו, אמר לו אין את יכול לו. אעפ"כ, אמר לו: לך. נדמה לו כאשה יפה שלא היתה כדמותה מעולם מימות נעמה אחות תובל קין שטעו בה מלאכי השרת, שנאמר (בראשית ו, ב): "ויראו בני האלהים את בנות האדם". עמד לפניו, כיון שראה אותו הפך פניו לאחוריו, שוב בא לפניו ועמד לו על צד שמאלו, הפך פניו לצד ימין, והיה מתהפך לו מכל צד. אמר: מתיא אני שמא יתגבר עלי יצר הרע ויחטיאני. מה עשה אותו צדיק? קרא לאותו תלמיד שהיה משרת לפניו, ואמר לו לך והבא לי אש ומסמר, הביא לו מסמרין ונתנם בעיניו, כיון שראה השטן כך, נזדעזע ונפל לאחוריו.

באותה שעה, קרא הקב"ה לרפאל המלאך, אמר לו: לך ורפא את רבי מתיא בן חרש. בא ועמד לפניו. אמר לו: מי אתה, אמר לו: אני הוא רפאל המלאך ששלחני הקב"ה לרפאות את עיניך. אמר לו: הניחני, מה שהיה היה. חזר לפני הקב"ה ואמר לו רבש"ע, כך וכך אמר לי מתיא. אמר לו: לך ואמור לו, אני ערב שלא ישלוט בו יצר הרע. מיד ריפא אותו.

מכאן אמרו חכמים: כל מי שאינו מסתכל בנשים, ועל אחת כמה וכמה באשת חברו, אין יצר הרע שולט בו. עכ"ד המדרש.

ולפי"ז יש לפרש דברי הכתוב (שמות כז, כ): "ויקחו אליך שמן זית זך" - שתצוה אותם לעשות מצוה מן המובחר בהידור, ואם תאמר שהשמן יתקנא בהם להחטיאם, על זה אמר: "כתית" - שיכתת עצמו כמו רבי מתיא בן חרש שעשה כן, ולא יחשוש על מאור עיניו, כי הקב"ה יביא את המלאך רפאל שירפא אותם שוב. ואם תאמר לאו כל שעתא מתרחיש ניסא, על זה אמר: "להעלות נר תמיד" - שאני ערב שיהיה לכם מאור תמיד, וכפי שהובטח לרבי מתיא ששוב לא ישלוט בו יצר הרע.

ובאמת ידוע, כי האריז"ל אמר שרבי מתיא בן חרש היה גלגולו של פלטי בן ליש שאירס את מיכל בת שאול ונעץ חרב בינו לבינה ולא נגע בה שנים רבות (עי' סנהדרין דף יט:), אך מראייתה הוא נהנה, ובגלגול זה של רבי מתיא, תיקן את פגם הראייה. (כסף נבחר).

קדושתו של רבי עקיבא איגר

רבי עקיבא איגר היה ידוע בעוצם פרישותו ושמירתו על עינו הקדושות. סיפר הגרי"ז מברסק את הסיפור דלהלן:

החתם סופר היה נשוי בזיווג שני לבתו של רבי עקיבא איגר - מרת שרל ע"ה, שהעמידה וילדה להחתם סופר את כל יוצאי חלציו, והיא נפטרה בקיצור ימים ושנים בגיל 44 בלבד, והחתם סופר שחשש מהצער והיגון שיגרמו לאביה בהוודע לו מהסתלקותה, העלים הדבר מידיעתו, ואף את נישואיו בשלישית עם אלמנת הגאון רבי צבי הירש העליר - העלים מחותנו הגרעק"א.

בביקורי רבי עקיבא איגר אצל חתנו החתם סופר בפרשבורג, היתה בתו הרבנית שרל נוהגת לקבל פניו בהגיעו ושואלת בשלומו. עם פטירתה ונישואי החת"ס מחדש, חשש החת"ס על גודל הצער והתוגה שיגרמו לרבינו הגרעק"א בהוודע לו אודות פטירת בתו. ולכן הורה לאשתו שתנהג כדרך שעשתה זוגתו הקודמת, ותמתין למרן אצל מרכבתו כאשר יגיע, ותשאל בשלומו, ואין זה שקר בכך שתקרא לו: אבא, בהיות מרן אביהן של ישראל. וכן עשתה, והגרעק"א ברוב פרישותו וחסידותו לא הרגיש בדבר.

סגולות שמירת העיניים

המקפיד על שמירת עיניו כראוי, זוכה לראות ישועות בכל ענייניו. ומכלל הן אתה שומע לאו, רח"ל. על הפסוק בתהילים (תהלים קיט, לו): "העבר עיני מראות שוא בדרכיך חייני", אומר האבן עזרא, שע"י שאדם משתדל לשמור על העיניים, הוא רואה ישועות, ומועיל לו לרפואת החולה ולחיים ארוכים לו ולבני ביתו.

וב'שומר אמונים' כתב, כי אדם שנקלע לידי ניסיון לראות מראות אסורות והוא מתגבר, באותו הרגע הוא נהיה צדיק יסוד עולם, וזוכה האדם לקבל פני שכינה ותפילותיו עושות פירות.

המספריים שהצילו

וכמו שמסופר מעשה פלא שאירע בעיה"ק ירושלים לפני כמה וכמה שנים. נער קטן שיחק עם חבריו ושכניו ובתוך המשחק נתהדק חבל סביב צווארו וכמעט שנחנק ל"ע... ועד שהספיקו 'אנשי הצלה' לבוא לעזרתו כבר איבד הילד את הכרתו, ויבהילוהו לבית החולים בנסיון להציל את חייו, אכן, גדולי המומחים שבדקוהו אמרו בצער רב לאבי הילד ואמו כי קצרה ידם מלהושיע ואי אפשר להם להחזירו לאיתנו כך שכב הילד מחוסר הכרה במשך ימים מספר רח"ל.

ויהי אחר כמה ימים לפנות הבוקר נשמע צלצולי הטלפון שבביתם ב'קול רעש גדול', האב שנחרד לקול הטלפון הבוקע ועולה בשעה שכוז ענה מיד לטלפון, ומצד השני נשמע קולו של הרה"ג רבי דוד פרנקל זצ"ל (מבאי ביתו של החו"א זצ"ל) - ידידו של אבי הילד, שפתח לספר לו על חלומו אשר חלם בזה הלילה שהוא עולה השמימה והוא עומד בפני 'בית דין של מעלה', והנה הוא רואה שעל שולחנם נמצאת תיבה מלאה ב'פתקאות' שנכתב בהם 'שמות אנשים' החיים עדיין בזה העולם... וכל שם ושם נידון מה מעשיו בעולם, והאם הוא ראוי להישאר בין החיים או להיפך ח"ו... והנה... עלה פתקו של בנכם זה השוכב מחוסר הכרה, והחלו הדיינים לדון בדינו, הללו מימיניים בלימודי זכות עליו, והללו משמאילים ומצדדים להעלותו משיבה של מטה לישיבה של מעלה, ולפתע, עולה 'מספריים' צבועות בתכלת לפני הדיינים וחתך את פתקו של הילד וממילא 'נגמר הדין' וחיינו ניתנו לו במתנה, ואיקץ והנה חלום...

אחר רגעים ספורים - בעוד שקוע אבי הילד במחשבותיו על דבר החלום לדעת פתרונו מהו, שוב בוקע ועולה קול צלצול הטלפון, ומצד השני עומדים הרופאים השוהים בסמוך למיטת

בנו, הללו לא האריכו בדיבור אלא פקדו עליו לבוא במהירות לבית החולים יחד עם בני ביתו, ולא היה סיפק בידו לברר מה קרה, כי הרופאים כבר הניחו ועזבו את הטלפון בבהלה... וימהרו האב והאם לבית החולים ברוב חשש ובהלה כי לא ידעו מה ממתין להם שם... בהגיעם 'כמעט שלא פרחה נשמתם' בראותם 'תחיית המתים' כפשוטה, שבנם פקח את עיניו והחל מדבר מעט, גם ביקש קצת מים ומשקה, והיו הרופאים עומדים ממעל למיטת חוליו ומביטים בו בתמהון, ומשתהים לגודל הנס שאירע מתחת ידם.

אחר הדברים האלה, כשחזרו ההורים לביתם, סיפר האב לבני ביתו, על דבר החלום שחלם ר' דוד הנ"ל, והוסיף לומר שעד לרגע זה עדיין לא ירד לסוף דעתו ואינו מבין את פתרון החלום, לשמע דבריו נבהלה אשתו והחלה לספר, ביום האתמול הייתי מהלכת בשוק 'מחנה יהודה' לקנות מסוחרים הבדים מידה מסוימת של בד שהיתה חסרה לי, הביאני המוכר אל חדריו וניסיתי לחתוך את הבד כדי מידתו ולא עלה בידי לחתכו יפה, על כן ביקשתי מהמוכר שיחתוך בעדי, והוספתי לדקדק במעשי יותר מהרגלי ולא מסרתי את המספריים מידי לידו אלא הנחתים על השולחן כדי שהמוכר יקחנו משם - ואותם המספריים בצבע תכלת היו... באותה שעה צרפתי תפילה בלבי לפני הקב"ה הבוחן כליות ויודע כל תעלומות, שבשכר זה ישלח רפואה שלימה לבננו השוכב ללא הכרה, עתה ראיתי כי אכן שמע אלוקים לקול תפילתי כי אלו המספריים שעל ידם הוספתי בגדרי הקדושה עלו מן החנות לפני כסא הכבוד והם הם קרעו את רוע גזר דיננו, והחישו ישועה לבננו זה מעל לדרך הטבע.

סגולה לנחת מהילדים

רבי אורי מסטרעליסק בספר 'אמרי קדוש' כותב: 'השומר את עיניו, יחיו בניו ויגדלם ללא צער'. ה'**בבא** סאלי' היה אומר שהגיע לדרגותיו הקדושות עד שהיה דבר ה' בפיו, משום שהקפיד מאוד בשמירת העיניים.

ובספר 'כאיל תערוג' (גיליון 209 שלח תשע"ז) הביא, שפעם יהודי בכה לפני הגראי"ל שטיינמן שהוא לא מצליח בעסקים ובהכל הוא נכשל, ומה יעשה בשביל שיצליח. ואמר לו הרב שטיינמן: תקפיד על שמירת העיניים ומובטח לך הצלחה, וכך היה. מאז הוא התחיל להקפיד בשמירת העיניים, וההצלחה האירה לו פנים ללא גבול.

שמירת עיניים - סגולה לזיכרון

אמרו רבותינו ז"ל (עי' אמת ואמונה להרה"ק מקאצק עמ' כט) כי הטעם שסמך 'לא תתורו' ל'למען תזכרו', ללמד שאם אדם שומר עיניו מחיזו דהאי עלמא, ולא מסתכל במקום שלא הגון,

ומשפיל עיניו לארץ, עי"ז יזכור כל מה שילמוד. וזהו שסמך 'לא תתורו' ל'למען תזכרו'.

וּדְרָשׁוּ רבוּתֵינוּ ז"ל על הפסוק בתהלים (קטו, ה): עינים להם ולא יראו, שרוצה לומר, אם העיניים שלו הפקר לראות במקום שאין צורך או ח"ו איזה דבר איסור, וזהו "להם", כאילו שלו וברצונו להסתכל אנה ואנה, אז לא יראו בצאת נפשם את פני השכינה. ועל ידי שמירת העיניים, זוכה שישמור אות ברית קודש וזוכה לראות פני השכינה.

כבר הבאנו מה שאמר מו"ר מאור ישראל הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, כי זכה לזיכרון כה מופלא רק משום שכל ימי נעוריו ובחרותו נשמר מאוד בענייני קדושת ושמירת העיניים. וכמו כן אמר פעם במה זכה שכל בניו תלמידי חכמים, משום שהקפיד כל ימיו לא להביט במראה לא צנוע, ואף כשישב בבית דין כשעמדו מולו נשים שלא היו לבושות בצניעות, לא היה מביט אליהן, וכדי שלא תיפגענה, היה עושה עצמו ככותב את דבריהן, ובאמת היה מצייר לעצמו ציורים בעלמא. ובנותיו כששמעו זאת, אמרו שכעת נודע להן מה פשרם של הציורים שהיה מביא להן לעיתים מבית הדין...

מוסר על שמירת העיניים ממורנו ורבנו הגאון רבי יהודה מועלם זצוק"ל

א. כמה צריך להיזהר בעיניים שלא לראות דבר איסור, ובפרט כשהולכים בדרך, להיזהר לא להסתכל פה ושם. יש מעשה המובא ב'תשובות הגאונים' (שערי תשובה סי' קעה) על רב ששת ורב יוסף שהיו 'סגי-נהור', ולמה היו סגי נהור? כי הם היו מהתלמידים של רב, ובזמן שרב נפטר, התאספו כל תלמידיו לקחת כל אחד מדה טובה, שכן לעשות את כל מה שהיה עושה - לא היו יכולים, לכן חילקו את המידות שלו, כך שכל אחד ואחד יקח מדה אחת. רב יוסף ורב ששת אמרו, אנחנו ניקח מדה אחת שרב היה נזהר בה - שלא היה רואה חוץ לארבע אמות אלא רק תוך ארבע אמות, ואמרו זה לזה: ניקח את המעלה הזו, ונזהר שלא נסתכל עם העיניים חוץ לארבע אמות. לאחר זמן, ראו שהם לא יכולים לעמוד בזה, מה עשו? לקחו שיפודים והניחו על העיניים, וכך איבדו את הראיה שלהם בכדי שלא יעברו ח"ו על הגדר שקיבלו עליהם. ולכן רב ששת ורב יוסף היו סגי נהור, לפי שלא היו רוצים להסתכל מחוץ לד' אמותיהם.

ב. עוד דבר גדול יש שצריך להיזהר - בדרך כשבאים מהבית לשיבה וחוזרים מהשיבה לבית, יש הרבה דברים ותמונות שאסור להסתכל בהם, העיניים האלה כמה שווים!!

מעשה בחכם המקובל רבי אפרים הכהן ע"ה שבא ליישבה, והיה גר בשכונת בקעה ובא ברגל משם, ואמר שהוא קיים עכשיו בדרכו מאתיים מצוות, שהרי נאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ואנו מצווים לשמור על קדושת הראיה, וא"כ כשהייתי בדרך והזדמנו בערך מאתיים פעמים כל מיני הסתכלויות אסורות וזוהרתי ולא הסתכלתי לאותו צד, א"כ ע"י שמירת העיניים בכל הפעמים האלו זכיתי למאתיים מצוות.

תתבוננו במעשה הזה: וכי סבורים אתם שהוא בא להתפאר ולהשתבח על צדקתו וחסידותו, ודאי לא כן הוא, אלא אמר את זה לצורך לימוד - לדעת שאדם שהולך בדרך אסור לו ללכת ולהסתכל לכל צד אלא צריך לשמור על עיניו, אמנם לא נדרש מהאדם לעשות מעשים משונים וללכת ברחוב בעצימת עיניים, אבל צריך לדעת לא להביט לכל צד, אלא ללכת כדרכו ולסלק לצד כל מראה שאסור לראות, וכמו שראינו אצל רבי מתיא בן חרש שהפך עצמו לצד אחר כדי שלא ישל, ובזכות שזוהר בזה כ"כ כל ימיו זכה שזיו פניו היה דומה לחמה וקלסתר פניו למלאכי השרת.

ג. יוסף אמר לאשת פוטיפר (בראשית לט, ט): "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחסאתי לאלהים" - היתה לו ליוסף יראת שמים גדולה מאד, ולכן נקרא 'יוסף הצדיק'. וזה צדיק שהיה נוהר בעיניו ולא ראה שום דבר אסור, ולכן גם יוסף היה מוצא חן בעיני כולם. וכנגד זה שיוסף לא הסתכל בעיניים שלו - זכה למלוכה ועלה לגדולה, כיון שלא הסתכל. [וכמו שכתוב (בראשית מט, כב): "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין". ואומר רש"י: 'חנו נטוי על העין הרואה אותו'. וכתב האור החיים הקדוש: 'על אשר לא זנה אחרי עיניו' (ועי' במדבר רבה פרשה י"ג ז').].

וצריך האדם לשמור עצמו במחשבות טהורות, ולא יסתכל בתמונות שיביאוהו לחטא ולחשוב בנשים, ולא יקרא בספרים חיצוניים, ארבעה 'מראות נגעים' יש... כמה קשה...

ובאמת יש הבדל בין 'לראות' לבין 'להסתכל'. 'לראות' - זה לראות את הדרך שהולך בה, מה יכול לעשות, הוא ילך עם עיניים סגורות?! אבל 'להסתכל' - זה כשרואה דבר עבירה או רואה תמונה, עליו להיזהר שלא להסתכל ולהתבונן בתמונה הזאת, אלא מיד יעביר את עיניו ממנו.

ד. כתוב בפסוק (תהלים קיט, ס): "חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצוותיך". מה זה "חשתי ולא התמהמהתי" - לכאורה זה כפל לשון. אלא אומר רבינו משה אלשיך: "חשתי" - אני יוצא מהבית מהר ולא מחכה לשכב בבית או לשבת לאכול ולשתות - אלא "חשתי", והגם שיצאתי

מהבית מוקדם, עדיין "ולא התמהמהתי" - שגם כשאני בדרך אינני מתמהמה.. לראות איזו תמונה.. חלון ראוה.. איזה עתון.. ובמקום לעשות את הדרך ברבע שעה - עושה אותה בחצי שעה.. וזהו "חשתי", אבל "ולא התמהמהתי" - גם לא התעכבתי בדרך, אני הולך בדרך נכונה להגיע לישיבה מהר! וזהו "חשתי ולא התמהמהתי". (דרש יהודה).

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על שילוח המרגלים בימי יהושע, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על המרגלים ששלח משה.

תוכן ההפטר

הנביא יהושע שלח את פנחס וכלב לרגל את הארץ, ולראות אם האנשים מפחדים מישראל, הם התארחו בבית רחב שהיתה מוכרת מזון, נודע הדבר למלך יריחו ושלח שליחים לתופסם בבית רחב, היא לקחה את שני האנשים, והצפינה כל אחד במקום מיוחד שלא ירגישו בהם,

לחייילים היא אמרה שאכן באו אליה שני אנשים, אבל לא ידעה מאין המה, אך הם עזבו את העיר, ולכן יעצה להם לרדוף אחריהם, כי ישיגו אותם. הרודפים שמעו בקולה ויצאו לרדוף אחריהם, אחרי שסגרו את השער, כדי שלא יצאו מהעיר, במידה והם עדיין בתוכה.

לפני ששכבו המרגלים, עלתה אליהם לגג למקום מחבואם, וסיפרה להם שכל יושבי הארץ רועדים ומפחדים מישראל, כי שמעו מנפלאות ה' בקריעת ים סוף ומלחמת סיחון ועוג, וכולם יודעים שהארץ תינתן ביד ישראל, ולכן היא מבקשת שיעשו אתה חסד כפי שעשתה אתם בבואם לעיר, שיצילו אותה ואת משפחתה שלא ימותו.

המרגלים נשבעו לה על כך, ואח"כ היא הורידה אותם מחלון ביתה שהיה בקיר החומה, היא יעצה להם להתחבא בהר שלשה ימים, עד שהרודפים יתייאשו מלחפשם. לאחר שירדו המרגלים אמרו לה שהם נקיים מהשבועה שנשבעו לה להציל אותה ואנשי ביתה, כיון ששבועה זו היתה באונס, [אבל בכ"ז אמרו שמוכנים להשבע ולהציל אותה ואת אנשי ביתה בתנאים שיאמרו לה], והם הראו לה חבל אדום לקושרו בחלון ביתה להיכר, שישראל ידעו שזה ביתה ולא יכנסו להורגם, אך התנו אתה שני תנאים והם:

- א. שכל משפחתה תשאר בתוך הבית בשעת הכיבוש, כי מי שיצא וימות ע"י ישראל דמו בראשו, כי לא ידעו שהוא מבית רחב.
- ב. שתשמור את הסימן הזה של חוט השני בסוד, כי אם תגלה את הדבר, כולם יתלו חוט שני, וישראל לא ידעו היכן ביתה.

רחב הסכימה לשני התנאים, המרגלים עשו כדבריה והתחבאו בהר, אחרי כן באו ליהושע וסיפרו לו שהצליחו במשימתם, כי כל יושבי הארץ מפחדים מהם ומובטח להם שהארץ תינתן ביד ישראל.

יהושע פרק ב'

א. וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ [א] - בֶּן-נֹון מִיד לְאַחַר פְּטִירַת מֹשֶׁה רַבְּנוּ מִן-הַשְּׂפִימִים [ב] מִמְּקוֹם שִׁשְׁמוֹ "שִׁטִּים" שְׁהוּא בְּגִבּוֹל הָאָרֶץ שְׁנַיִם-אָנָשִׁים מִרְגָּלִים [ג] תַּרְשֵׁי בַסְּתֵר

עיונים והארות

כל חומר אחר הוא בעל חשיבות מסויימת בפני עצמו, ועל כן יש לו חשיבות לקבל טומאה מכל הצדדים; אבל חרס כשלעצמו הרי אינו אלא עפר ואין לו כל חשיבות וערך, פרט לזה שהוא עשוי לשמש בית קבול לדבר מה, ועל כן כל חשיבותו מצמצמת רק בתוכו... אותם המרגלים שנשלחו על ידי יהושע ליירחו, ידעו היטב מה עלה בסופם של המרגלים אשר שלח משה לתור את הארץ, מאחר שלא בטלו עצמם מפני משה ובקשו ללכת

א. וַיִּשְׁלַח יהושע - זה שאמר הכתוב אשתוללו אבירי לב, אלו משה ואהרן, ששלחו מרגלים ואמרו לשון הרע על הארץ, ולא היו יודעים מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו ידיהם, עמד כלב ושתק כל אותן האוכלוסין. אבל אלו ששלח יהושע, שנו רבותינו פנחס וכלב היו, והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן.

ב' בספר חידושי הרי"ם דהנה הלכה היא שאין כלי חרס מטמא אלא מתוכו ולא מבחוץ, שכן

שלחם, כי לא רצה שידעו כל ישראל שלא יפחדו (רד"ק), ומרגלים אלו ידעו לחפש מחשבות הבריות ולידע אם יש

פחד בלבם (מ"ד) **לֵאמֹר** וכה אמר להם **לְכוּ רְאוּ אֶת-הָאָרֶץ וְאֶת-יְרִיחוֹ** [ד]

וכך עשו **וַיֵּלְכוּ וַיָּבֵאוּ בֵּית-אִשָּׁה זֹנָה** מוכרת מזון (רש"י) **וַשְּׁמָה רָחַב** [ה]

עיונים והארות

ובמכוון הלכו לרחב שהיתה מזנה בשמה (תענית ה, ב) מכח קליפת שמ"ך, והם מכח שהיו טהורים לא נתפתו, ולא עוד אלא שגיירוה (זבחים קטז, ב).

ד. יריחו היתה בכלל ולמה יצאת, מלמד ששקולה כנגד כולם. כיוצא בדבר אתה אומר, וישלח אותם משה ואת פינחס, פינחס היה בכלל ולמה יצא, מלמד ששקול כנגד כולם (ספרי).

ה. מובא בספר מעם לועז: אמרו חז"ל: כי רחב היתה בת עשר כאשר יצאו ישראל ממצרים, וכל אותן הארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היתה זונה, וכל המלכים והשרים זנו עמה, כי היתה יפה ביותר, ונמנית בין ארבע נשים היפיות שהיו בעולם, והן שרה אמנו; רחב; אביגיל ואסתר. ואומר רבי יצחק (תענית ה): כל האומר "רחב" "רחב" - מידי נקרי, הכוונה, החושב על רחב הזונה מידי בא לידי קרי. אמר לו רב נחמן: אני אומר רחב ולא איכפת לי, אינו משפיע עלי כלל. אמר לו רבי יצחק: אמרתי דבר זה - באדם שידע אותה לפני זה, ומכירה ורואה אותה, אז המחשבה בה - מביאה אותו לידי קרי.

אולם עלינו לדעת, מדוע הכניסו המרגלים (כלב ופנחס) את עצמם בנסיון גדול כזה, כותב המלבי"ם "וז"ל: והיה בזה תחבולה כפולה: א) כדי שלא יכירום כי מבני ישראל המה, לכן באו בית אשה זונה, ונודע לתושבי כנען, כי ישראל עם שונא זמה הוא ולא יעלה על לבם, כי שלוחי

אחרי שכלם ורצונם הם - לפיכך שמו עצמם ככלי חרס, שאין להם כל חשיבות מצד עצמם, וכל ערכם אינו אלא בזה שהם משמשים בית קבול למשהו, כך ביטלו את רצונם ושכלם הם מפני רצונו ושכלו של משלחם, ומילאו רק אחרי פקודותיו של יהושע, ולכן הצליחו בשליחותם, (מעניה של תורה).

ב. מהו חרש לאמור, ר' יהודה אומר כלי נגרות היו בידם כנגרין, ר' נחמיה אומר עשו עצמם קדרין והיו צועקים ואומרים הרי קדרות מי שירצה יבא ויקנה, למה שלא ירגיש בהם אדם, רש"א חרש כמשמעו, אמר להם עשו עצמכם חרשים אתם עומדים על אופיה שלהם (תנחומא)

ג. פירש מהר"ש מאסטרפולי זלה"ה הובא בליקוטים שבסוף ספר קרנים, שיש קליפה אחת דמפתה בני אדם לזנות, ושם הקליפה לר"י, סוד ל'אה ר'חל י'עקב, שביטל זו הקליפה פ"ד שנים שלא ראה קרי. וזהו שנאמר (יחזקאל טז, טו) 'ותזני על שמך', רצה לומר על אותיות שמך [היינו האותיות שלפני האותיות שמך], על ש"ן ר"ש, ועל מ"ם למ"ד, ועל כ"ף יו"ד, הרי שם הקליפה לר"י. והגיד להם הנביא, שהקליפה החליקה אמריה בפתויה שיחטאו בזנות. עכ"ל. ואפשר לרמוז 'שטים' גימטריא שטן, והוא גימטריא שמ"ך עם הכולל, שהוא אותיות הסמוכות אחר לר"י כנזכר.

והנה המרגלים [אותם ששלח יהושע] היו פנחס וכלב (במדבר רבה פרשה ט"ז אות א'),

וַיִּשְׁכְּבוּ-שָׁמָּה לַיְלָה אַחַת (רד"ק): בַּיַּאמֹר לְמַלְךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה

אַנְשִׁים בָּאוּ הֵנָּה לַעִיר הַזֹּאת (מ"ד) הַלְיִלָּה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַפֵּר לַדַּגֵּל

אֶת-הָאָרֶץ: בַּיִּשְׁלַח מַלְךְ יְרִיחוֹ אֶל-רָחָב לֵאמֹר הִנֵּה הִיא

הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלֶיךָ אֲשֶׁר-בָּאוּ לְבֵיתְךָ פִּי לְחַפֵּר לַדַּגֵּל

אֶת-כָּל-הָאָרֶץ בָּאוּ [ו]: דַּוְתַּקָּח הָאֵשָׁה אֶת-שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים

עיונים והארות

ולא ידעה שהוא בגלגול רחב ויהושע. ובזה ניחא מה שאמר יעקב ליוסף 'משם רועה אבן ישראל' (בראשית מט, כד), שיבוא ביהושע ויהיה 'רועה ישראל'.

ואתי שפיר מה שאמר משה רבנו ע"ה 'בכור שורו וגו' בהם עמים יגח יחזיו אפסי ארץ' (דברים לג, יז), ואמרו רז"ל (ספרי דברים פ"ט) 'ל"א מלכים ועל יהושע שיצא ממנו. ואתי שפיר דהוא על עצמו שיבא ביהושע, ורז"ל היו מסתירים הגלגול.

ולפי מה שכתב הנשי"א דמשה היה לו בחינת יוסף, אתי שפיר דזו נתן לו ה' למשה מתנה טובה, שיהושע שהוא בחינתו יקום תחתיו. וזה שכתוב (במדבר כז, יח) 'קח את יהושע איש אשר רוח בו', כלומר יוסף שאתה מבחינתו. וזה שכתוב בקראין 'אשה זונה', אשת פוטיפר לשעבר, ועתה 'שמה רחב'. וכתב ספר הישר דאשת פוטיפר שמה זליכא, והוא בגימטריא זונה, ודו"ק. (חומת אנך)

ו. מלך יריחו בשומעו כי באו אנשים לחפור את הארץ, שלח שליחים אל רחב, וציוה את השליחים שלא יקחו את האנשים בכח כדרך שעושים שליחי הרשות, אלא ידברו עם רחב

ישראל בית זונה יתגודדו (יתאספו). (ב) היות ורחב היתה מפורסמת בשמה אצל גדולי הארץ, כמו שכתוב (מגילה טו): "רחב בשמה זנתה", אצלה היו תמיד סודות גדולי הארץ, לכן הלכו אצלה וישכבו שמה.

המרגלים (כלב ופנחס) לא חששו מפני יופיה של רחב, מאחר והיו שרויים בסכנה, לכן אין חשש קרי. רחב קבלה את פנחס וכלב (המרגלים) בסבר פנים יפות, כי כאשר שמעה על הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה עם ישראל ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף, גמרה בלבה להתגייר ולהידבק בישראל, כמו שעשה יתרו, וגם פנחס וכלב הסכימו לגייר אותה.

ופירש הרב מהרש"א ז"ל 'בחדושי אגדות (מגילה טו, א), במה שאמרו (שם) רחב בשמה, וזה רמז 'זונה ושמה רחב', כי בהזכרת שמה לבד זונה.

ואפשר לרמוז במה שכתוב בספר הגלגולים מהרמ"ע 'משם מהר"ח ויטאל, דרחב היתה גלגול אשת פוטיפר, ויהושע גלגול יוסף, ולקחה לאשה. עכ"ד. ובזה ניחא מה שאמרו ז"ל (בראשית רבה פרשה פ"ה אות ב) שאמרה לו ליוסף, שהיא רואה באיצטגנינות שהוא נזקק לה,

[ז] ותצפנו

החביאה כל אחד במקום מיוחד וי"מ שפנחס הוא מלאך ולא היה צריך להצפנו ורק החביאה

עיונים והארות

ואף על פי שפנחס היה מלאך, צריך היה להחביא את עצמו, כי כך היא מדת הצדיקים, שאינם סומכים על נס, אלא אם כן אין עצה אחרת, אולם כאן, הרי היתה לו האפשרות להיחבא.

ויש אומרים שזה שנאמר ותצפנו אינו מתייחס על כלב ופנחס, אלא על איש אחר, כי רחב עשתה עורמה גדולה, שלפני שנכנסו השלוחים (השוטרים) לביתה, דברה עם המרגלים דברים נעימים, ואמרה להם: אל תחששו (תתייראו) מפני השוטרים, ואל תעשו שום שינוי בהתנהגותכם, כדי שלא יכירו בכם שאתם מרגלים. אתם תישארו במיטתכם ואני אציל אתכם. ואחר כך לקחה אחד מאנשי ביתה והצפינה אותו, ובעוד שהם יחפשו וימצאו אותו ויחקרו אותו, תגיד להם להתנהג בקור רוח, וכשנכנסו השוטרים אמרה: אומנם אמש באו שנים הדומים לאלה השוכבים שם, ובאומרה דברים הללו, לא חשדו השוטרים בשני המרגלים מאומה, אמרו, אם היא מצביעה עליהם - בודאי שאין בהם שום חשד.

ויש אומרים שלא החביאה אותם מיד, אלא לאחר שראתה שהם צדיקים גמורים, שהקדוש ברוך הוא עשה להם נס, שבשעה שבאו שלוחי המלך ואמרו לה: "באו אליך מרגלים", הצביעה על כלב ואמרה: "כן באו אלי האנשים", והקדוש ברוך הוא סימא (עוור) עיניהם וחשבו שהוא אחד מבני הבית. וכיון שראתה הנס, לאחר שיצאו השלוחים (השוטרים) הצפינה אותם, וזהו שנאמר אחר כך: "והיא העלתם הגגה", שלא הצפינה אותם אלא לאחר שנודע לה כוחו של הקדוש ברוך הוא (עיין באורך בספר "מעם לועז").

בכבוד, כיון שהיתה אשה חשובה בעיני כל המלכים. ועוד, שהחביאה את המרגלים - הרי עוון פלילי הוא וחיבים עליו מיתה, הרי יש חשש שתכחיש הדבר, ולכן ציוה המלך לשלוחים לדבר עמה בכבוד, ויאמרו לה, שלא תחשוש מזה שקיבלה מרגלים אליה, כיון שאין למלך שום חשש בזה שקיבלה המרגלים, ולכן אין שום תלונה עליה, ויאמרו לה, שהמלך מבקש ממנה, שתוציא מרצונה הטוב את שני האנשים הללו, כי לא באו לכאן לשם זנות, אלא כדי לחפור מכאן את כל הארץ, ואם לא תסגיר אותם בטענה, שאין זה יאה לכבודך להסגיר אנשים שבאו בצל קורתך, דעי כי לחפור את כל הארץ באו, ויש בזה נזק המלכים, ואין את יכולה להתחמק מזה (מעם לועז).

ז. נאמר "ותצפנו" בלשון יחיד, שהחביאה אותם במקום צר שלא היה בו מקום אלא לאיש אחד. ויש אומרים, שהחביאה כל אחד מהם במקום נפרד, שאם יחפשו אחריהם וימצאו את האחד, ינצל חברו, ואם ימצאו את האחד, לא יאשימו בזה את רחב שהחביאה אותו, כי היות והוא אחד, יכולה היא לטעון שלא הרגישה בו כשהתחבא.

והכמינו ז"ל אמרו במדרש נחומא שלכך נאמר "ותצפנו" בלשון יחיד, שלא הצפינה אלא את כלב לבדו, כי פנחס אמר לה: שאין צורך להחביא אותו, כיוון שהוא כהן וכהן נמשל למלאך, כמו שנאמר (מלאכי פרק ב, ז): "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא." וי"א שפנחס לא אמר לרחב ישר שהוא מלאך, כדי שלא יבייש את כלב, וזאת כדי שלא תאמר רחב, כי פנחס גדול מכלב,

את כלב (רש"י) וְתֹאמַר | בֵּן אִמֶּת (מ"צ) בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי
מֵאֵיזַן הַמָּה [ח]: הַוַּיְהִי הַשָּׁעַר עוֹמֵד לְסַגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ כאשר חשך היום (רד"ק)
וְהָאֲנָשִׁים יֵצְאוּ ולא לקחו עמם אבוקה כי נסו ונמלטו (מלבי"ם) לֹא יָדַעְתִּי אֲנָה לְאִיזוּה
מְקוֹם (מ"צ) הָלַכּוּ הָאֲנָשִׁים רַדְפוּ מֵתֵר אַחֲרֵיהֶם כי זה עתה מקרוב יצאו (מ"ד)
כִּי בּוֹדְאֵי תִשְׁיָגוּם (מלבי"ם): וְהִיא הָעֵלְתָם הַנְּגָה וְתַטְמִינָם הוֹסִיפָה עוֹד
לְהַטְמִינָם [ט] בְּמְקוֹם יוֹתֵר נֹסֵת בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ בְּפִשְׁתֵּים שֶׁהֵם עַדִּיין בְּתוֹךְ הַקִּנִּים הָעֵרְכוֹת
הַמְסוּדְרוֹת לָהּ עַל-הַגֶּגֶז גַּג אַחֵר (מ"ד): וְהָאֲנָשִׁים רַדְפוּ אַחֲרֵיהֶם בְּרֶדֶף
הַיְרֵדָן עַל עַד (ת"י) הַמַּעְבְּרוֹת מְקוֹם מַעְבַּר מִי הַיַּרְדֵּן שֶׁחֲשַׁבּוּ שֶׁחֲזָרוּ לְעֵרְבוֹת מוֹאָב
וְהַשָּׁעַר סָגְרוּ הַשּׁוֹעֲרִים (רש"י) אַחֲרָי [י] אַחֲרֵיהֶם כֹּאֲשֶׁר יֵצְאוּ הָרַדְפִּים

עיונים והארות

חנה במספר קטן. מכל זה תנוח דעתנו, שרחב בעת ההיא שרתה עליה רוח הקדש כמו שאמרו ז"ל (ספרי דברים פיסקא כ"ב), שאמרה 'ונחבתם שמה שלשת ימים' (פסוק ט"ז), ואם כן הכירה נפשה, ושפיר אמרה שחטאה בג' מצות דידה. ולכן חנה שהיתה גלגולה שמה, הוא ראשי תיבות ח'לה נ'דה ה'דלקה (צוארי שלל אות ד').

ט. דקשה הרי כבר נאמר לעיל "ותצפנו" לכך פי' המ"ד שהוסיפה עוד להטמינם ועיין במלבי"ם שפירש כעין זה, אמנם הרד"ק כ' זכאן בא להודיע איך טמנה אותם.

י. ורד"ק פירש שבני הבית של רחב סגרו הדלת של ביתם לאחר שיצאו שוטרי המלך והתרחקו.

ח. ואפשר לומר דרך דרש רמז, כי הנה כתבו גורי האר"י זצ"ל, דרחב היתה גלגול תמר, וכמו שתמר ילדה שנים פרץ וזרח, כן רחב הצילה לב' מרגלים, והוי כאילו ילדתם, והזכיר זה מורי זקני הרב בספר חסד לאברהם מעיין ה' נהר כ"ה, עיי"ש. ועוד כתוב בלקוטי תורה הנדפס ביהושע, כי רחב מסוד קין, ולכן שאלה 'אות אמת', סוד אות וי"ו, כי הוא האות שנמסר לקין, כדכתיב (בראשית ד, ט) 'וישם ה' לקין אות', עיי"ש בדבריו. ובזוהר (ח"א רמא, ב) אמרו, סימנא דמשה בעאת מינייהו וכו' עיי"ש בלקוטי תורה.

וכפי זה שרחב היתה גלגול תמר ומסוד קין, וגם כתב האר"י זצ"ל שם שחנה היתה גלגול רחב, ומהר"י סרוק ז"ל כתב, כי חוה גימטריא

אֲחֵרֵיהֶם שֵׁאֵם עֲדִיין לֹא יֵצְאוּ מִן הָעֵיד לֹא יִזְכְּלוּ לְצִאת מִשֵּׁם (פ"ד): ה' וְהָמָּה הַמְרַגְלִים (פ"ד)
 מִרְם יִשְׁכְּבוּן לִפְנֵי שֵׁשֶׁנּוּ (רד"ק) וְהִיא עֲלֵתָה עֲלֵיהֶם אֶצֶל־ם (רלב"ג) סְמוּךְ לָהֶם
 עַל-הַגֵּג [יא]: ט וְהִיא אָמַר אֶל-הָאֲנָשִׁים יִדְעֵתִי כִּי-נָתַן יְהוָה
 לָכֶם אֶת-הָאָרֶץ וּמֵאִין יִדְעָה זֹאת? מִכִּיין וְכִי-נִפְלָה אִימַתְכֶם עָלֵינוּ מִפְּנֵי
 גְדֻלַּתְכֶם וּרְוּמֹתְכֶם (מלבי"ם), וְעוֹד וְכִי נִמְנוּ נִמְס לָבֵם (מ"צ) שֶׁל כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 מִפְּנֵיכֶם: י כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר-הוֹבִישׁ [יב] יִבֵּשׁ יְהוָה אֶת-מַי
 ים-סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשָׁנִי

עיונים והארות

ה' אלה ומארכו יצאו (ילק"ש).
 כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, יתרו אמר כי גדול ה' מכל האלהים, אמרו שלא הניח ע"ז בעולם שלא עבדה, לכך אמר מכל האלהים, נתן ממש בע"ז. ונעמן הודה בדבר יותר, הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל, ורחב הודתה בדבר יותר מהם, כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (מכילתא).

עוד איתא בחז"ל אמר הקב"ה לרחב את אמרת כי ה' אלקיכם הוא אלקים ניהא בארץ, שמא בשמים ממעל, את אמרת מה שלא ראית בעיניך, חייך שבנך עומד ורואה מה שלא ראו הנביאים, כמו דאמר נפתחו השמים ואראה מראות אלקים. רחב שיירה בחללו של עולם, בא משה ואמר אתה הראת לדעת וגו' עד אין עוד, אפילו בחללו של עולם. אמר לו הקב"ה אתה אמרת ואין עוד, תנו לו מפרי ידיו, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (אגדת שמואל).

יא. מובא בספר "מעם לועז": "והיא עלתה עליהם על הגג" - הכוונה שעלתה אל גג אחר שהיה גבוה מן הגג שהיו טמונים בו. אמרה רחב: אם אעלה על הגג שלהם, יחשבו שחזרו השלוחים ובאו לקחתם, או אולי עלתה להסגירם, לכן עלתה אל גג אחר. ומטרת עלייתה לגג היתה כדי להראות להם מהיכן בברוח, וגם כדי לבקש מהם, להציל נפשה ונפש בני משפחתה לאחר שתיכבש הארץ על ידי ישראל, וגם אמרה להם: אמרו ליהושע, כי נפלה אימת ישראל עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם, ככתוב בפסוק שאחרי זה.

יב. א"ר שמעון בן אלעזר כשישראל עושין רצונו של מקום שמו מתגדל בעולם, שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו' כי ה' אלקיכם הוא אלקים וגו', ואומר ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וגו'. וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום שמו מתחלל בעולם, שנאמר ויבואו אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי באמור להם עם

מִלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הִירְדֵן לְסִיחֵן וּלְעֹג אֲשֶׁר
הִחְרַמְתֶּם הַשְּׂמַדְתֶּם (ת"י) אוֹתָם: יֵא וּנְשָׁמַע וַיִּפְסַם לְבַבְנוּ וְלֹא-קָמָה
עוֹד רוּחַ גְּבוּרָה בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם [יג] לְהַלְחֵם כִּי יִהְיֶה אֱלֹהֵיכֶם הוּא
אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת וּמִי יִלְחֶם וַיִּנְצַח אֶת הָאֱלֹהִים
הַאֲדִירִים הָאֵלֹהִים (מלבי"ם): יב וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ-נָא לִי בִיהוָה כִּי-עָשִׂיתִי
עִמָּכֶם חֶסֶד אִף כִּי שְׁלֹא עָשִׂיתֶם לִי טוֹבָה מֵאוֹמָה, לִכֵּן וְעָשִׂיתֶם גַּם-אִתָּם
עִם-בֵּית אָבִי חֶסֶד בְּלִי שְׂדֵם יַעֲשׂוּ עִמָּכֶם טוֹבָה (רד"ק) וַיִּנְתַּתֶּם לִי אֹת אֲמַת
סִימֹן אֲמִיתִי שִׁידְעוּ כָל יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא יִשְׁלְחוּ בְנוֹ יָד (מ"ד): יג וְהִחַיְתֶם אֶת-אֲבִי
וְאֶת-אֲמִי וְאֶת-אֲחִי וְאֶת-אֲחֵיֹתִי וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם
וְהִעֲלִיתֶם אֶת-נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת וּרְמוּזָה בּוּזָה ג'כ שִׁיִּצִּילוּ אוֹתָם מִמּוֹת רוּחַנִי שִׁיִּגְיִירוּ
אוֹתָם (מלבי"ם) וְאִילוּ כָל רְכוּשֵׁינוּ יִהְיֶה שֵׁיךְ לָכֶם: יד וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ
תַּחְתִּיכֶם לָמוֹת נִמְסוֹר עֲצַמָּנוּ לְמִיתָה כְּדִי לְהִצִּיל אֶתְכֶם (ת"י) אִם לֹא תִגְדְּרוּ
אֶת-דְּבַרְנוּ זֶה אֶת הָאוֹת שְׁנַתְּנָה לָךְ, שְׁלֹא יַעֲשׂוּהוּ אַחֵרִים שִׁישׁ לָהֶם בֵּית בַּחוּמָה לְהִנְצִל (רד"ק)
וְהָיָה בְּתַת-יְהוָה לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד שְׁנִיתָן לָכֶם

מתנות רבות וכבוד **וְאֵמֶת** במה שנחייה אתכם (מלבי"ם): **טו** וְתוֹרְדֶם בַּחֶבֶל [יד] בְּעַד
הַחֲלוֹן כי שערי העיר סגרו (מיד) וי"א כדי שלא ירגישו השכנים (רד"ק) **כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר**
הַחוּמָה [טו] לפני החלון אל מחוץ לחומה (מיד) **וּבַחוּמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת** [כי אפשר שהיה
עיקר ישיבתה בתוך העיר (רד"ק)]: **טז** וְתֹאמְרוּ לָהֶם הֲתִרְהָ לָּכֹן פֶּן-יִפְגְּעוּ יִפְגְּשׁוּ
בְּכֶם הָרֹדְפִים כשתלכו עתה לדרכיכם **וְנִתְּבַתֶּם שָׁמָּה** תסתתרו במקום מחבוא בהר
שְׁלֹשֶׁת יָמִים [טז] ומכאן ששרתה עליה רוח הקודש שראתה שישובו לסוף שלושת ימים
(מצודות)

עיונים והארות

המקיימים את התורה והמצוות, על אחת כמה וכמה.

ואיתא "במדבר תדשא" יש נשים חסידות שנתגיירו והם: הגר, אסנת, צפרה, שפרה, פועה, בת פרעה, רחב רות ויעל אשת חבר הקיני.

טו. הכוונה חוץ מהחומה, וקיר החומה הוא קיר ביתה, ועל זה אמר, כי ביתה בקיר החומה, וגם היה מכונס בתוך החומה, עד שהיתה החומה מקיפה משלוש רוחות, ובזה היה לה חלון פתוח לרווחה אל החוץ. ועל זה אמר: "ובחומה היא יושבת", ובזה יובן מדוע לא נפל ביתה עם נפילת החומה (עיין יהושע ו, כ), כי אז גרו בבית אשר בקיר החומה - חוץ לחומה (מלבי"ם).

טז. מובא ב"לקוט שמעוני" (יהושע סימן יב): אין הקדוש ברוך הוא מניח את הצדיקים בצרה יותר משלושה ימים, ככתוב (הושע ו, ב): "יחינו מיומים, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו". ביום השלישי של השבטים שנאמר (בראשית מב, יח): "ויאמר אליהם יוסף ביום

יד. מובא בילקוט שמעוני (יהושע ב, אות ט): באותה שעה התפללה רחב ואמרה: רבנו של עולם, בשלושה חטאתי לפניך (בחבל, בחלון ובחומה) כי באלה היתה מעלה את האנשים לביתה כדי לזנות אתה. בשלושה מחול לי: (נדה, חלה והדלקה) כאשר התגיירה שמרה עליהם, והקדוש ברוך הוא קיבל את תפילתה, כי כך כתוב (תהלים קמה, יח): "קרוב ה' לכלקוראיו לכל אשר יקראוהו באמת". ומה שכר נטלה על כך? רבי אלעזר אומר: זכתה שיצאו ממנה שמונה נביאים וכהנים, ואלו הם: נריה, ברוך, שריה, מחסיה, ירמיה, חלקיה, חנמאל ושלם. רבי יהודה אומר: אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה (עיין מסכת מגילה יד: - כידוע שרחב התגירה ונשאת ליהושע, ויהושע לא היו לו בנים כי אם בנות, ומהן יצאו כל הנביאים הללו). ומסיים המדרש, והלא דברים קל וחומר, ומה רחב שיצאה מהעם שנאמר עליו (דברים כ, טז) "לא תחיה כל נשמה", על שקרבה את עצמה ליהדות, וחזרה מלב ונפש, קרבה הקדוש ברוך הוא, וזכתה ויצאו ממנה נביאים גדולים, ישראל

עַד שׁוֹב הָרְדִפִּים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם: וַיֹּאמְרוּ אֵלַיָּהּ
הָאֲנָשִׁים נִקְיִם אַנְחֵנוּ [יז] אִין אַנְחֵנוּ צְרִיכִים לְקִיִּים הַשְּׁבוּעָה, וּפְטוּרִים אַנְחֵנוּ
מִשְׁבַּעַתְךָ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ כִּשְׁהֵיינו בְּבֵיתְךָ, כִּי שְׁבוּעָה זֹאת הִיְתָה בְּהִכְרַח כִּשְׁהֵיינו
בִּידֶךָ וּשְׁבוּעָה מֵאוּנָס אֵינָה שְׁבוּעָה, וּבִכְזֹ אֲנוּ נִשְׁבַּעִים לְךָ עַתָּה בְּתַנְאֵי זֶה שְׁנֹאמַר לְךָ (מִלְבִּיָּם): יְיָ הַיְהוָה
כִּשְׁ אַנְחֵנוּ בָּאֵים בְּאָרְצֵךָ לִכְבוֹשׁ אוֹתָהּ (רד"ק) [תּוֹלִים אַנְחֵנוּ הַדְּבַר בְּךָ לְעִשׂוֹת הָאוֹת הַזֶּה (רש"י
פס' יז)] אֶת-תִּקְוֹת [יח] חֵבֶל שׁוֹזֵר (רד"ק) הַעֲשׂוּי מִחֹטֵט הַצְּבוּעַ בְּצַבַּע הַשְּׁנִי אָדוּם (מ"ז)
הַזֶּה [יט] שְׂרָאֵינוּ כִּשְׁהִגַּעְנוּ וְטָרַם שִׁירְדָנוּ (רד"ק) תִּקְשְׁרֵי בְּחִלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרְדֵתָנוּ
בּוֹ לְהִיּוֹת לְאוֹת וּלְסִמּוֹן וְאֶת-אֲבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ וְאֶת-אֲחִיךָ וְאֶת
כָּל-בֵּית אֲבִיךָ תֹאסֶפֶי תַכְנִיסֵי (מ"ז) אֶלְיָךָ הַבֵּיתָהּ: יְיָ וְהָיָה כָּל

עיונים והארות

"ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק".

י. והרלב"ג פירש אנחנו רוצים להיות נקיים מעוון ביטול שבועה ולכן צריכים לסדר הענין באופן שלא נכשל.

יח. ותרנום שפה לפיו תורא יהא מקף לפומיה אם כן לפי דעתו פ"י תקות חוט השני שפת בגד אדום (רד"ק).

יט. יש שפירשו שחוט השני הזה הוא החבל שירדו בו, אבל לא מצאנו במפרשים מי שפירש כן.

השלישי". ביום השלישי של יונה, ככתוב (יונה ב, א): "ויהי יונה במעי הדג שלושה ימים ושלושה לילות". ביום השלישי של עולי גולה שנאמר (עזרא ח, ט): "ונחנה שם שלושה ימים". ביום השלישי של תחיית המתים, שנאמר (הושע ו, ב): "יחינו מיומים, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו". ביום השלישי של אסתר (מגילת אסתר, ה, א): "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות". וכל זה אומרים חכמים - בזכות יום שלישי של מתן תורה (שמות יט, טז): "ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר". רבי לוי אמר: בזכות יום שלישי של אברהם, שנאמר (בראשית כב, ד):

אֲשֶׁר-יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵיתְךָ | הַחֹצֵה דָמוֹ בְּרֹאשׁוֹ עוון מיתתו יחול עליו כי
פסע בנפשו **וְאִנְחָנוּ נְקִיִּם** כי לא היה אפשר לשומרו מן המיתה **וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה**
אֶתְךָ בַּבַּיִת וַיִּהַרְג דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ עוון מיתתו עלינו (רש"י) **אִם-יֵד**
תִּהְיֶה-בּוֹ: כִּי אִם-תִּגִּידִי אֶת-דְּבָרְנוֹ זֶה באופן שימלטו יושבי העיר בזה הבית
(רלב"ג) **וְהֵינּוּ נְקִיִּם מִשְׁבַּעְתְּךָ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: כֹּא וְתֹאמַר**
בְּדַבְרֵיכֶם בֶּן-הוּא אני אקיים את התנאי שאמרתם **וְתִשְׁלַחֶם** שאמרה להם לכו לשלום
[אל החר (מ"ד)] **וַיִּלְכוּ וַתִּקְשָׁר** בעת שבאו ישראל לכבוש את הארץ (רד"ק) **אֶת-תְּקוּנַת**
חוט **הַשָּׁנִי הָאָדוּם בַּחֲלוֹן: כִּי וַיִּלְכוּ הַמְּרַגְלִים וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם**
שְׁלֹשֶׁת יָמִים עשו כדברי רחב ועל ידי זה בקשו הרודפים אחריהם ולא מצאו אותם, וז"ש
עַד-שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיִּבְקְשׂוּ הָרֹדְפִים בְּכָל-הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצְאוּ:
כג **וַיֵּשְׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מִהָהָר וַיַּעֲבֵרוּ** את הירדן (רש"י) **וַיָּבֹאוּ**
אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נּוּן וַיְסַפְּרוּ-לוֹ אֵת כָּל-הַמַּעֲשֹׂת אֹתָם כל מה
שקרה להם (מ"ד) **וּשְׁלֹא הִרְגִישׁוּ בָהֶם שֶׁהֵם מְרַגְלִים** אף שהיתה סיבה שיכידו בהם (מלבי"ם): **כֹּד וַיֹּאמְרוּ**
אֶל-יְהוֹשֻׁעַ תכלית סיפורם היה (מלבי"ם) **כִּי-נָתַן יְהוָה בְּיַדְנוֹ**
אֶת-כָּל-הָאָרֶץ וְגַם-נָמְגוּ נמס ליבם של **כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ:**

שאלות ברש"י על הפרשה

א. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים?

תשובה:

ב. שלח לך - מה מפרש רש"י ומאין ידע זאת?

תשובה:

ג. הסבר: כולם אנשים.

תשובה:

ד. הסבר: ויקרא משה להושע בן-נון יהושע.

תשובה:

ה. עלו זה בנגב - למה במקום זה התחילו?

תשובה:

ו. החזק הוא הרפה - איך ידעו?

תשובה:

ז. הטובה היא - במה היא טובה?

תשובה:

ח. הסבר: היש בה עץ.

תשובה:

ט. למה כתוב: ויבא עד חברון במקום ויבואו?

תשובה:

י. וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים - מה הקושיא ומה התירוץ?

תשובה:

י"א. הסבר: וילכו ויבואו.

תשובה:

י"ב. מאין לומדים שכל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו?

תשובה:

י"ג. ויהס כלב את העם - איך הצליח להשתיקם?

תשובה:

י"ד. הסבר: כי חזק הוא ממנו.

תשובה:

ט"ו. אוכלת יושביה - מה לא הבינו נכון המרגלים?

תשובה:

ט"ז. מי הם הנפילים?

תשובה:
 י"ז. ונקה לא ינקה - למי נקה ולמי לא ינקה?

תשובה:
 י"ח. מאין לומדים שעדה היא עשרה?

תשובה:
 י"ט. וימותו האנשים במגפה - איך הייתה?

תשובה:
 כ. וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' - מה הקשר בין הציצית למצוות?

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. מה צריך לכוון במשך אכילתו את הלחם או לפחות בזמן אכילת אותה פרוסה של המוציא?

תשובה:

ב. איך צריך לנהוג בשיירי המאכל (עצמות וקליפין של פירות)? ומדוע?

תשובה:

ג. איך צריך לנהוג לגבי הפת בזמן ברכת המזון?

תשובה:

ד. איך צריך לנהוג לגבי הכלים בזמן ברכת המזון?

תשובה:

ה. איך צריך לנהוג בפירורים של הלחם?

תשובה:

ו. לאן נוטלים מים אחרונים ומדוע? ואיך תהיה הנטילה של מים אחרונים? ומדוע צריכים לומר: מים אחרונים חובה?

תשובה:

ז. ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?

תשובה:

ח. כמה מים צריך לנטילת מים אחרונים? ומדוע? ומה יעשה אם ידיו ופיו מזוהמים הרבה וצריכים מים הרבה לרוחצם?

תשובה:

